

Ecce super fessas volitat victoria puppes,
Tandem ad Troianos diua superba venit.

Ouidius viii. Metamorph.

Et pendeat adhuc belli fortuna, diuq;
Inter vtrumque volat dubiis victoria pennis.

Armilustrum, teste Varrone, ab ambitu lustris, locus, id est, circus maximus: dictus q; circū spectaculis ædificatus ibi ludi fierent, & quod ibi circū metas ferretur pompa & equi currerent & ludentes ancylibus armati: lustrū autē, vt idem inquit, nominatū tempus quinquennale, à ludendo, id est, soluendo, quod quinto quoq; anno vectigalia, & vltro tributa per Cæsares persoluebantur.

Armamentarium, vbi tormenta, & arma, & tela quæcunq; sint illa, ponuntur ac seruantur. Liuius xxxi. Aucto etiam tumultu, quod circa forum ignis tectis iniectus erat, cōflagrauerunt, & tota regia & armamentariū cū ingenti apparatu machinarū, & tormentorū. Idem vigesimonono, Tormēta machinasq; adue-xerat secum, & ex Sicilia missa cum cōmeatu erant, & noua in armamentario multis talium operum de industria inclusis, fiebant.

ROBERTI VALTVRII

AD ILLVSTREM HEROA SIGIS-

mundum Pandulphum, de re Militari

Liber Decimus.

De Militari cultu, qui pro consuetudine gentium & inuentu hominum uariis reperitur.

Cap. I.

Elatis in militiam honore pub. dignis, Sigismūde Pandulphe, & p virili mea eorum ac totius exercitus muneribus expressis, sui singuli cultus ornamenta reddemus, & primo quidem, quæ à maioribus circa hoc tradita sunt, ornamentorum genera: armorum deinde, tormentorum, machinarumq; rationes, materias, genera, species, & formas: signa porrò cognoscendi in bellis quæ superiori etiam tempore in vſu fuere, & intellectum & significationē quāpiam videātur habere. Gradus igitur honorum ordinumq;, ac magistratuum diuisiones habitus ipse secernit, qui pro consuetudine gentium & hominū inuentus variis reperitur. Apud Romanos toga vestis erat qua primū sexus omnis & omni tempore interdū & noctu vteretur: siue sicut in cōsuetudine habebatur, quia in foro amicitrentur, & à regendo dicta, quod exterior ac lōga, vestes alias tegeret. Eius forma rotūda erat & fusiore & quasi inūdāte sinu, & sub dextro veniens super humerum sinistrum obuoluta ponebatur, vt in operimētis simulachrorū Romæ est aspicere, vtq; à Valerio Maximo de Scipione Nafica in Mutium Scguolam literis traditum est, Quoniā, inquit, consul dum iuris ordi-

nem sequitur, id agitur ut cum omnibus legibus Romanum imperium corruat, egomet me priuatus voluntati vestrae ducem offero: ac deinde laeuam manum aperte togae circumdedit, sublataque dextra proclamauit, Qui rem publicam saluam esse vult, me sequatur.

Toga candida eademque cretata, in qua candidati, id est, magistratum petentes ambiebant, addita creta quo candidior insigniorque esset, utque magistratum huiusmodi competitorum innocentes viderentur ex habitu, & non per ambitionem velle magistratus exposcere, Gabinus cinctus est toga sic reiecta, ut una eius lacinia reuocata hominem cingat. Hoc autem vestimenti genere utebatur consul bella indicturus, ideo quia quum Gabii Capaniae ciuitas sacris operaretur bellum subito euenit, tunc ciues cincti togis suis ab aris ad bella profecti victoriam adepti sunt: unde is ortus est mos. Virgilius, Ipse quirinali trabea cinctumque Gabino Insignis referat stridentia limina consul.

Toga palmata ea dicebatur qua triumphantes, & qui palmam meruerunt utebantur: vocatur & toga picta, eo quod victorias cum palmis intextas haberet. Hanc palmatam tunicam & togam pictam, ut inquit Iulius Capitolinus, Gordianus senior primus Romanorum priuatus suam propriam habuit, cum superiori tempore etiam Imperatores de Capitolio acciperent, vel de palatio. Praetexta & toga picta quae insignia quondam magistratum Etruscorum erant, primus Tullus Hostilius rex Romanorum tertius, debellatis Etruscis, ut Romae haberentur instituit, sed praetextam illo saeculo puerilis non usurpabat aetas: erat enim, ut caetera quae enumeravi, honoris habitus, sed postea Tarquinius Demarathi exulis Corinthii filius Priscus, quem quidam Lucinonem vocatum ferunt, rex tertius ab Hostilio, quintus a Romulo, de Sabinis egit triumphum, quo bello, filium suum annos xiiii. natum, quod hostem manu percussisset, & pro concione laudauit, & bulla aurea praetextamque donauit, insigniens puerum ultra annos fortem premii virilitatis & honoris. Alii putant eundem Priscum, cum is statum ciuium solertia prouidi principis ordinaret, cultum quoque ingenuorum puerorum inter praecipua duxisse, instituisseque ut Patritii bulla aurea cum toga cui purpura praetexitur uteretur, dumtaxat illi quorum patres curulem gesserant magistratum, caeteris autem ut praetexta tantum uteretur indultum, sed usque ad eos quorum parietes equo stipendia iusta meruissent: libertinis vero nullo iure uti praetextis licebat, ac multo minus peregrinis quibus nulla esset cum Romanis necessitudo, sed postea libertinorum quoque filiis praetexta concessa est ex causa tali, quam M. Laelius augur refert, quod bello punico secundo duum viros dicit ex senatusconsulto propter multa prodigia libros Sibyllinos adiisse, et inspectis his nunciasse in Capitolio supplicandum, lectisterniumque ex collata stipe faciendum, ut libertinae quoque, quae longa veste uterentur, in eam rem pecuniam subministrassent. Acta igitur obsecratio pueris ingenuis, itemque libertinis, sed & virginibus, patrinis matrinisque pronuntiatis carmen, ex quo concessum, ut libertinorum quoque filii, qui ex iusta dumtaxat matrefamilias nati fuissent, togam praetextam & lorum in collo pro bullae decore gestarent. Valerius Flaccus ait, Cum Po. Ro. pestilentia laboraret, essetque responsum, id accidere quod dii respicerent anxiam urbem fuisse non ob intellectum oraculum, euenissetque ut in Circensium die puer de coenaculo pompam supernam dispiceret & patri referet

referret quo ordine secreta sacrorum in arca Pilentia cōposita vidisset: qui quū rem gestā Senatui nuntiasset, placuisse velari loca ea qua pōpa veheretur, atq̃ ita peste sedata, puerū qui ambiguitatē sortis absoluerat, togæ prætextæ vsum impetrasse. Vetustatis peritissimi referūt in raptu Sabinarum vnam mulierem nomine Hersiliā dū adhæreret filiaē simul raptā, quā quū Romulus Osco cui-dam ex agro Latino qui in asylū eius cōfugerat virtute cōspicuo vxorē dedisset, natum ex eo puerum antequam vlla alia Sabinarum partum ederet, cumq̃ quod primus esset, in hostico procreatus, Oscum Hostiliū à matre vocitatum, & eundem à Romulo bulla aurea ac prætextę insignibus honoratum: is quum raptas ad cōsultandū vocasset, spopōdisse fertur se eius infanti quæ prima sibi ciuem Romanū esset enixa, illustre munus daturum. Nōnulli credūt ingenuis pueris attributū, vt cordis figuram in bulla ante pectus annecterent, quā inspicientes, ita demum se homines cogitarent, si corde præstarent, togāq̃ prætextam his additam vt ex purpurę rubore, ingenuitatis rubore tegerentur.

Paludamentū vestis quæ nunc chlamys dicitur insigneq̃ pallium ducum & Imperatorum, albo vel colore sanguineo purpureum & auro distinctum. Hoc belli tēpore Imperatores indui mos erat, proinde, teste Varrone, sic dictū quod eo indutus palām facere bellū futurū. Paludati armati et etiam ornati, omnia enim militaria ornamenta paludamenta vocabant.

Trabeæ vestes regiæ: harum tria esse genera Suetonius in libro de genere vestium auctor est, vnū purissima purpura, tantū diis sacratū: aliud regiū, quod est purpureum, habet tamen albi quippiam: tertium augurale, croceo & purpura. Læna vestimentū militare quod super omnia vestimēta sumitur, & q̃ de lana sit, teste Varrone, sic dicitur: qdā Thuscē appellatā existimāt, quidā Grēcē, quā chlénā dicunt: Obbas nō lænas, sed chlénas esse ait: cuiusmodi enim vestis genus, quove colore sit ostendit his verbis Maro, Tyrioq̃ ardebat murice læna.

Sagum, sagam, siue sagulum, vestem breuem & idoneam bello constat ac militię. Liuius lib. octauo ab vrbe cond. Non omnia sagulo Regali amictus, cēturionibus item manipulariū militum habitu ductis, ne ducē circumuenire hostes notarēt, perlustrauit. Liui. xxi. de Hannibale, Multi sepe, inquit, militari sagulo opertum humi iacentem inter custodias stationesq̃ militum cōspexere, vestitus nihil inter æquales excellens, arma atque equi conspiciebantur. Sunt & qui militare pallium quadratū, & à Gallorum sagacitate cōtra aëris intemperiem inuentum sic dictum appellant.

Penulam militare pallium, pendentibus cum fimbriis, sic dictam quidam volunt, quod à Pœnis initium habuerit qui tali veste maxime vtebantur. Seneca ad Liberalem de benefi. lib. v. Meministi quidem sub quadā arbore minimum vmbre spargente quum velles residere feruentissimo sole, et esset asperrimus locus in quo ē rupibus acutis vnica illa arbor eruperat, quendam ex cōmilitonibus penulam suam subtrauisse. Spartianus in vita Adriani, Penulis vti Tribuni plebis pluuiæ tempore solebant, Imperatores autem nunquam: vnde Imperatores sine penulis à togatis videntur. Helius Lampridius in vita Alexandri Seueri, Penulis intra urbem frigoris causa vt senes vterentur permisit, quum

id vestimenti genus semper itinerariū aut pluuiiale fuisset. Iuuenalis in primo,
Scilicet hoc fuerat, propter quod sæpe relicta

Coniuge, per montem aduersum gelidasq; cucurri

Exquiliis, fremeret seua cum grandine vernus

Iupiter, & multo stillaret penula nymbo.

Lacerna pallium fimbriatū, quo olim soli milites utebātur, vnde in distinguē-
da castrēli urbanaq; turba, hos togatos, illos lacernatos vocabāt, indeq; lacernæ
quasi amputatis fimbriarum capitibus dictæ.

Mastruca, vt Consentius inquit, est Sardorū vestis quæ fit ex pellibus ferinis, sic
dicta, vt quidam volunt, quasi monstruosa: quia quisquis ea induitur, quasi fera
monstratur. Cic. pro Scauro, Quem purpura regalis non commouit, cum Sar-
dorum mastruca mutauit ex industria: quod sardum illudens Cic. mastrucam
dixit teste Quintiliano.

Stragulas vestes pellicias nonnulli licet habeant, veluti etiam Sarmatarū popu-
li qui pellibus teguntur, nec dubiū sit, vt Labeo inquit, quin stragula vestis sit
omne palliū, magnopere me mouet Pōponii & Cassii multorūmq; auctoritas,
vt stragula vestis sit nec sordida quidem sed preciosa, vt Liuius bel. macedoni-
ci. libro iii. Quum tibi, inquit, viro liceat purpura in veste stragula vti. Idem in
eodē lib. ix. Luxuriæ peregrinæ origo ab exercitu Asiatico inuecta in urbē est,
lectos auratos, vestem stragulā preciosam. Cicero in Verrem actione iiii. Dice-
bat scyphorum paria complura, hydrias argenteas, preciosam vestem stragulā.
Valerius Maximus lib. iiii. Age, si quis hoc sæculo vir illustris pellibus pro stra-
gulis vtatur. Horat. secundo sermonum,

Vnum de octoginta annos cui stragula vestis.

Rectius tamē & propriē magis arbitror, Varrone opulētissimo teste, vbi de cul-
citra loquitur, in lingua Latina, quicquid insternebāt à sternendo stragulū ap-
pellari. Seneca lib. episto. xv. Culcitra in terra iacet, ego in culcitra: ex duabus
penulis altera stragulū, altera opertoriū facta est. Val. Martialis in apophoretis,
Stragula purpureis lucent villosa tapetis.

Stragulas etiā & Basionica, quæ equis insterni solēt puto vestes esse. Est sua eti-
am apud Lacedæmonios tunica quā nonnulli Puniceam dicunt, nonnulli Coc-
cineam. Hanc ab his repertam cōstat ad celandum coloris similitudine sangui-
nem, quotiens quis in acie vulneraretur, ne cōtemplanti aduersario animus au-
gesceret. Hac sub consulibus Romani vsi sunt. Vnde solebat etiā pridie quā
dimicandum esset ante principia præponi, quasi admonitio & indicium futu-
ræ pugne esset, quod ita esse Plutarchus in vita Fabii Maximi auctor est, Hāni-
bali, inquit, quū apud Aufidum fluuiū castra haberet prope Cannas, orto die
extemplo belli signum extulit: nam erat rubra quædam vestis supra cōsulis ten-
torium protensa, quare Carthaginēses prospecta Imperatoris Romani & auda-
cia & copiarum multitudine, quum ipsi haud ad medium numerū attingerēt,
principiō ingenti trepidatione perculsi sunt. Idē in vita Pompeii, Tum Cæsar
exoptatum, inquiens, aduenisse diem, in qua cum viris non cum inedia, non
cum egestate pugnandum esset, extemplo coram contubernio tunicam rubram
poni

poni iussit: hoc enim Romanis pugne signum erat.

De armis & unde dicta sint.

Cap. II.

RE ipsa nunc graui labore monemur armorum species vniuersas, instrumentorum, tormentorumque muralium ignorantibus circumscriptè monstrare: & quoniam sua cuique gentium placita sunt, & artificum recentia ingenia nouis semper inuentis gaudent, proinde singula pro virili nostra prosequemur, nusquam ingeniis hominum præscribentes, quin liceat cuique & referre quæ viderit, & suis inuentis gratulari. Arma, ut inquit Cic. Tuscula. lib. primo, membra militis esse dicuntur: quæ quidē ita geruntur aptè, ut si usus foret, abiectis oneribus, expeditis armis ut membris pugnare possint. Lucretius libro quinto de rerum natura,

Arma antiqua, manus, ungues, dentesque fuere,
Et lapides, & item sylvarum fragmina rami,
Et flammæque ignes, postquam sunt cognita primum,
Posterior ferri vis est ærisque reperta,
Et prior æris erat quam ferri cognitus usus.

Arma, Vlpiano teste, sunt omnia tela, hoc est, fustes & lapides, non solum gladii, hastæ, & frameæ, id est, romphæ. Caius de verborum significatione, armorum appellatio non utrique scuta & gladios significat, sed fustes & lapides: & quoniam his arceri potest hostis, arma ab arcendo dicta censerī possunt: vel arma dicuntur ab armis propriè, id est, humeris dependētia, ut scutum, gladius, pugio, sica, cum ea quibus perculamur, tela dicantur. Cic. pro Au. Cecinna, Armatos, si Latine loqui volumus, quos appellare vere possimus? opinor eos qui scutis telisque parati armatique sint. Quid igitur? si glebis, aut saxis, aut fustibus aliquem de fundo præcipitè egeris, iussusque sis quem hominibus armatis deieceris restituere, restituisse te dices? Verba si valent, si causæ non ratione sed vocibus poterantur, me auctore dicito, vinctes profecto non fuisse armatos eos qui saxa iacerent, quæ de terra ipsi tollerent, non esse arma cespites neque glebas, non fuisse armatos eos qui prætereuntes ramum defringerent arboris, arma esse suis nominibus, alia ad nocendum, alia ad tegendum, quæ qui non habuerint, eos inermes fuisse vinctes.

De armis quibus tegimur.

Cap. III.

DE his igitur quibus tegimur primò dicendum, nec temerarium superioris temporis patrum quendam Gallorum morem tuum est imitari, qui corporis viribus fidentes, tanquam gloriosius dimicaturi, nunquam nisi in pugna nudabantur, nudique versabantur in acie, unde multa pericula probatissimis contigerunt. Arma igitur quibus tegimur sunt cassides, tunicae varii generis, clypei, & id genus plurima. Ferrum autem in arma conuertere, & armis corpus tegere, sunt qui Mineræ, sunt qui Iouis Thessaliæ regis ferant inuentum.

Sile galeæ dictæ sunt à similitudine Sili. Silus enim, ut Festo placet, nasus appellatur sursum versus atque repandus. Est autem Galea, quam Curetes reperisse perhibet, teste Diodoro, crista capitis de corio, quæ sit cassis de lamina: dictaque galea, ut inquit Varro, à galero quo multi antiquorum vsi sunt: conum curuat

turam

turā galeæ quę in ea præminet dicimus, sup quā cristę sunt. Virg.iii. *Acneid.*
Et conum insignis galeæ, cristasq̃ comantes.
Buccula galeæ pars est. Iuuenalis in iii.

Et fracta de casside buccula pendens.

Comantē autem galeā quoq̃ legimus aut cristatam, q̃ de caudis animalium habeant cristas: vt, Crista q̃ hirsutus equina: aut comas habentē. Statius, Non ergo in terga comantes Abātiadas: & ibi deinde, Comantē Androgei galeam. Simili modo qui se de velocitate iactabāt, pinnas in galea sua ponebant, in signum velocitatis, quas deuictis hostibus auferentes, collo suo in signū victorię suspēsas ferebant, maioremq̃ illis rapiendo professi velocitatē, Pinnirapi appellati sunt. Iuuenalis in primo, Inter Pinnirapi iuuenes, iuuenēsque lanistę.

Torques colli induuias & ornamēta, tam masculino genere quā fœmineo idoneos quosdā, & præ ceteris illustres Latinę lingüę auctores protulisse inuenimus. Ouidius primo *fastorum*,

Ex vno quidam celebres, aut torquis adempti.

Tul.iii. officiorū, Atq̃ T. Manlius is est qui ad Anienem Galli quē ab eo provocatus occiderat, torque detractō, cognomen inuenit. Liuius libro vii. ab vrbe condita, iacens inde corpus ab omni alia vexatione intactum, vno torque spoliavit, quem respersum cruore suo collo circumdedit. A. Gellus noct. atti. lib. ix. Vbi eum euertit, caput præcidit, torque detraxit, eam sanguinolentam sibi in collum imponit. Hieronymus in expositione Danielis. ii. Rem quidem facio ridiculam, vt in expositione Prophetarū de verborū generibus quasi Grammaticus disputem: sed quia à quodā nihil sciente, & omnia pollicente reprehēsum, quare torque fœmineo genere transtulerim, breuiter annotabo quòd Cic. in Mario Torquem genere fœmineo, Titus Liuius masculino dixerunt.

Armillas ex armo quas viri militares ab Imperatoribus donati gerūt, dictas esse existimant, q̃ antiqui humeros cum brachiis vocabāt armos, vnde arma ab his dependentia sunt vocata: & sunt armille humeralia siue ornamenta brachiorum in circulorum modum, quę Græcè dicuntur *ῥαχίονισσες* A. Gellius noct. atti. lib. nono, Quos inter Gallus quidā nudus, præter scutum & gladios duos, torque atq̃ armillis decoratus pcessit. T. Liuius, Additur fabula quòd vulgo Sabini aureas armillas magni ponderis brachio læuo gemmatosq̃ annulos habuerunt, pepigisse eam q̃ in sinistris manibus haberent. Ouidius ii. *fastorum*. Fregerat armillas non illa ad brachia factas.

Cæstus quū pugilum arma significat et quartæ est formę, coriū est cū plūbo infuto rigentiq̃ ferro, quo manus suas & brachia pugiles muniunt & vinciūt, & apud plurimas nationes, maximè Sauromatas, se inuicem pugnādo cédunt, vnde & cæstus nomen inditum. Cicer. ii. *Tusculan.* Pugiles etiam quum feriūt aduersarium, in iactandis cæstibus ingemiscunt, non quòd doleāt animoq̃ succumbant, sed quia in profundēda voce, omne corpus incenditur, venitq̃ plaga vehementior. Virgi. in quinto, Sic deinde locutus,

In medio geminos immani pondere cæstus
Proiecit, quibus acer Erix in prælia fuetus,

Ferre

Ferre manum, durique intendere brachia tergo.

Obstupuere animi, tantorum ingentia septem

Terga bouum plumbo insuto ferroque rigeant.

Ante omnes stupet ipse Dares, longeq; recusat,

Idem in eodem,

Magnanimusque Anchisiades & pondus, & ipsa,

Huc illuc vinclosum immensa volumina versat.

Tum fatus Anchisa castus pater extulit æquos,

Idem in eodem,

Et paribus palmas amborum innexuit armis.

Constitit in digitos extemplo arrectus vterq;

Brachiaque ad superas intentus extulit auras.

Adduxere retrò longè capita ardua ab ictu,

Immiscèntque manus manibus pugnamque laceffunt.

Idem in eodem, Duròsque reducta,

Librauit dextra media inter cornua cæstus,

Arduus effractoque illisit in ossa cerebro.

Et didici quonam Pœni arma rotatu,

Statius,

Quo Massagetæ sua bella cient, quo turbine cæstum

Sauromatæ.

Isculponeas etià dici voluerunt castus plumbo illigatos, vt & Neuius in Philéporo Comœdia, Isculponeis bactuèda huic sūt latera plūbo. Plautus in Cassina, simili modo ait, Melius Isculponeis qbus bactuatur tibi os senex nequissime.

Pectorale, ferreum pectoris tegimen. Pli. na. hist. xxxiiii. Fecit & Spurius Camillus Iouē qui est in Capitolio, victis Samnitibus sacrata lege pugnantibus, è pectoralibus eorum ocreisq; & galeis.

Thorax humanum pectus propriè, vel eius eminētior pars est. Plinius. xxvi. na. hist. Hyssopi quinque rami cum duobus rutæ & ficis tribus decoctis thoracem purgant. Cæterum pro eo quod ferreū est, & quo velatur pectus & corpus, nonnunquam ponitur. Plutarchus in vita Luculli, Erat ipse thoracem ferreum indutus, splendidum atq; squamosum, quo super punicā gestabat ephestridem.

Tunicas quibus nudū tegitur corpus pro vsu & existimatione pleriq; varias habēt, serico vel bysso plurimis plicaturis impenetrabiles audio. Alii spumam ferri solutam in puluerē, & plicaturis iniectā, omnē ferri aciem repellere dicūt: nonnulli thuris puluerē probant, eo modo congestum: corium apud alios ceruinum succo maceratum, probari maximè comperio. Lanas denique aceto coctas ferro resistere in naturali historia auctor est Plinius. Proinde milites nullū præsidium habētes in gladio, totum subsidium in huiusmodi tegimine ponūt, laminis ferreis & loriceis vniuersum corpus tegentibus confisi.

Phaleræ & ephippia, equorum siue hominum vel bellorum munimenta siue ornamenta.

Virgil. in quinto,

Primus equum phaleris insignem victor habeto.

Sallustius in Iugurtha, Ac si repostulet hastas, vexillum, phaleras, & alia militaria arma.

Virgil. in decimo,

Cur tales phaleras damnetis & aurea bullis,

Cingula.

Juuenlis

Juvenalis in quinto,   Vt lati phaleris omnes & torquibus omnes.
 Horatius in epistolis,   Optat ephippia bos, piger optat arare caballus.

Lorica quam Mydas Messenus reperisse dicitur, est propriè tegmè de loro factum, quo maiores dolo vti cōsueverant. Varro de lingua Latina, lorica quòd è loris de corio crudo pectoralia faciebant: postea succedit Chalybs ferro sub id vocabulum, ex annulisq; ferream tunicā fecere, quæ tantum pectora apud maiores tegebat, postea vniuersum corpus: vnde,
 Triplici seruantur pectora ferro.

Nam tergo tunc nullus erat metus.   & Lucanus vii,

Quærit iter quo torta graues lorica catenas

Opposuit, totoq; latet sub tegmine pectus.

Hæ pro diuitiis, materia vel opere pretiosæ, vt Maximiani adolescentis, & Ptolemæorum regum aureæ, quædā æneæ, & communes ferreæ. Simples quidam habent bilices ac trilices, alii loricas squāmatas iuncturis adopertis, siue plumatas alii probant, illisque teguntur. Crispus, Equis paria operimenta erant, quæ lintheo ferreis laminis in modum plumæ annexa erant, Virgil. quoq;

Spumantēque agitabat equum, quem pellis ænes

In plumam squammis auro conferta tegebat.

Iustinus epit. Trog. Pompe. lib. xli. Munimentum ipsis equisque lorice plumate sunt, quæ vtrumque toto corpore tegebant.

Baltheus est non tantum militare cingulū, siue cingulus militaris quo cinguntur milites, sed etiā à quo arma dependent: nec ad humilitatem solum, verum ad insultationem nonnunquam & iactantiam, vt Turnum habuisse constat.

Virgil. in xii. Infelix humero quum apparuit alto

Baltheus, & notis fulserunt cingula bullis,

Pallantis pueri victum quem vulnere Turnus

Strauerat, atq; humeris inimicum insigne gerebat.

Clypei peditum tegmina sunt, scuta verò equitum. Virgil. in ix.

Et clypeum supèr intonat ingens:

aut, ipse ingens clypeum supra ipsum. Lectum est autè et hoc clypeum, vt probat Caper, quòd magis debemus accipere, nam Homerum imitatus est: neutro nāq; genere et masculino à doctissimis artiū scriptoribus vsurpatū inuenimus. Trabellius Pollio, Illi clypeus aureus: vel, vt Gramatici loquuntur, clypeū aureum, senatus totius iudicio in Romana curia collocatus est. Neutro quoq; Liuius xxxv. ab vrbe cond. Aedilitas insignis eo anno fuit M. Aemilii Lepidi, & P. Aemylīi Pauli, multos pecuniarios dānarunt, ex ea pecunia clypea inaurata in fastigio Iouis ædis posuerunt. Idem xxxviii. Et duodecim clypea aurata ab ædilibus currulibus P. Claudio, & P. Sulpitio Galbæ sūt posita ex pecunia qua frumentarios ad annonā comprehensam damnauerant. Pacuuius, Clypea currum reliquit chlamyde cōtorta. Appellarūt quoq; clypeū antiqui ob rotunditatē & corium bouis in quo fœdus Gabinorum fuerat descriptum cum Romanis. Apud maiores enim fortium virorum picta erant scuta, ecōtrā inertium & tyronum pura erant: vnde est, parmæque inglorius alba, id est, non picta. Scutis

etiam

etiam qualibus apud Troiam pugnatum est, autore Plinio natu. histo. xxxv. continebatur imagines, unde & nomen habuere clypeorum, non ut peruersa Grammaticorum subtilitas voluit à cluēdo: cluere enim antiqui pugnare dicebant. Clypei maiora scuta secundū Seruium ab eo dicta, quod celent corpus, à græco κλέπτω: masculino autē genere frequentissimè prolatū inuenimus. Verum clypea, ut alii volunt, neutro ad imaginē, vel picturam, vel ornamentum: masculino verò genere ad scuta referuntur. Clypeos Protus & Atrius inter se bellātes, siue Calthus Athamantis filius inuenisse prodūtur. Cares quoque fuisse tradit Herodotus, qui primi scutis signa fecerūt, & ansas quibus scuta tenentur, quā antea sine illis vterētur loris ex corio ad collū & ad sinistrū humerum appendētibus. Horum autem materia cōmendatur ex forma. Pœni ex auro factitauerunt. M. Aufidius docuit maiores suos argēteos clypeos habuisse. Alexāder rex Iudeorū octo milia pugnatorū Ptolemæo opposuit, quos Hecatōmachos appellabat, hoc est, contra centū pugnātes, eo quod clypeis æneis vterentur. Numidæ coriis elephantorū scuta fecisse traduntur, impenetrabilia quidē iaculis, sed ea casu inutilia fiūt: corii namque ea natura est, ut imbrem spongiæ modo ebibat, quo pōdere pressa circūferri nō possunt. Ligneis faciendis præstāt ligna frigida, aquis innutrita, ac leuia, quorū plaga cōtrahit se, protinusque claudit suū vulnus, & ob id cōtumacius transmittit ferrū: in quo sunt genere fici, salix, tilia, sālucus, populus, leuissima salix, ideo utilior. Sed formæ placito singulis cessere: oblonga sunt peditibus, nōnullis recurua, Testudinēque vocant: aliis rotunda, ut cætra, pelta, vel parma.

Cætra scutum breue loreum, quo vtuntur Afri & Hispani.

Virgilius,   Læuas cætra tegit.

Pelta scuti genus breuissimi in modū lunæ iā mediæ, cætræ haud dissimile: unde Maro, Ducit Amazonidum lunatis agmina peltis.

Parma scutum breue, etiam sic dictum, teste Varrone, quod è medio in omnes partes sit par. Ancile scutum breue, cælo, regnante Numa Pomilio, delapsum, sic dictum propter figuram: circulus enim non est, neque veluti pelta circumferentiam reddit, sed excisuram habet lineæ helicoidis, cuius apices curuaturam habentes, & densitate in se conuersi, Ancilis figuram faciunt.

Ancile etiam scutum breue, inquit Festus, quod ideo sic appellatur, quia ex utroque latere erat recisum, ut summum infimumque eius latus medio pateret: vel dictū Ancile ab ambecisu, teste Varrone, quod ea arma ab utraque parte ut thoracū incisa sunt: vel ut Seruio placet in commento libri viii Aeneid.

Ancile scutum breue atque rotūdum, sic dictū, vel quod vndique circumcisum est, aut à græco ἀμφίχαλον, id est, vndique labrum habens. Ouidius iii. fastorum, Atque Ancile vocant quod ab omni parte recisum est,

Quodque motis oculis angulus omnis abest. Alii ex an quod est circum, & κυλίω voluo dictum putant, aut propter ἀγκῶνα, id est, cubitum ad quem circumferunt: hoc enim Iobbas inquit, cupiens nomen à græco deducere, Posset primū hoc cognomen ab eo vel motu vel impetu descēdere, qui ἄνωθεν, id est, superne factus sit: siue ab ægrotatiū curatione, quæ ἄκιστε dicitur, aut ab ἀρχίνος

ἀνέχων, hoc est, scita solutione, præterea à tristium amotione quam ἀνέχων vo-
cant, ex quo Castorem & Pollucem ἀνέχων Athenienses appellant: si quidem
in græcum eloquium deducendū sit ἀπὸ τοῦ ἀγκῶνος, hoc est, à cubito quo de-
ferri consueverunt, posse vocari etiam asserunt.

Sarissa clypeus æneus. Q. Curtius libro ix. Ingēs hic militum multitudo, in-
ter quos erāt Græci qui Dyosippo studebant: Macedo iusta arma sumpserat,
æneum clypeum, quem Sarissam vocant, leua tenens, dextra lanceam, gladi-
oq; cinctus veluti cum pluribus dimicaturus. Σάλας græcum est, & proprie
veluti scutum breue quod in medio tecto est, in quo trabes coeūt, & ad quod
dona suspendi consueverant. Statius secundo Thebaid.

Hic ego maiorum pugnas vultusq; tremendos

Magnanimū affigam regum, figamq; superbis

Arma tholis, quæq; ipse modo quæsitæ reuexi

Sanguine, quæq; dabis captis Tritonia Thebis.

Vmbo scuti pars media quasi umbilicus: umbo etiā scutum sæpe significat.

Nam à parte totum intelligimus. Virgilius in decimo,

Inde aliud superq; aliud figitq; volatq;

Ingenti gyro se sustinet aureus umbo.

Ocreæ crurum tegmina, quod opponerantur ob crus, dictæ. Liuius ix. ab vr-
be condita, Et sinistrum crus ocrea tectum, galeæq; cristatæ quæ speciem ma-
gnitudini corporum adderent. Eas verò & cristas galearum feruntur Ca-
res tradidisse, sed galeam Lacedæmonii inuenerunt.

Pero rusticum calciamentum, à Græciæ more vbi hoc armorum fuerat ge-
nus tractum, et Hernicis à poëta nobilissimo assignatum vnde isti transierāt:
proinde sunt in lib. vii. Virgilii illi versus, quibus Hernici populi & eorū no-
bilissimi, vt tunc erat ciuitas Anagnia, enumerantur,

Quos diues Anagnia pascit,

Quos Amasene pater, non illis omnibus arma,

Nec clypei currusve sonant, pars maxima glandes

Liuentis plumbi spargit, pars spicula gestat

Bina manu, fuluosq; lupi de pelle galeros

Tegmen habent capiti, vestigia nuda sinistri

Instituere pedis, crudus tegit altera pero. Hunc morem in Italia fuisse vt
vno pede calciato, & altero nudo iretur ad bellum, nusquā adhuc, quod sci-
am, reperi, sed eam Græcorum nonnullis cōsuetudinem fuisse, locupleti au-
toritate iam palam faciam: in qua quidē re imitari est poëtæ inclyti occul-
tissimam diligentiam, qui quum legisset Hernicos quorū est Anagnia à Pe-
lasgis oriundos, appellatosq; ita à Pelasgo quodā duce suo qui Hernicus no-
minabatur, morē quē de Aetolia legerat Hernicis assignauit, qui sunt vetus
colonia Pelasgorum. Et Hernicum quidem hominem pelasgum, ducē Her-
nicis fuisse, Iulius Higinus in libro secundo vrbiū non paucis verbis probat:
Morem verò Aetolis fuisse, vno tantummodo pede calciato in bellum ire, o-
stendit clarissimus Euripides scriptor tragicus, in cuius tragœdia quæ Me-
leager

leager inscribitur, nuntius iuducitur describens quo quisque habitu fuerit ex du-
cibus qui ad aprum capiendum conuenerant, in qua animaduertitis, diligentis-
sime verba Euripidis à Marone seruata: ait enim ille, & eundem pedem nudum.
Virgilius quoque dixit, Vestigia nuda sinistri Instituire pedis. In qua quidē re
quo nobis studium nostrum magis comprobetur, non reticebimus rem paucis-
simis notam, reprehensum Euripidem ab Aristotele secundo de poetis libro, qui
ignorantiam istiusmodi Euripidis fuisse contendit: Aetolos enim non laeuum pe-
dem nudum habere, sed dextrum: quod ne affirmem potius quam probem, Ari-
stotelis verba sunt in eo libro, quem de poetis secundo scriptum reliquit, in quo
de Euripide ea locutum inuenies. Hæc cum ita sint, Virgilium tamen, Euripi-
de auctore, quam Aristotele vti maluisse constat: nam ut hæc ignorauerit vir tā
anxiè doctus, minimè crediderim. Iure autem prætulit Euripidē: est enim ingēs
ei cum Græcarum Tragædiarū scriptoribus familiaritas, quod ex multis di-
ctis eius licet opinari.

Scanilis ferri in equos vsum, adminiculum apud veteres tam Græcorum quā
Latinorum fuisse haud inuenio. Virgilius in duodecimo,
Infrenant alii currus, aut corpora saltu
Subiiciunt in equos, & strictis ensibus adsunt.

Idem in eodem,
Turnus ut Aeneam cedentem ex agmine vidit,
Turbatosque duces subita spe feruidus ardet,
Poscit equos atque arma simul saltuque superbus,
Emicat in currum & manibus molitur habenas.
Vegetius lib. prim. Non tantum à tyronibus, sed etiam à stipendiariis militibus
salitio equo districtè est semper exacta, quæ vsum usque ad hæc ætatem licet iam
cum dissimulatione peruenisse manifestum est. Equi lignei sub tecto hyeme, æsta-
te ponebantur in campo, super hos tyrones primò inermes dum consuetudinem
perficerent, deinde armati cogeantur ascendere, tantaque cura erat ut non solum
à dextris sed etiam à sinistris partibus & insilire & desilire condiscerent, euagi-
natos etiam gladios vel contos tenentes, hoc enim assidua meditatione faciebāt,
scilicet ut in tumultu prælii sine mora ascenderet, qui tam studiosè exercebā-
tur in pace. Liuius secundi belli punici lib. iii. Nec omnes Numidæ in dextro
locati cornu, sed quibus desultorum in modum binos trahentibus equos inter acer-
rimam sæpe pugnam in recentem equum ex fesso armatis trasultare mos erat,
tanta velocitas ipsis tamque docile equorum genus. Xenophon Socraticus in eo li-
bro qui equitum præfectus inscribitur, Postquam verò equites quales esse oportet
at dictum est, qua nam parte equites optimi comparentur hoc in medium cona-
bor exponere. Ex his igitur iuniores impellere atque adhortari debemus, ut in
equos insilire discant. Huius autem rei magistrum præceptoremque qui adhibue-
rit, iure laudabitur: natu autem grandiores assuefacere, ut in scandēdis equis per-
fico more se inuicem adiuuent. Plutarchus in vita Gracchorum, Dimenso præte-
rea viarum spatium singulis miliaris (est autem miliarium paulo minus quam octo sta-
dia) columnas lapideas spatii signa proferentes constitutas: alios insuper lapides

T parum

parum inter se distantes ex vtraque viarū parte disposuit, vt ex illis faciliter & sine saltu in equos esset ascendere. Huius rei præter hæc testes & indices sunt etiam arcus in vrbe Romana triumphales, ac æneus apud Lateranum equus absq; huiusmodi scandendi adminiculo cum equite & fessore suo.

Calcar, agitando cōcitandiq; equi stimulus est, à calce denominationem asciscens. Ouidius.

Non nocet admissio subdere calcar equo.

In eo autem quod vi. ænei. scribitur, Seu quū pedes iret in hostem, Seu spumantis equi foderet calcaribus armos, speciem pro genere posuit Maro, hoc est, equi armos pro equo, quū nō possint armi calcaribus fodi: vtq; hoc ad concitandū, sic virga ad regendum equum diuersarum gētium institutum fuisse proditur. Valerius Maxi. lib. tertio de. P. Crasso, Inter Eleā, inquit, et Smyrnā exceptus, ne in deditiōe eius perueniret, dedecus arcessita ratione mortis effugit. Virgā enim qua ad regendum equum vsus fuerat in vnus barbari oculū direxit, qui vi doloris accensus, latus Crassi sica confodit. Lucanus in quarto, Et gens quæ nudo residens massilia dorso Ora leui flectit frenorum nescia virga.

Quæ arma ad nocendum apta, instrumentaq; bellica quibus nominibus explicentur.

Cap. III.

Væ suis nominibus ad tegendum sunt arma dixisse videmur, nunc ad nocendum quæ sunt reliqua prosequamur. Acinacis, gladius militaris lingua Parthorū vel Medorū, vt inquit Acron, pro quolibet licet poni possit. Q. Curtius lib. vi. Sed præter clypeū eius putrem, & arcus duos Scythicos & acinacē nihil reperit. Hieronymus lib. i. cōtra Iouinianum, Strato regulus Sidonis manu propria se volens cōfodere ne imminētibus Persis ludibrio foret, gladiū quē arripuerat circūspectās, hostiū pavidus expectabat aduentum, quem iam iamque capiendum vxor intelligens, extorsit acinacem ē manu, & latus eius transuerberauit.

Ensis & gladius huius naturæ sunt, auctore Quintiliano insti. libro ix. vt idē pluribus vocibus declarent, ita vt nihil significationis quo potius vtaris interfir. Macrobius. i. de somnio Scipionis, Nunc videamus quæ sint hæc duo nomina quorum pariter meminit cum dicit, Quæ sidera & stellas vocatis, neq; enim hic res vna gemina appellatione monstratur, vt ensis & gladius.

Gladius, quē auctore Plinio. vi. natur. histo. à Lacedæmoniis cōstat inuentū, teste Varrone, c in g cōmutato à clade dicitur, q; fit ob hostiū cladē, vtq; dupōdii nomen quod dicitur à multis duobus modis, hic dupōdius & hoc dupōdium, sic hoc gladium & hic gladius. Quintilianus lib. i. insti. Et Gladia qui dixerunt, genere exciderunt: sed hoc quoque notare contentus sum, ne arti quorūdam culpa peruicacium perplexę videar & ipse quæstionem addidisse.

Spatha, ensis, siue gladius, nomina sunt omnibus penē nota. Liuius trigésimonono, Vbi omnia fuga completa, vidit, Cato ipse ad secundam legionē quæ in subsidio posita erat reuehitur, & signa præ se ferri plenoq; gradu ad castra hostium oppugnanda succedere iubet, si quis extra ordinem auidius procurrit, & ipse inter equites spatha percutit, & tribunos centurionēsq; castigare iubet.

iubet. Hoc vocabulum in veterum etiā libris scriptū inuenies, & apud A. Gelium noctium suarum libro decimo.

Harpe falcatus ensis quo vsus est Perseus in occisione Gorgonis. Luca. in ix, Harpen alterius monstri iam cæde rubentem. idem in eodem,

Perseos aduersi Cyllenida dirigit harpen,

Lata colubriferi rumpens confinia colli.

Maro in septimo, Laua sceptrum tenet falcati cominus enses.

Linguam: veteres dixerunt gladiolum oblongum in speciem linguæ factum, cuius meminit Næuius in Tragedia Ixione.

Machæra gladius longus ex altera parte acutus, à Græco: nam Græci longum vocant. Cæsar. ii. commen. Ad multam noctem etiam ad impedimēta pugnatum est, propterea quod pro vallo carros obiecerāt, & è superiore in nostros venientes tela coniciebant: nonnulli inter carros rotasq; machæras & stragulas subiiciebant nostrosque vulnerabant. Seneca libro quinto de beneficiis ad Liberalem, Nec galeam illam si videris agnosces: machæra enim hispana diuisa est.

Dolones gladii sunt. Plutarchus in vita Gracchi, Nec secus paratis clam percussoribus, necem Tyberio machinabantur: ille verò palam gladium quem dolonem vocant accinctus ambulabat. Dolones aliorum sententia, flagella sunt intra quorum virgam pugiones latent: aut secundum Varronem ingens contus cum ferro breuissimo, à dolo vel à fallendo dicti, quod decipiant ferro, quæ specie præferant ligni. Sunt & qui velint perteretes mucrones, dolones dici: & Maro inquit,

Pila manu sæuosq; gerunt in bella dolones.

Sica à secando dicta, est enim gladius brevis quo maxime vtuntur qui apud Italos latrocinia exercent, à quo & Sicarii dicti: quanquā auctore Quintiliano libro nono institutionum, per abusionem Sicarios omnes vocamus, qui eadem telo quocunq; commiserint.

Pugio gladius brevis & bis acutus lateri adhærēs, sic dictus, Festo teste, quod eo punctim pugnetur: est & pugio secundum Varronem ingens contus cū ferro.

Clunadum cultrum sanguinarium dictū est, vel quod ad clunes depēdet, vel quod clunes bestiarum diuidit.

Secespitam cultrum ferreum dicunt oblongum, manubrio eburneo rotundo solido, iuncto ad capulum argēto auroq; fixo clauis æneis ere cyprio, quo pontifices flaminesq; ad sacrificia utebantur, à secando secespita dicta: alii securim, alii dolabram æneam esse putant.

Mucro, ensis & gladius idem sunt. Priscianus artis grammaticæ lib. ii. Synonyma tam propria quàm appellatiua inueniuntur, sicut ensis, gladius, mucro, vnū atq; idē significant: sicut P. Cornelius Scipio Africanus, vnum atq; idem significāt. Boëtius de trinitate, In rerum enim numero nō faciat pluralitatē unitatum repetitio: vt si de eodem dicam gladius vnus, mucro vnus, ensis vnus. Potest enim vnus tot vocabulis gladius agnosci. Hæc enim unitatum iteratio potius est, non numeratio: veluti si ita dicamus, ensis, mucro, gladius, repetitio quædā eiusdē nō numeratio diuersorū: velut si dicā, sol, sol, sol, vnus sol, nō tres

soles effecerim, sed denuo totiens prædicauerim. Idem in eodē, Recte repetitio magis de eodem quàm enumeratio diuersi videtur esse, quum dicitur, Deus pater, deus filius, deus spiritus factus, atq; hæc trinitas vnus deus: vel ensis, atq; mucro, vnus gladius: veluti sol, sol, sol, vnus sol. Idem paulo infra in eodē, Nō verò ita dicitur filius ac spiritus sanctus quasi multiuocum quiddā: nā mucro ensis ipse est & idē, pater verò ac filius & spiritus sanctus idē quidē est, nō uerò ipse. Liuius lib. vii. ab vrbe cond. Gallus velut moles supernè emines proiecto læua fuso, in aduenientis arma hostis vanum casum cum ingenti sonitu ensem deiecit, Romanus mucrone surrepto quum scutum scuto percussissent. Mucro, ensis quoq; vel gladii vel cuiuslibet rei acumē dicitur. Liuius ab vrbe cōd. xxii. Gallis Hispanisque scuta eiusdē formę erant, ferè dispares & dissimiles gladii. Gallis prælongi ac sine mucronibus. Hispano punctim magis quàm cęsim assueti petere hostem breuitate habiles cum mucronibus. Seneca ad Lucil. lib. xi. Gladium bonum dicere, nō cui auratus est baltheus, nec cuius vagina genus distinguit, sed cui & ad secandum subtilis acies est, & mucro munimentum omne rupturus. Macrobius lib. i. de sumno Scip. Nā & Dionysius aulæ fidereæ inclementissimus incubator, familiari suo cuidam solam beatam existimanti vitam tyranni volens quam perpetuo metu miseram, quàmq; impendentium semper periculorum plenam ostendere, gladium vagina raptum & capulo de filo tenui pendentem mucrone demisso iussit familiaris illius capiti imminere inter epulas: vnde etiam à poëta clarissimo dictum est in xii.

Illa manu moriens telum trahit, ossa sed inter

Ferreus ad costas alto stat vulnere mucro.

Omnes hæc deniq; gladiatorum species vaginis abduntur.

Aclides, autore Seruio, tela sunt quædam antiqua adeò vt ne quicquā commemorētur in bello. Legitur tamē quòd clauē, cubito semis eminentibus hinc & hinc acuminibus in hostes ita iaciūtur religatæ loro vel lino, vt peractis vulnerebus possint redire: putantur tamen esse teli genus, quod in flagello immersum iaci potest dicente Marone,

Teretes sunt aclides illi

Tela, sed hæc lento mos est aptare flagello.

Telū vulgo id appellatur quòd ab arcu mittitur manu, vt lapis, lignū, fustis, hasta, lanceę, pilum, & quodcunque in longinquum mittitur gręca voce *τὸ λον* significatum, quanquam etiam legimus de gladio. Liuius lib. i. Arma his imperata, galea, clypeus, ocreę, lorica, omnia ex ære: hæc vt tegimenta corporis essent, tela in hostē hastaq; & gladius. Seneca lib. xv. epist. de diuitiis loquēs, Illæ, inquit, neminem lædunt, nec sua cuiquam nocet stultitia aut aliena nequitia: sic quemadmodum gladius neminem occidit, & occidentis telū est. Virgilius, At non hoc telum mea quod vi dextera versat Effugies.

Verutum telum breue & angustum, Nonio teste. T. Liuius ab vrbe cōd. decimo, Quibus plerisq; in scuta verutis, in corpora ipsa fixis, sternitur cuneus. Idē in primo, Arma mutata, nihil præter hastam & verutum datum. Vegetius lib. secūdo quū de missilibus loqueretur & de vno ac maiore dixisset, Aliud, inq; minus

minus ferro vnciarum quinque, hastili pedum totidem & semis, quod tunc verutulum nunc verutum dicitur.

Fustes sunt quos palos rustici vocāt, quiq̃ inter prīma humani generis arma fuere. Baculus à Baccho secundum Rabanum & plerōque alios repertus & appellatus, vsu communi masculinum est, significationem habens notissimam. Liuius lib. primo, Augur ad leuam eius capite velato sedem cepit, dextera manu baculum sine nodo aduncum tenens, quem lituum appellarūt: diminutiū tamē neutro genere bacillum habet. Cicero ii. de fin. bono. Bacillum aliud inflexum, aliud ita natum. Primitium etiam quod est baculus, baculum neutro genere prolatum inuenimus. Apuleius magiæ lib. primo, Veruntamen hoc Diogeni & Antistheni pera & baculum, quod regibus diadema, quod Imperatoribus paludamentum, quod Pontificibus galerum, quod lituus Auguribus. Ouidius xv. metam. Esse solet, baculūque tenens agreste sinistra.

Vindicta virga prætoris qua serui percussi liberantur & libertatem acquirūt, à vindico dicta, quia per eam vindicent libertatem. Persius, At dominum ignoras nisi quem vindicta relaxat.

Liuius lib. ii. ab vrbe cond. Ille primum dicitur vindicta liberatus. Quidā vindictæ quoque nomen tractum ab illo putant, cui Vinditio nomen fuisset, post illum obseruatur vt qui ita liberati essent, in ciuitatem accepti viderentur.

Verbera pro verberatione licet nonnunquam accipiantur, rem tamen corpoream propriè significant, vt flagella quæ sunt propriè sarmentorum summitates. Quintilianus, Ignes ex proximō raptos, & verbera quæ casus obtulerat. Iustinus epit. Trog. Pomp. lib. ii. Admonētur Scythæ mutare genus pugna, memores non cum hostibus, sed cum seruis præliandū: nec armorū, sed dominorū iure vincendos: verbera nō arma in aciē afferēda omissoq̃ ferro virgas & flagella cæteraq̃ seruilis metus instrumenta paranda. Hastas Lacedæmonios inuenisse dicitur. Fraxinus obedientissima, corilus melior, sorbus lētior: ea Homeri præconio Achillis hasta nobilitata est. Hastilia minores lāceg sunt ferro producto & quas manu iacere ars est. Conti hastæ longiores sunt & robustæ, sine ferro sed acuta cuspide. Iuuenalis,

Nocte iter ingressus gladium contūque timebis.

Lancea quam Aetolos inuenisse vi. na. histo. testis est Plinius, vt hasta manifestam habet significationem, latinū licet nomen non sit, scriptūq̃ est in libro M. Varronis rerum diuinarum xxiii. quo in loco Varro quum de pectorico dixisset esse id verbum Gallicum, lanceam quoq̃ dixit non latinū sed Hispanicū verbum esse: alii à Græco dictum putant, quod Græci λόγχη vocant.

Pilum Panthesileæ licet inuentum, hasta Romana, vt gesa Gallorū, & larissa Macedonū, id auctores dicūt maximi, vsus in bellis, quod huiusmodi hasta amēto equa lāce si pendeat & pōderata vibretur, vbi excusso lacerto validè intorta fuerit, vix armatura inuenitur quæ vibrantis ictum sustineat, eminus intortum vbi armis hæserit agitatione & motu continuo penetrare contendit, nec subitum euitari potest aut repelli, sed nec euelli hoste premēte. His Britāni maxime vsi & circūiacentes etiā insulę. Gesa Gallorum tela, siue viriles hastæ. Nam

& viros fortes Galli Gesos vocant. Liuius ix. Iere pastoralis habitu, agrestibus telis, falcibus, gesisq; binis armati: sunt qui à cædendo cesa dici rectius putant. Ruma pilum, rumata pilata, rumex telum, sparo Gallico quàm simile. Iaculum quod cum ameto Aetolum Martis filium inuenisse ferunt telum etiam, quod vt iaciatur fit, teste Varrone, dictum. Spara, Pomp. teste, minimi generis iacula agrestia & rustica, à spargendo dicta. Aemilius de excellentibus ducibus exterarum gentium, Epaminundam pugnans & sparo eminus percussus concidere viderunt. Lucilius, Tum spara, tum murices, portantur stragula porro. Sparos mas. etiã genere legimus. Salustius in Catil. Sed ex omni copia quarta pars erat militaribus armis instructa, ceteri vt quosq; casus armauerat, sparos & lanceas, alii præacutas fudes portare. Sarissa, vt Põp. placet, teste Seruio est hasta Macedonica. Liuius ab vrbe cond. lib. ix. Arma clypeus, sarissæq; illis, id est, hastæ. Idem xxxvii. Ibi simul perturbari ordines, & impeditus intercursum suorum usus prælongarum hastarum, sarissas Macedones vocant, intulere signa Romanæ legiones. Idem xxxviii. Per oculi foramina prælongæ hastæ, quas sarissas vocant, ad submouendos hostes mittebantur. Q. Curtius lib. vii. Prior Barbarus emisit hastam, quam exiguis modica capitis declinatione vitauit, atq; ipse infestam sarissam equo calcaribus concito in medio Barbari gutture ita fixit, vt per ceruicem emereret, præcipitatus ex equo Barbarus adhuc tamen repugnabat, sed ille extractam ex vulnere hastam rursus in eos dirigit.

Gibinam appellant Illyrici telum venabulo simile. Ennius, Illyrici restant sicis gbinisque fodentes. Securis quasi semicuris vel semiquiris, quod est hasta: vel à græco *κοίραρος* qui regem significat: constat autem Romanos Græcos fuisse, & erant seculares signa quæ ante consulem ferebatur. Tragula est hasta ferro præacuta, & vt Varro inquit, à traiciendo dicta, vt Pomp. teli genus, dictum quod scuto infixum trahatur. Cæsar lib. v. commentariorum, Monet vt tragulâ cum epistola ad amicum deligata intra munitionem castrorum abiiciat. Liuius xxv. Ibi signis collatis pugnatum per quatuor ferme horas, egregieq; vincetibus Romanis signum receptui est datum, quod Cn. Scipionis ferrum tragula cõfixum erat. Claua teli genus quo Hercules utebatur, sic dicta quod sit clavis ferreis inuicem religata: claua enim, & leonis pellis antiquo Herculi cõueniunt, quo tempore arma nondum erant adinuenta, sed fustibus homines iniurias propulsa-bant, ac ferarum pellibus tegebant pro armis corpora. Hanc quidam Catheiam, quam & Horatius Caiam vocat, dictam etiã putant, estq; Catheia Gallici teli genus, quod si ab artifice mittatur, rursus venit ad eum qui mittit. Huius Virgilius meminit, Theutonico ritu solitos torquere Catheias: Theutonico ritu dixit, quia Theutonici Galliæ comatæ sunt populi. Bipennis dicitur, qd ex vtraque parte acutam habet aciem, quasi duas pennas: penum autem antiqui acutum dicebant: unde & auium pennis quasi acutæ. Quintili. lib. i. institu. Quare discat puer quid in literis proprium, quid commune, quæ cum quibus cognatio: nec miretur cur ex scamno fiat scabellum, aut à pinna, quod est acutum, securis vtrinque habens aciem bipennis, ne illorum sequatur error, qui quia à pennis duabus hoc esse nomen existimant, pinnas auium dici voluit. Dolabra quasi duo labra, qd duo habeat labra

at labra, ad dolandum, & delédum, demoliendumq̃. Liuius belli punici lib. ii. Tunc Hannibal occasionem ratus, quingentos ferme Aphros cum dolabris ad subruendum ab imo murum mittit. Idem in eodem, libro quarto, Dolabræ calonibus diuiduntur ad vallum proruédum, fossasq̃ implendas, intra munimenta instruit acies. Idem in eodem, libro octauo, Eademq̃ porta signa infesta in urbem illata, & aliis partibus securibus dolabrisque cædebantur portæ. Iuuenalis libro tertio, Nodosam post hæc frangebat vertice vitem

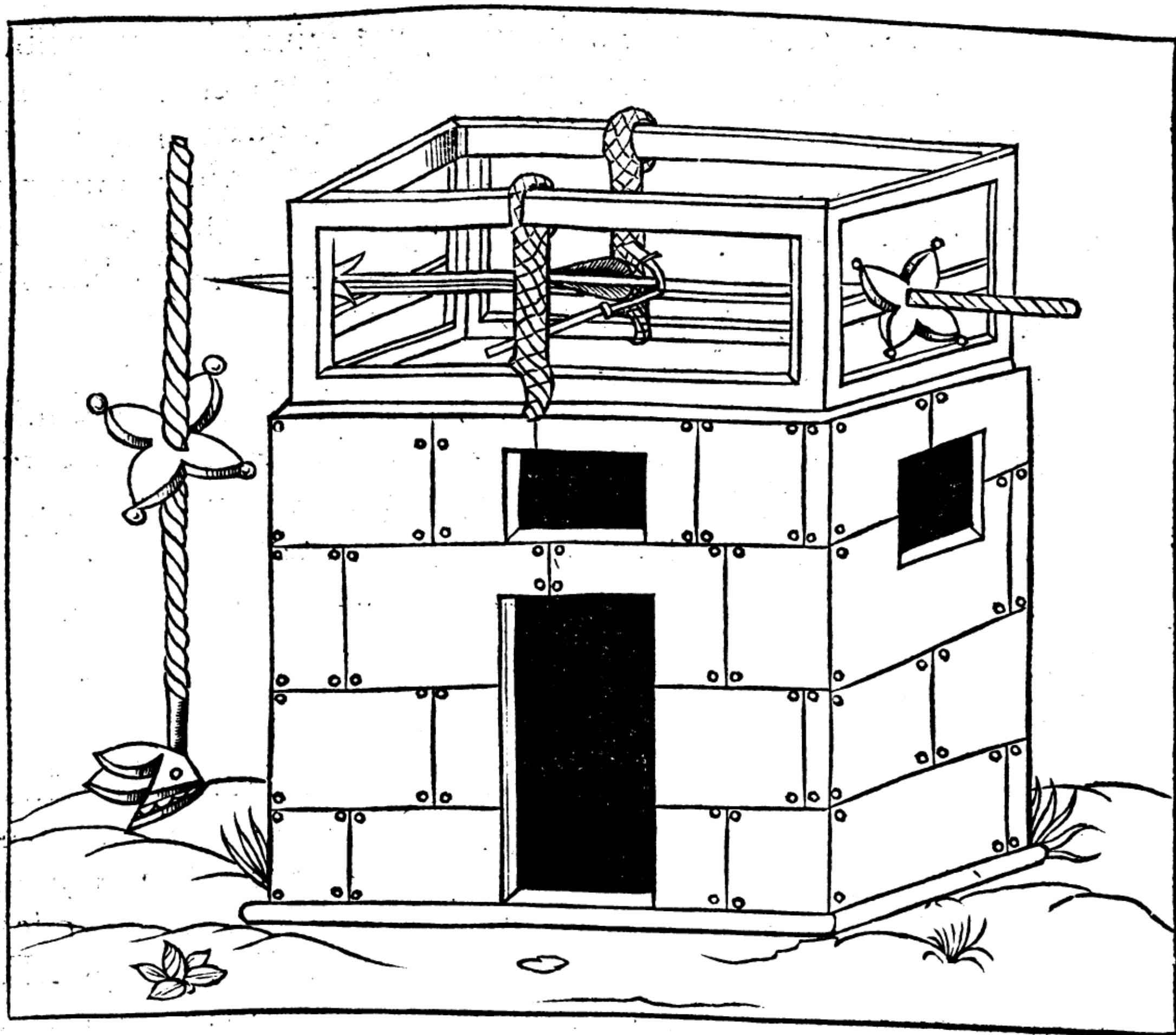
Si lentus nigra muniret castra dolabra.

Falarica genus teli missilis, quo vrútur ex falis, id est, ex locis extructis dimicantes, vt Seruio placet, ingens telum torno factum, ferrum habens cubitale, & rotunditatem de plumbo in modum sphæræ in ipsa summitate, dicitur et ignem habere affixum, hoc autem telo pugnatur de turribus, quas falas dici manifestum est: A falis dicta falarica, sicut à muro muralis: sane falaricâ Lucanus dixit neruis mitti tortilibus ex quadam machina,

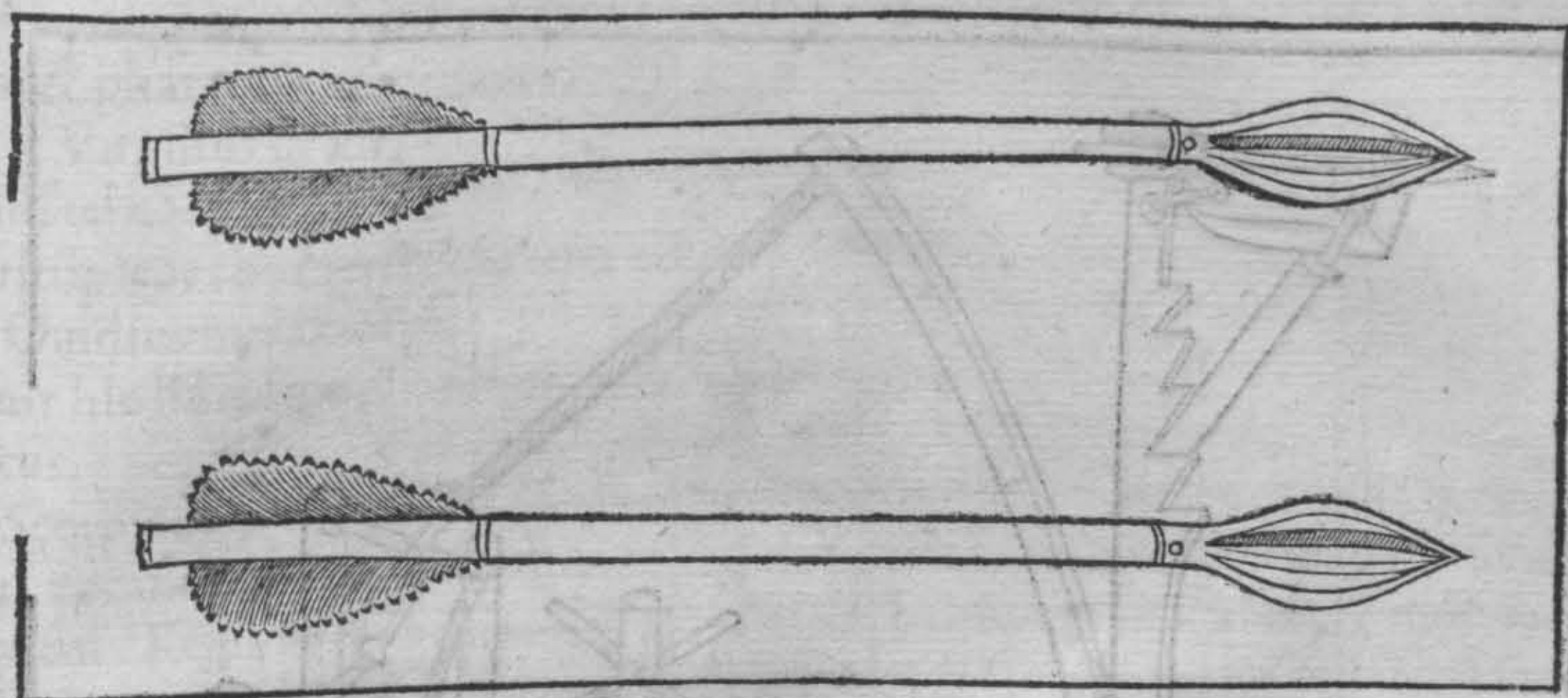
Hunc aut tortilibus vibrata falarica neruis

Obruit, aut vasti muralia pondera saxi.

Virgilius verò in nono, sic ait, Turnû manu iaculari potuisse, quod à poëtavel poëticè, vel in laudem & virtutem Turni forte dictum est, qui ralem hastâ manu iaculatus est. Liuius ab vrbe cõdita. xxii. libro, Falarica erat Sagûtinis missile telum hastile ab ligneo, & cætera tereti præterquam ad extremum vnde ferrum extabat, id sicut in pilo quadratû stuppa circûligabât liniebátq̃ pice. Ferrum autẽ treis in longû habet pedes, vt cûm armis tráfigere corpus posset: sed id maximè, si hæssset in scuto, nec penetrasset in corpus, pauorẽ faciebat, quòd quum medium accensum mitteretur cõceptûmque ipso motu multo maiorem ignem ferret, arma admitti cogebat, nudumq̃ militẽ ad insequentes ictus præbebat.

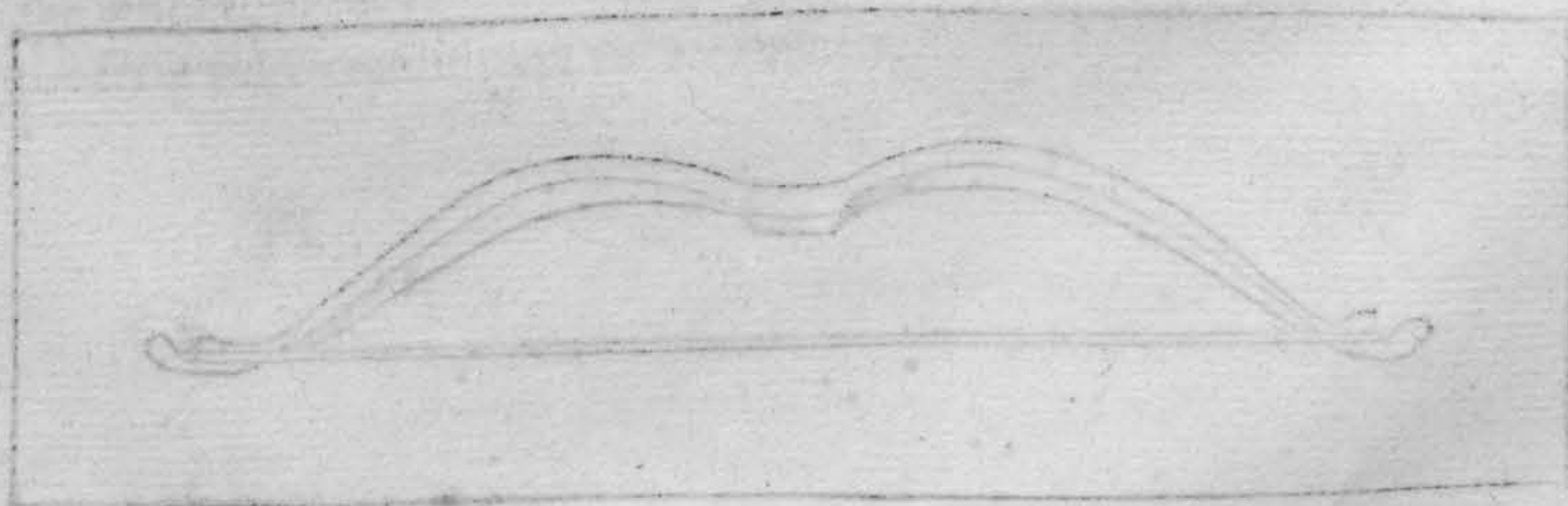

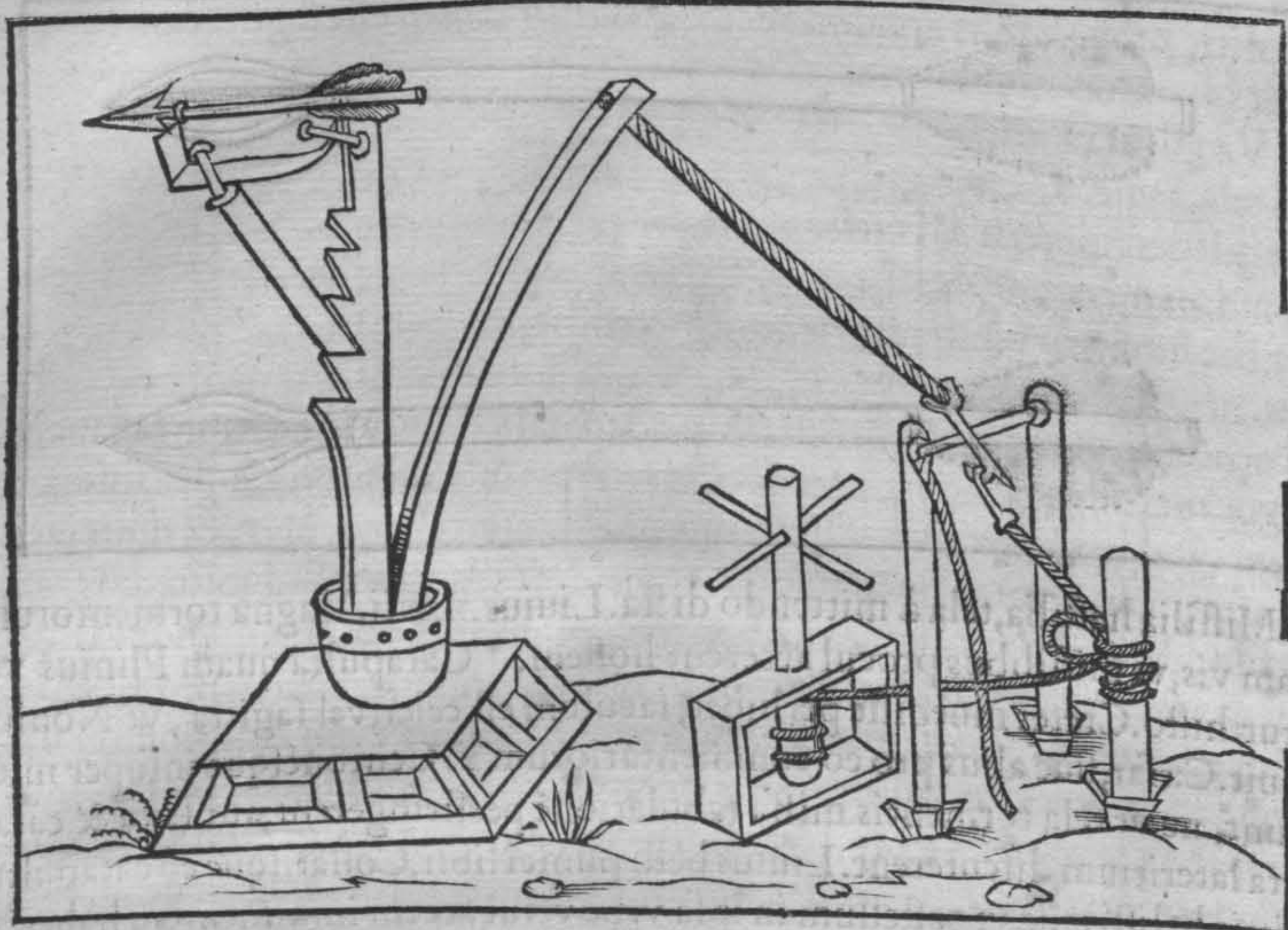
Malleoli tela sunt in muliebris coli formam. Ammianus Marcellinus. xxiiii. rerum gestarum, Malleoli autem teli genus figuratur hac specie, Sagitta est cænea inter spiculum & arundinem multifido ferro coagmētata, quæ in muliebris coli formam quo nentur lintea stamina concuatur, ventre subtiliter & plurifariam patens, atque in aluco ipso ignem cum aliquo suscipit alimento, & sic emissam lentius arcu inualido: arcus ictu enim rapidiore extinguitur æstus incendiorum, nec remedio villo quàm superiecto puluere vel amurca consopitur. Liuius xxxviii. ab vrbe condita, Alii cum ardentibus facibus, alii stuppam picemque & malleolos ferentes tota collucente flammis acie aduenere. In huiusmodi autem malleoli concuatio glutinum ignisque fomentū est inextinguibile ex colophonio, sulphure, sale quē nitrum appellant, omnibus in lauri oleo liquefactis: secundum alios, oleo, petreleo, adipe anatis, medulla cannæ ferulæ, sulphure: vt aliis visum est, ex oleæ oliuo, sepo, colophonia, camphora, resina, stuppa. Hæc veteres compositionem bellatores Incendiarium appellant.

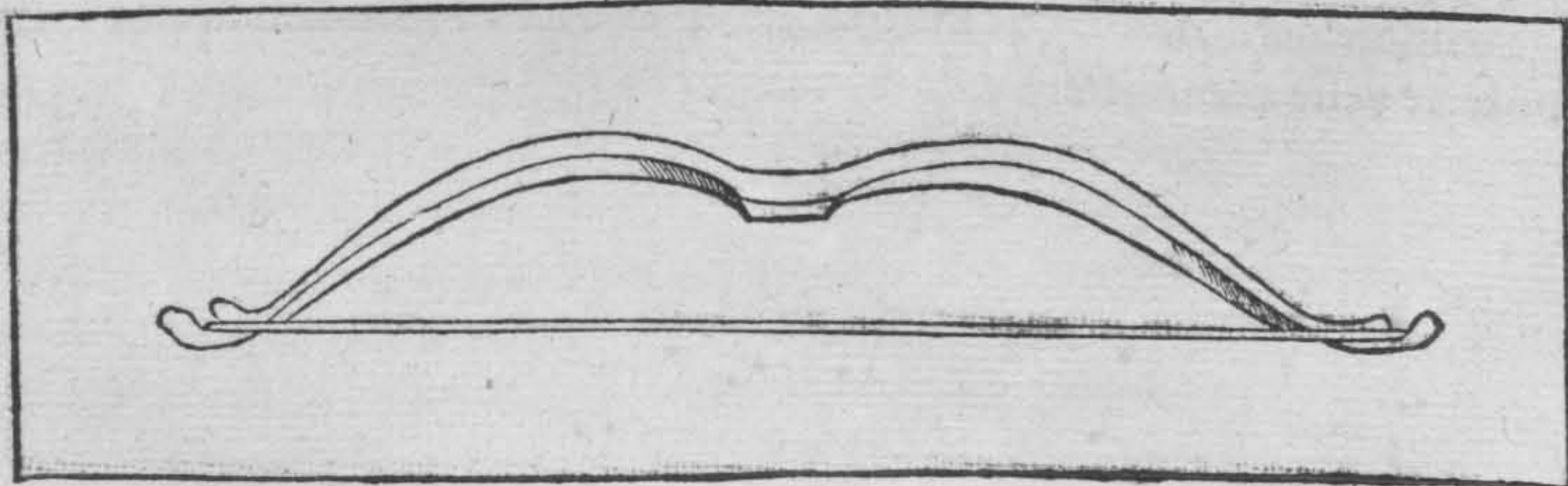
Missilia hastilia, tela à mittendo dicta. Liuius. xxxii. Magna tormentorum etiam vis, ut missilibus procul arcerent hostem. Catapulta quam Plinius vi. natur. histo. Cretes inuenisse perhibet, iaculum est celer, vel sagitta, ut Nonius inquit. Caesar, siue alius pro eo commentariorum x. Centonésque insuper iniecerunt, ne ut tela tormentis missa tabulatione perstringerent, aut saxa & catapulta lateritium discuterent. Liuius belli punici lib. i. Collatisque eò catapultis sagittis, balistisque ut castellum in ipsa vrbe velut arcem imminemtem haberet, muro circundant. Plautus in Gurgulione, Atque ita te neruo torquebo ut catapultæ solent. Idem in Captiuis, Nā meus est balista pugnus, cubitus catapulta, humerus aries. Catapultam etiam organum, bellicumque instrumentum quo tricubitalia tela iaciuntur, usu doctissimorum comprobatur auctorū. Pomp. Tri-fax, telum longitudinis trium cubitorū, quod catapulta mittitur. Vitruuius libro decimo, Ex ratione grauitatis proportionem sumuntur, quemadmodum catapultis de longitudinibus sagittarum. Liuius belli punici libro primo, Ipse Hannibal qua turris mobilis omnia munimenta vrbis superans altitudine agebatur, hortator aderat, quæ quum admota, catapultis balistisque per omnia tabulata dispositis, muros defensoribus nudasset.

Pars catapultæ quæ fune trahitur debet esse ex chalybe.

Romphæa, teste A. Gellio noct. atti. lib. ix. genus teli est Thracæ nationis: apud alios framea spatham & gladium licet sonet. Hoc vocabulum in Q. Ennii annalium xiii. positum inuenies. Liuius ab vrbe cōdita xxxi. Thracas quoque romphæe ingentis & ipsæ longitudinis inter obiectos vndique Romanos impediabant. Arcus quartæ formæ ad iacendas sagittas bellica instrumenta, & veluti ances quæ partes vrbis excelsæ atque munitæ sunt: ab arcēdo hoste dicti, quanquam, quantum ad arces spectat, sint, cum quibus est Seruius, qui quod arcana secreta dicuntur, arces dictas putent quasi res secretas: vel sint alii licet, teste Solino libro primo memorabiliū, qui videri velint, quum Arcades in excelsa parte montis habitassent, deriuatum deinceps vt tutissima vrbiū, arces nominarentur. Arcus insuper sagittandique Apollinē ferunt extitisse reperto. rē, qua de causa Cretēses præcipuē arcu delectati sunt, quē Scythicū nominarūt.

Coriti, propriè sunt arcuum thecæ: dicuntur tamen esse sagittarum foruli, quos & pharetras nominamus.

Virgilius in xii.

Quid tela, Sagittæ,
Coritiq; leues humeris & lætefer arcus.

Ovidius metamorph.

Exuit hic humeros pharetram lentosq; tetendit
Arcus.

Scorpiones, ut inquit Vegetius libro quarto, dicebantur quos nunc manu balistas vocant, ideo sic nuncupati quod de parvis subtilibusq; spiculis inferant mortem. Regum libro primo, Et statuit illic balistas, & maculas, & ignis iacula, & tormenta ad lapides iactandos, & spicula, & scorpiones ad mittendas sagittas, & fundibula. Cæsar comment. lib. vii. Quidam ante portam oppidi Gallus per manus sæui ac picis traditas glebas in igne, & regionem turris prohibebat, scorpione à latere traiectus exanimatus concidit. Sunt & qui scorpionum ictibus non sagittas tantum sed et lapides mitti annuant. Ammianus Marcellinus rerum gestarum xxv. Et scorpiones quocumque manus perire duxissent, rotundos lapides euibrabant. Idem vegesimo quarto, Scorpioni onagri vocabulum indidit ætas nouella, ea re quod alini feri cum venatibus agitantur, ita eminus lapides post terga calcitrando emittunt, ut perforet pectora sequentiū, aut per fractis ossibus capita ipsa displodant. Vegetius Renatus libro quarto, Per Scorpiones, spiculis, saxi item grauioribus per onagrum destinatis, non solum equi eliduntur, sed etiam hostium machinamenta franguntur. Nonius Marcellus scorpionē teli genus esse asserit: alii à Nonio minus dissidentes, scorpionē sagittam, sed veneno oblitā esse aiunt, quæ virus quò figitur infundit, unde & scorpio nomē accepit. Scorpiones huiusmodi à Scythiis originem traxisse arbitror, illi enim vipera sanie & humano sanguine tinctis sagittis, quolibet vulnere læui licet tactu sed irremediabili illico mortem adferunt.

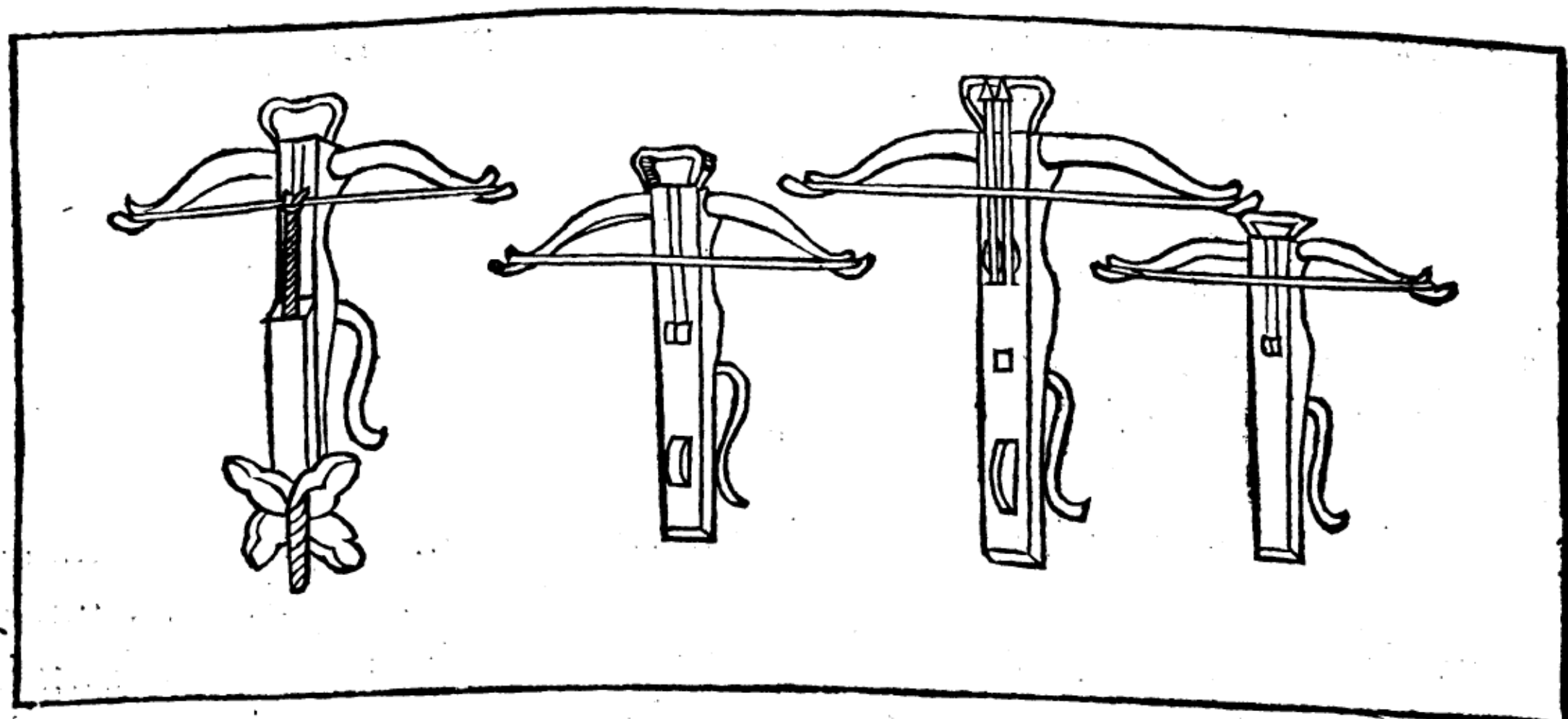
De his Lucanus,

Spicula nec solo spargunt fidentia ferro
Stridula, sed multo saturantur tela veneno.

Vulnera parua nocent fatumq; in sanguine summo est.

Ad postremum siue Scythia siue Cretēsis siue alio cælo genitus fuerit, qui scorpionem ad mittendas sagittas primus inuenit, aut proditor sanè fuit, aut nocēdi auidus, aut metuens hostis: cogitauit enim, quod idem Lucanus inquit,

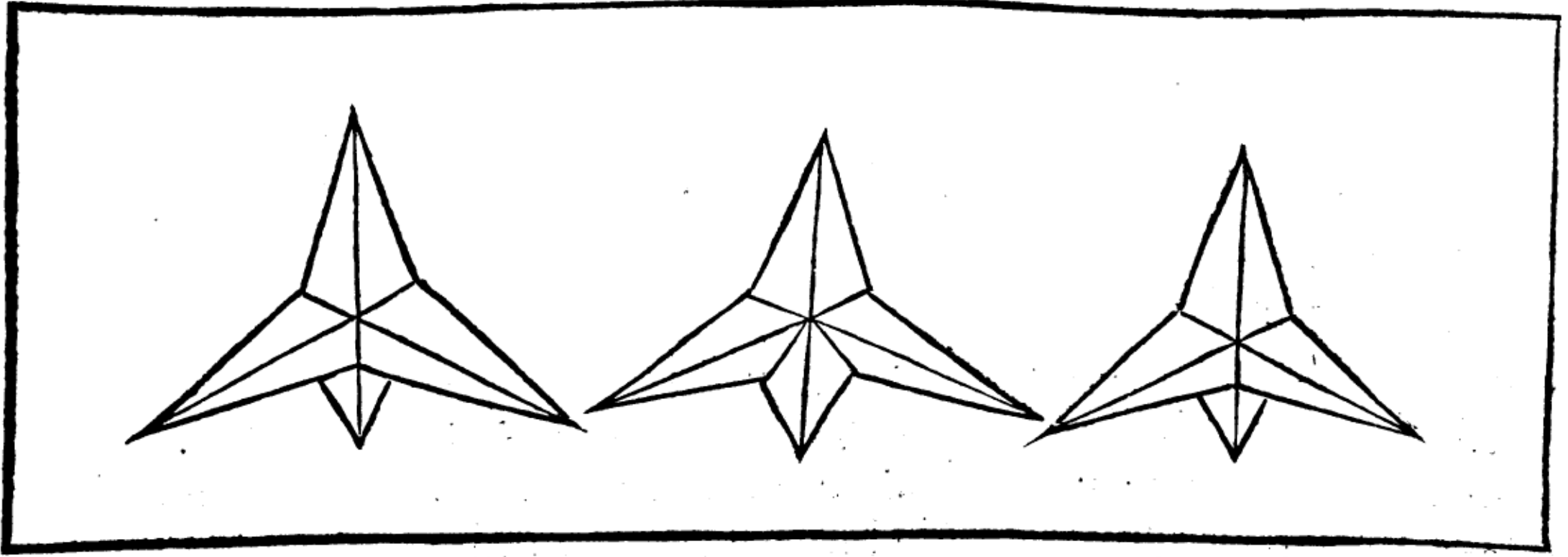
Longe tendere neruos,
Et quò ferre velit committere vulnera ventis.

Sagitta à sagaci ictu, id est, veloci vocata, ut quibusdam placet: siquidem ut ocius mors perueniret ad hominem, alitem illam fecimus, penasque ferro adiecimus, quod scelere humani ingenii, ac fraude inuentum arbitror. Has primū Cretēses, ut inquit Solinus, alii ut refert Plinius nat. hist. Staterem Iouis filium, vel Persem Persei filium inuenisse asserunt, frequēsq; circa hęc orientaliū vsus. Hi calamis spicula addunt irreuocabili hamo varięq; mortem accelerat penna calamis addita, fitq; ex ipsis telū aliud priore facto in vulneribus. Hanc barbaram Sagittam appellant, huiusmodi telis solē ipsum obumbrant, propter hoc maximē serenos dies optant, oderuntq; ventos & imbres qui inter illos pacem esse cogunt. Hic vsus in Creta bellatores suos præcipitauit. In hoc, ut in cæteris vicis Italię, in agro maximē Bononiensi, ac penes flumē Rhenū sagittis nullus aptior calamus est, quibus pondus voluere esse contra flatus quoque pericax.

Spiculū, sagittę præcutę ferrū. Curtius lib. septimo, Quos dum obsidet rex, inter promptissimos dimicans sagitta ictus est, quę in medio crure fixa reliquerat spiculum. Idem in nono, Medici lignum sagittę, scilicet corpori infixū ita ne spiculum moueretur abscindunt, corpore deinde nudato animaduertūt hamos esse telo, nec aliter id sine pernicie corporis extrahi posse, quā ut secūdo vulnus augerent.

Murices, tribulos aiunt ferreos, qui tribus radiis abiecti quoquomodo situentur stāt, & erecto quarto infesti sunt. Q. Curtius lib. quarto, Quum homo quidam transfuga quanto maximo cursu ad regem peruenit, nunciās murices ferreos in terram diffudisse Dariū, qua milites emissurū esse credebat, notatumq; certo signo locum, ut fraus euitari à suis posset.

Scalprum, præacutum ad feriendum ferrum. Liuius belli Punici lib. vii. Elephantī plures ab ipsis rectoribus, quā ab hoste interfecti, fabrilē scalprum cum malleo habebant: id, ubi fœuere belluæ ac ruere in suos cœperant, magister inter aures positum ipso in articulo quo iungitur capiti ceruix quanto maximo poterat ictu adigebat, ea celerrima via mortis in tantæ molis bellua inuenta erat. Scalpelli à scalpro imminutum. Cicero. ii. de diuinat. Aut quorū linguæ sic inhererent vt loqui nō possent, hæ scalpello resectæ liberarētur. Hieremiæ xxxvi. Cūq; legisset ludi pagellas tres vel quatuor, scidit illud scalpello scribæ, et proiecit in ignem. Veruina, genus iaculi longi, teste Fabio Placiade. Plautus in Bacchide, Si tibi machæra est foris, at mihi veruina est intus, qua te & illos cōfodiam. Soliferru, genus teli, hoc est, totū ferreum: ὅλον enim Græcè dicitur id quod nos totum vocamus. Liuius belli Macedo. libro quarto, Et cohortes à tergo stātes pauidi respiciebant, vt emissis soliferris falaricisque gladios strinxerunt. Funda, quod ea fundantur lapides, id est, mittantur. Hoc telū habena volutatur in iactu, glānsq; librata quū sederit, velut neruo missa excutitur. Liuius xxviii. Fundis vt nūc plurimū, ita tunc solo eo telo utebātur, nec quisquā alterius gentis vnus tantum ea arte quantum inter omnes alios Baleares excelsit, apud quos, vt inquit Flauius, matres à teneris vnguiculis ita natos erudisse produntur, vt nullum cibi genus cōtingere sinerent, nisi quem ex funda immisso lapide percussissent. Proinde sunt qui Baleariū insularū habitatores huius teli vsum primos inuenisse asserant, quamquā Plinius natur. histo. hoc idem apud Syrophœnicas dicat inuentum.

Glans vel glandis, telum est siue massa plumbea instar glandium, quæ funda balistave proicitur. Claudianus lib. vii.

Nunc spicula cornu

Tendere, nunc glandes baleari spargere funda.

Salustius in iugur. Pars eminus glande, aut lapidibus pugnare. Virgilius in vi.

Pars maxima glandes Liuentis spargit plumbi.

V

Ouidius

Ovidius in xiiii. Metamorph.

Vt lata plumbea funda,

Missa solet medio glans intabescere caelo.

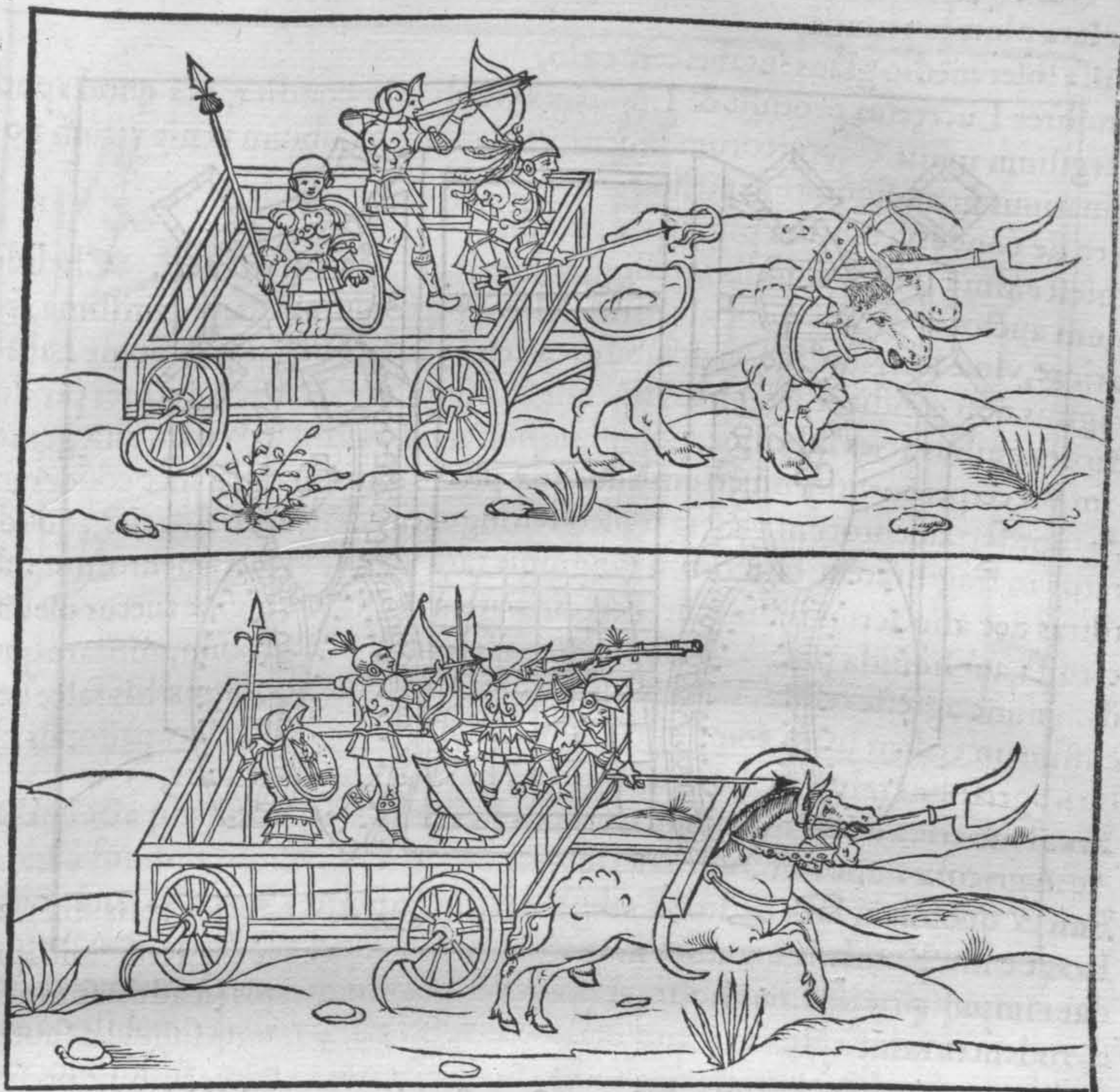
Similiter Lucretius protulit & Liuius. xxvii. ab vrbe condita, Nā quod apud Virgilium in iiii. Georgicorum inuenitur glandis, in dubium venit vtrum nominatiuus sit an figuratè genitiuus,

Nec de concussa tantum pluit ilice glandis.

Potest enim rantum glandis intelligi, vt hoc regni, & tantum lucri. Chelidonium auctores vocant ipsi Falcastrum, altera parte tantum acie tenuissima, sed latiore, vlnæ longitudine, cauda bifurca ceu hyrundinis, vnde & nomē habet: vaginis non conditur, sed vnco dependet à cingulo. Danicæ, secures productiores quibus acies subtilior, quibusque non modò Dani sed etiam aliæ gentes iam vti cœperunt: in vniuersum autē quæ pro re militari circa hæc cōsideranda sunt, ferramentorum genera si oleo restinguatur delicatior sit acies, aqua duratur in fragilitatem. Hircorum sanguinis tāta vis est, vt ferramentorum subtilitas nec alio acrius induretur. Ferrum autem omne à rubigine tuetur oleum, cerussa, aut liquida pix. Falx lunatum ferrum hastæ affixum, militare quoddam nunc agreste telum. Valerius libro quinto, Vnumquemque ex his falce percussum in cædem suam compulit. Liuius ix. ab vrbe condita, Iere pastoralis habitu agrestibus telis, falcibus, gesisque binis armati. Martialis, Fraus me certa ducis quondam curuauit in vsus,

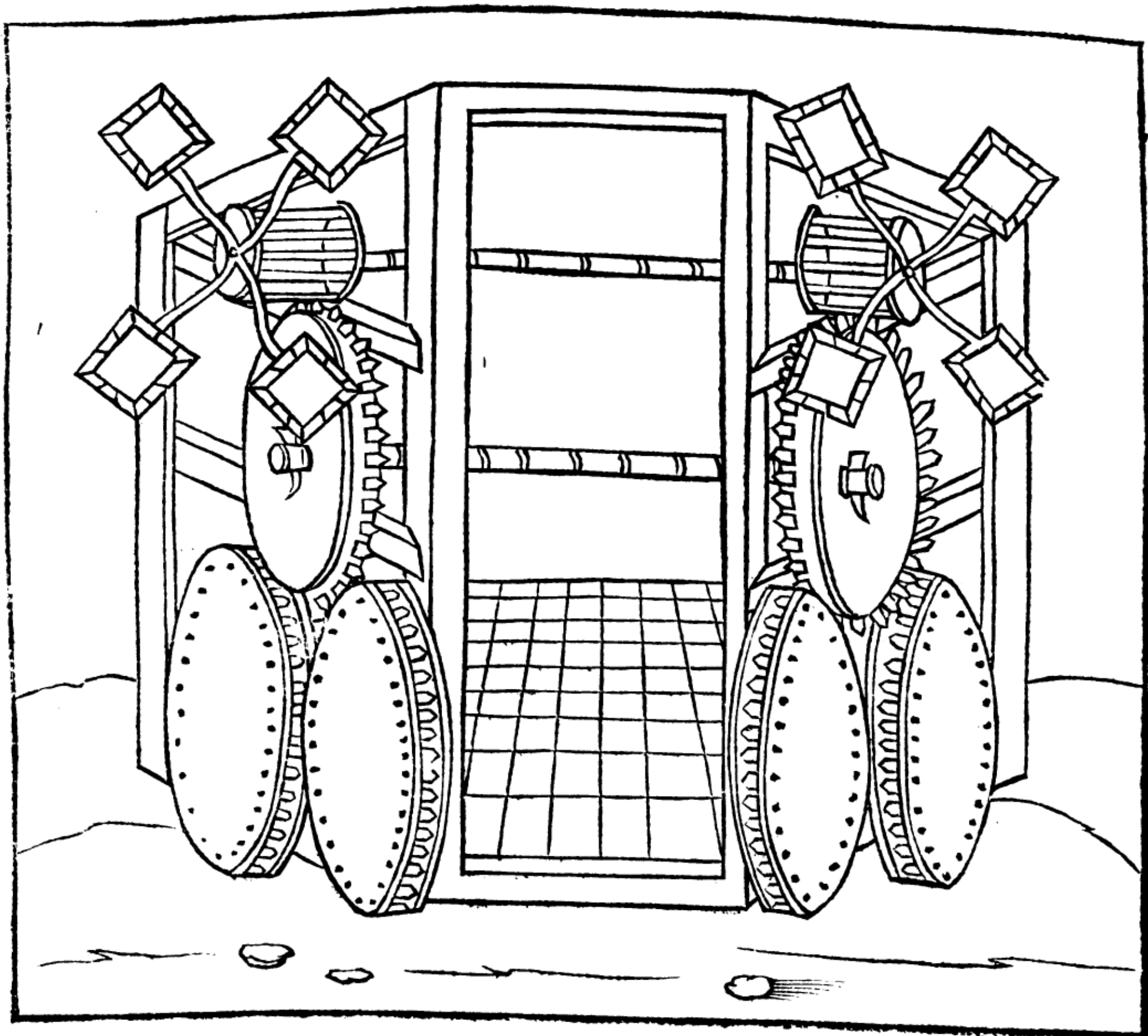
Agricolæ nunc sum, militis antè fui.

Fuit & quondam falx nedum terrestris militiæ, sed & nauticæ instrumētum. Erant enim Romanis inaudita magnitudine falces, quas cum artificioso quodam impulsu rudentibus hostium iniecissent, nauigio remis in aduersum acto, & rudentes velut cultri acie tonsorii scindebātur, & antennæ simul ac superba ruebant armamenta: erantque suis impedimēto nauibus, quibus fuerant præsidio adiumentoque. A falce falcati etiam currus dicti: falcibus nanque præmuniebantur, atque in hunc maximè modum falcibus armati prodibāt in bella. Cuspides circa temonem ab iugo decem cubita extensas velut cornua habebant, quibus quicquid obuium daretur trāssigerent, in extremis iugis binæ circa eminebant falces, altera æquata iugo, altera inferior in terram deuexa: illa vt quicquid à latere obiiceretur abscinderet, hæc vt prolapsos subeuntēque contingeret. Item in axibus rotarum vtrinque binæ eodem modo figebantur falces, ex omni parte acie prominente, vt in subiecta huiusmodi currus descriptione continetur.

His quadrigis ut semper duces hostiū acies perturbaturos se credebant, in suas terrorem persæpe verterunt, ut Antiocho maximè contigit. Nam Eumenes ubi eas vidit, haud ignarus pugne, & quàm anceps esset auxilii genus, si quis pauorem magis iniiceret, quàm iusta adoriretur pugna, sagittarios funditoresque & iaculatores equitum nō confertos, sed quàm maximè posset dispersos excutere iubet, & omnibus simul partibus tela ingerere. Hæc velut pcella, partim clamoribus dissonis ita cōsternauit equos, ut repētē velut effrenati passim incerto cursu vagarentur. Romani murices ferreos in terrā fundebant, quia hostes emissuros quadrigas arbitrabantur: in quos cum incidissent, paulò post faucii, pigri, inutilēsque reddebantur. Est & alia mirifica belli currus non falcati forma, flabellis ventōque in hunc modum adacti.

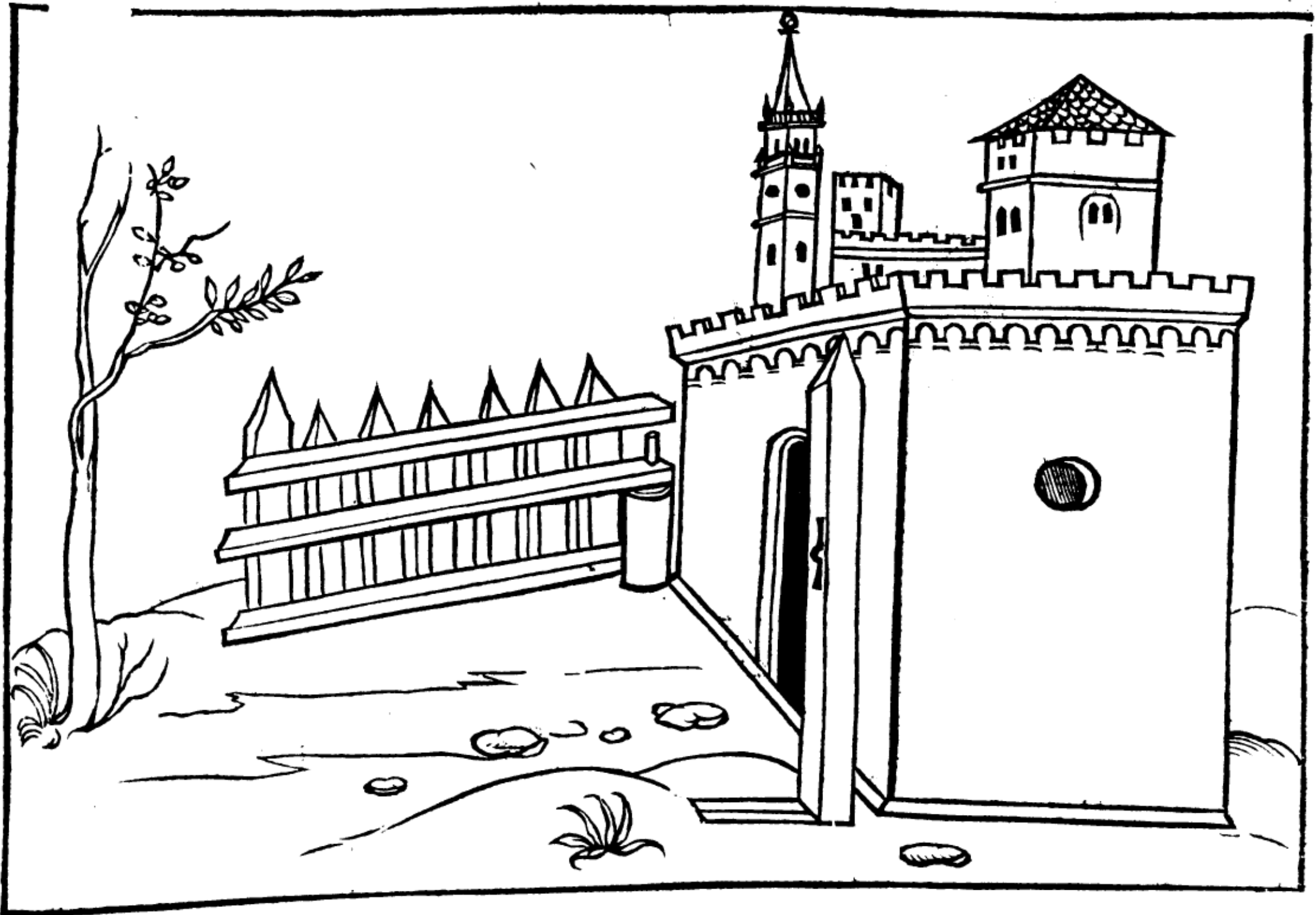
V ii

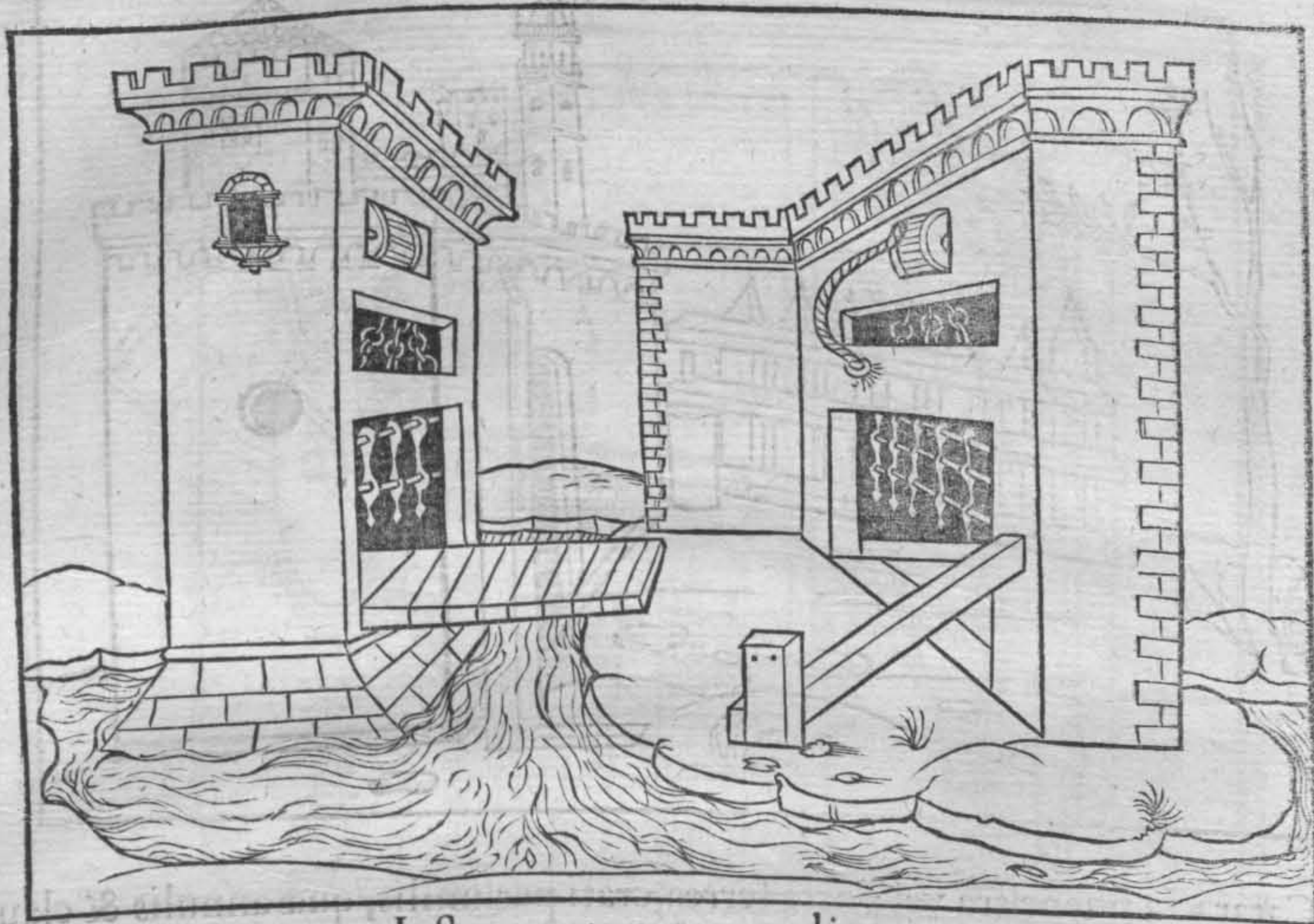
Vallos & fudes idem esse constat, auctore Seruio, quanquàm bis idem dictū sit à Virgilio ii. Geor. his verbis,

Quadrifidásque fudes & acuto robore vallos.

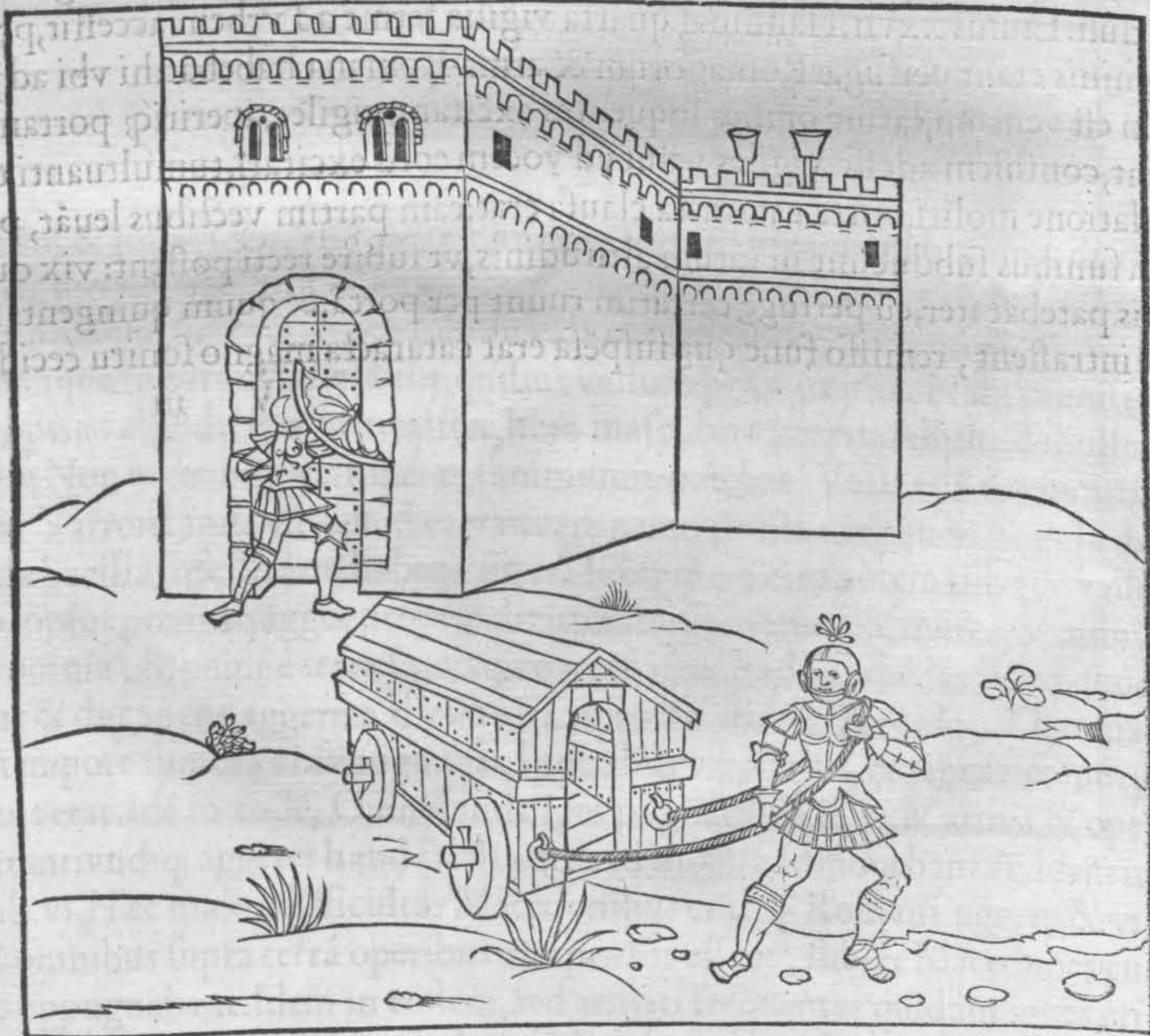
Valli nanque fossarum fustes sunt, quibus vallum præmunitur. Nam munitio ipsa propriè vallū dicitur neutraliter, licet masculino genere Albius Tibullus posuerit, Non arces, non vallus erat, summumq; patebat. Valli etiā denominatio, teste Varrone, inde est, quòd ea varicare nemo posset: vel quòd singula ibi extrema bacilla furcillatam habent figurā literę v. Terra autem illa quę vallo facta propius ponitur, agger propriè dicitur: abusiue tamen, & muros, & munita omnia, & omnē è terra lignisq; coaceruationē ad subruēdas vrbes quòd agantur & ducantur, aggerem dicimus. Liuius lib. iii. bel. macedo. Thaumatos eo tempore summa vi expugnabat, aggeribus vineisq; & iam aries muris admotus erat. Idē in eodē, Omnes inde spes pugnātibus, in vi, & armis, & operibus erant: vndiq; aggeres haud facili aditu ad mœnia admouebantur. Idem in eodē lib. vi. Hęc maior difficultas Macedonibus erat, q; Romani aggere, & vineis, & omnibus supra terrā operibus aut præliis essent, subter Macedones cuniculis oppugnabant. Idem in eodem, Sed armati frequentes quidam ignes, etiam quos aggeribus iniicerent, ferebant. Idem in eodem lib. vii. Vtrinq; vineas & aggerem muro iunxit, & cum testudinibus arietes admouit.

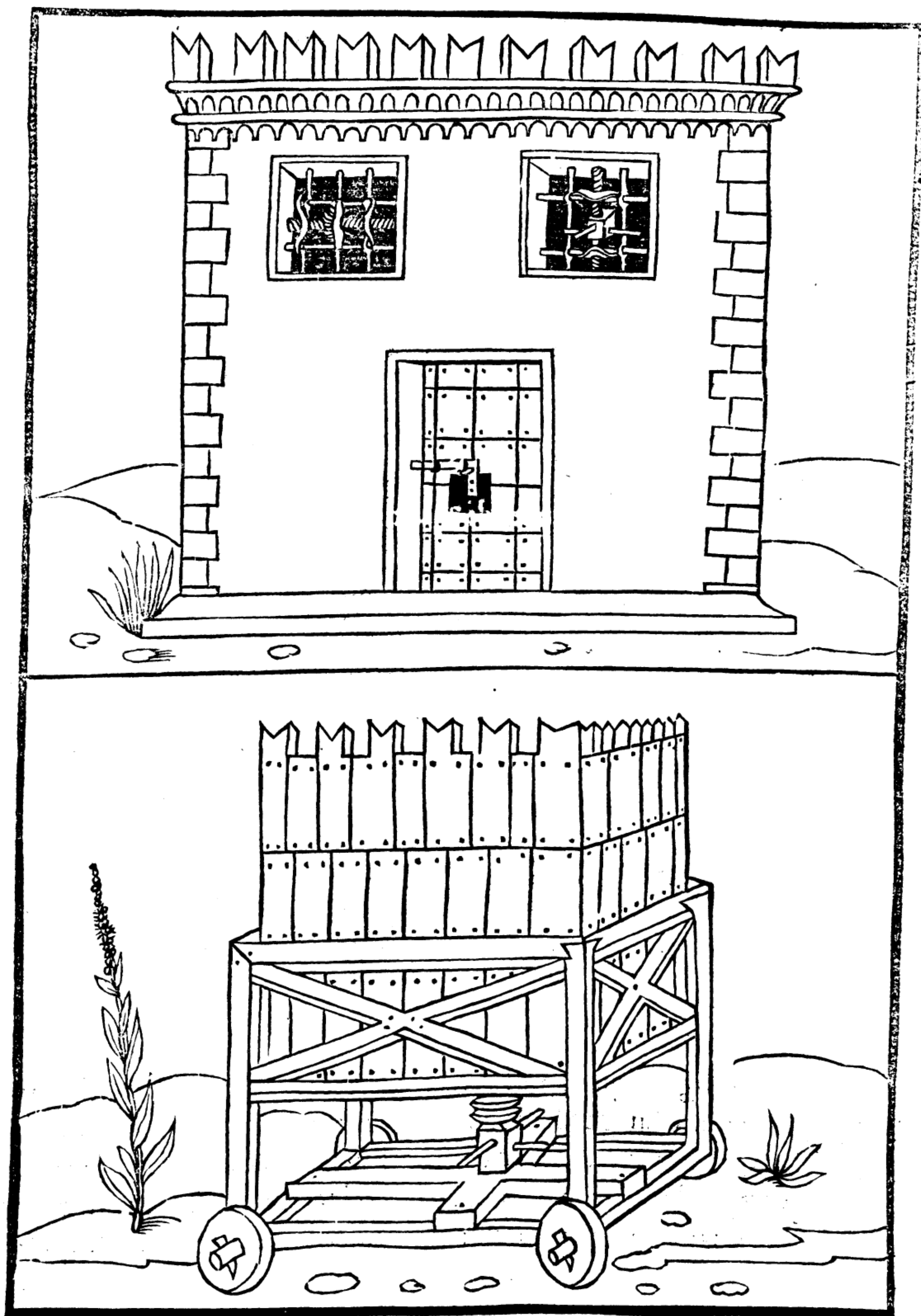
Cataracta phænestra vel porta ferrea, crati persimilis, quæ annulis & clavis ferreis à funibus pendet, ut si hostes intrauerint, demissa eadē extinguantur inclusi. Liuius xxvii. Hannibal quarta vigilia fermē ad urbem accessit, primi agminis erant perfugæ Romanorum & arma Romana habebāt: hi ubi ad portam est ventum, latinè omnes loquentes excitant vigiles, apeririq; portam iubent, consulem adesse: vigiles velut ad vocem eorū excitari, tumultuanti trepidatione moliri, porta cataracta clausa erat: eam partim vectibus leuāt, partim funibus subducunt in tātum altitudinis, ut subire recti possent: vix dum satis patebat iter, cū perfugæ certatim ruunt per portā, & quum quingenti fermē intraissent, remisso fune quæ suspēsa erat cataracta magno sonitu cecidit.

Instrumentum exurendi portam.

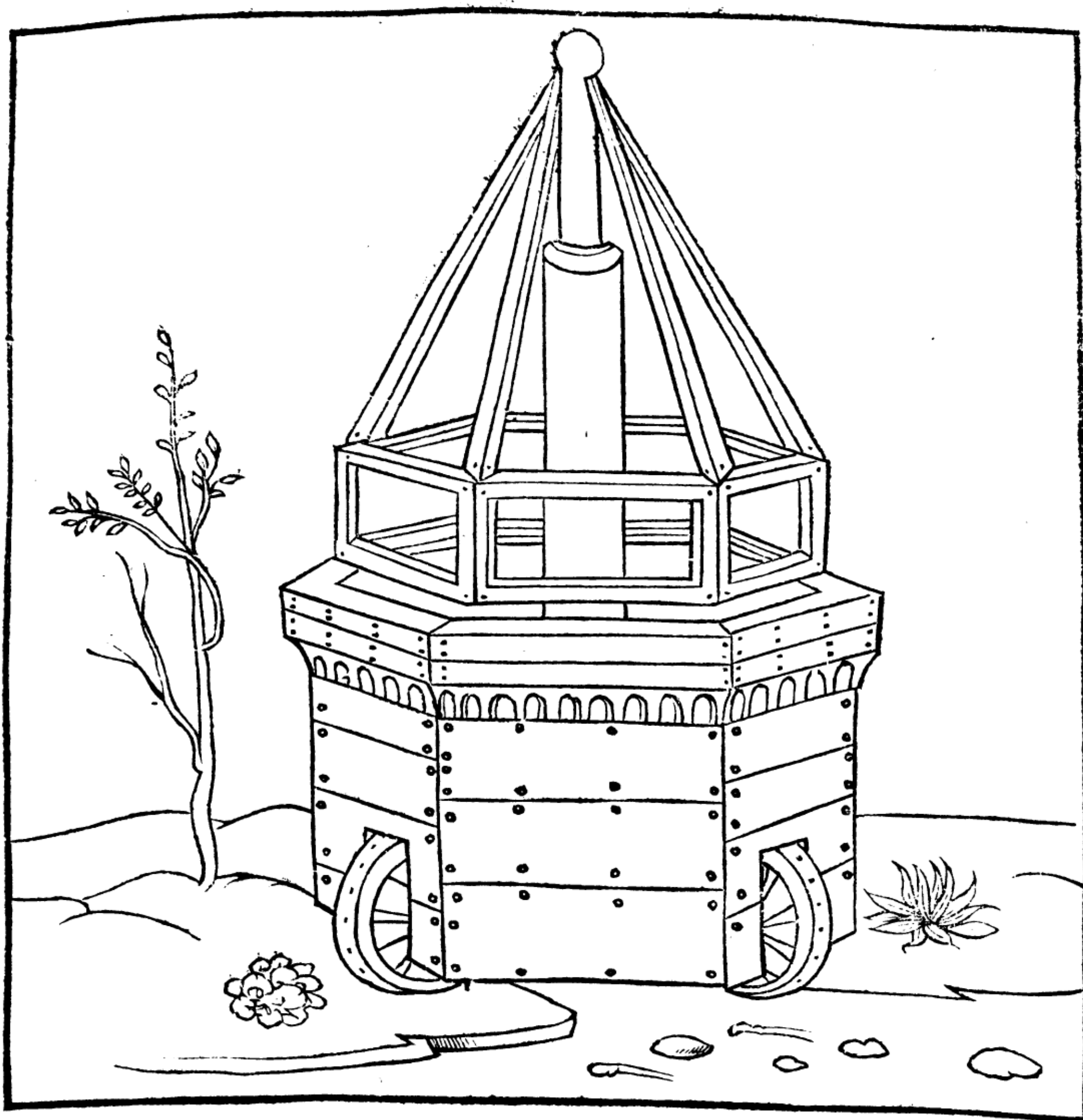
Instrumentum perfringendi cataractam vel fenestram ferream.

Turris in sublime ductilis.

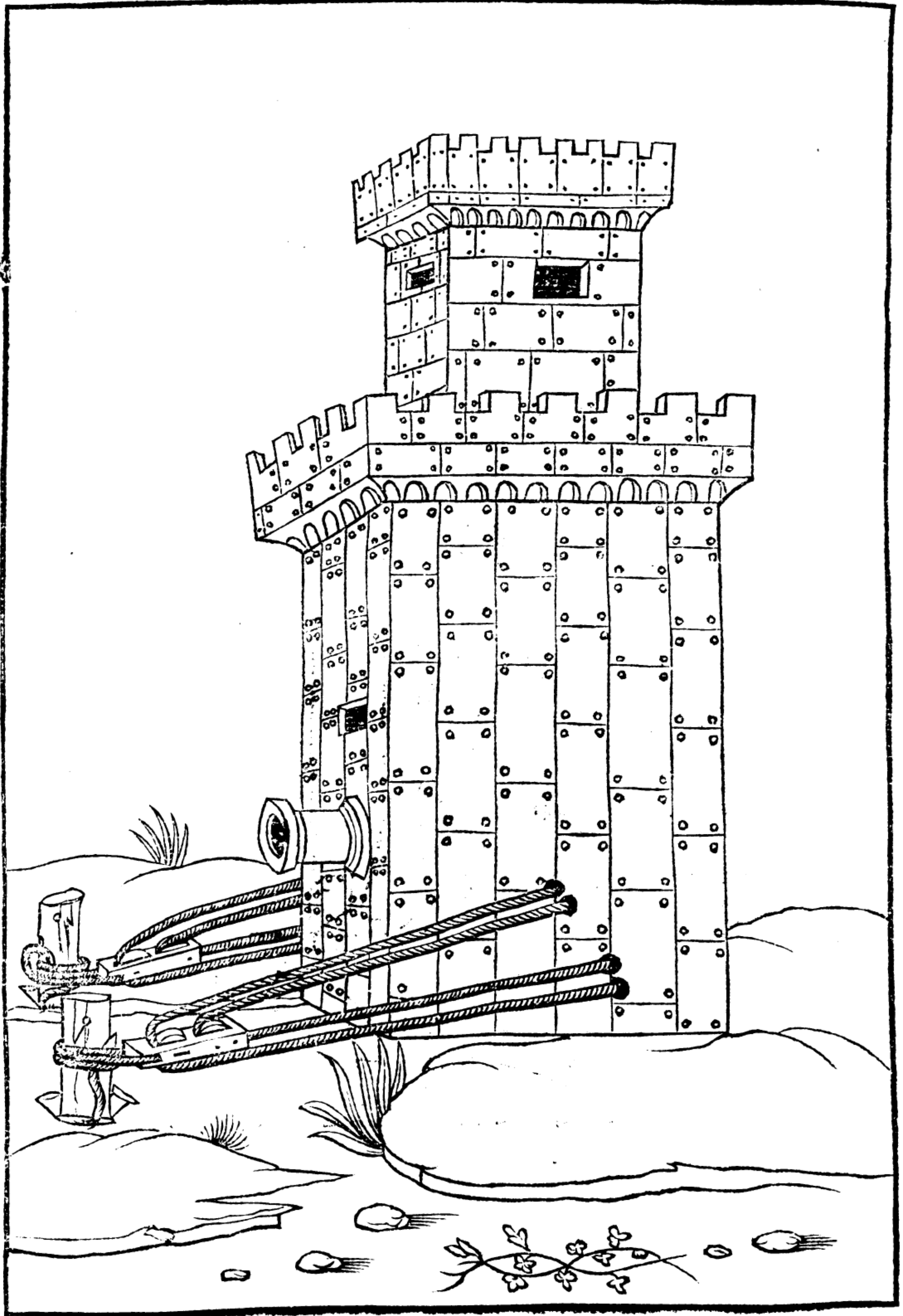
Turris mobilis ac versilis omnia munimenta aduersa vrbi superans altitudine sua, quæ admota, catapultis balistisq; per omnia tabulata dispositis, hostium muros defensoribus nudat.

Machina vrbiū expugnatrix, Plutarchus in Demetrii vita

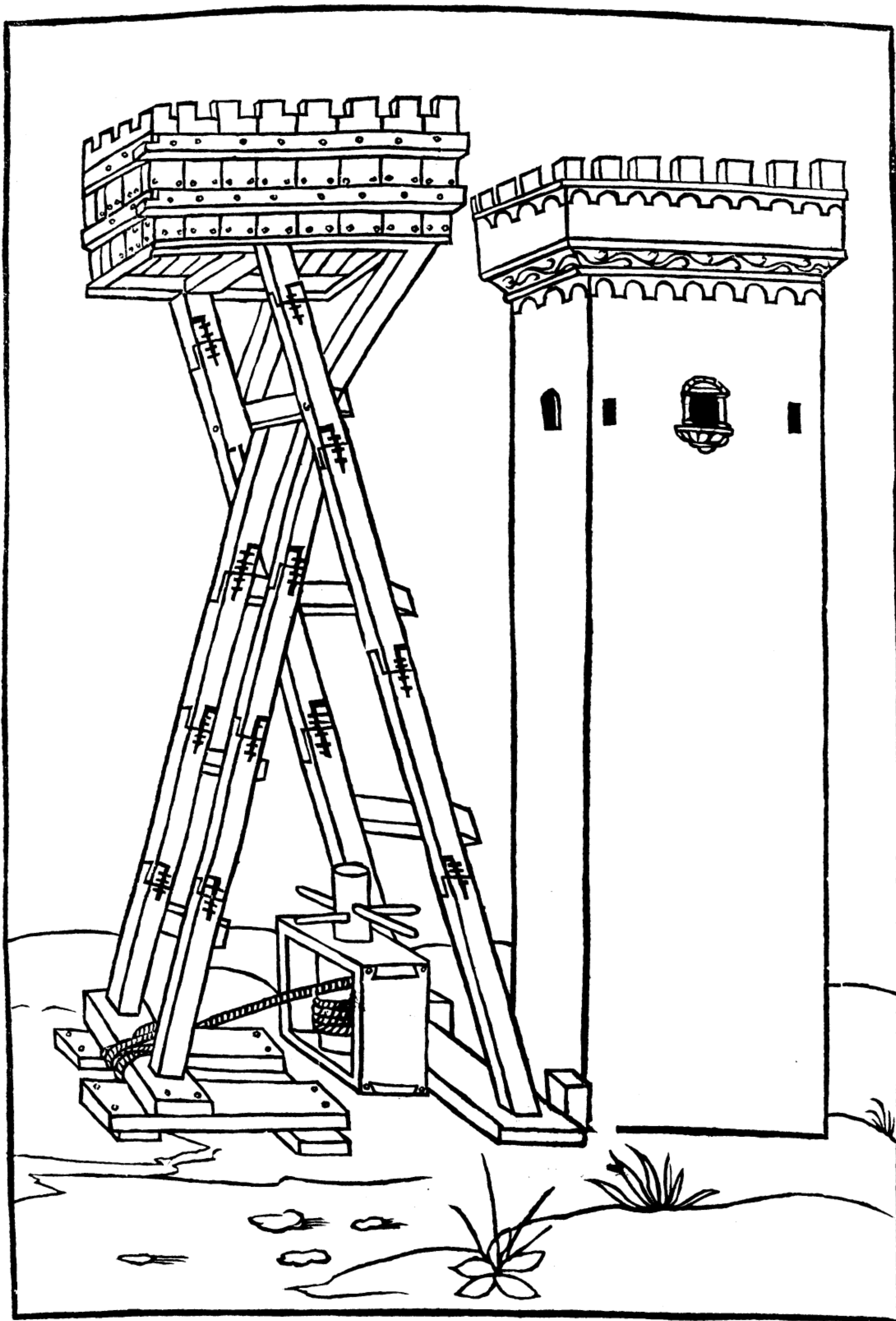

Hæ turres sunt lignæ, quæ apud veteres propter spectatores è lignis erigebantur: q; si ex materiæ larigna fiant atq; versiles, tutissimæ sunt: flammam enim missilē, & ictus qualitate materiæ ac vertigine sua non admittunt. Turres autem à tornis dictæ, teste Varrone: vel vt alii, quòd teretes sint & rectæ: hæ enim tæti quandoq; quadrate sint, procul tamen vidētibus rotundæ existimātur. Ideo

ideo quia omnis cuiusque anguli simulachrum per longum aëris spaciū eua-
nescit atq; consumitur, & rotundum videtur. Rotundæ itaque aut polygoniæ
sunt faciendę: quadratas enim machinę celerius dissipant, in rotunditatibusq;
ad centrum adigendo ledere non possunt.

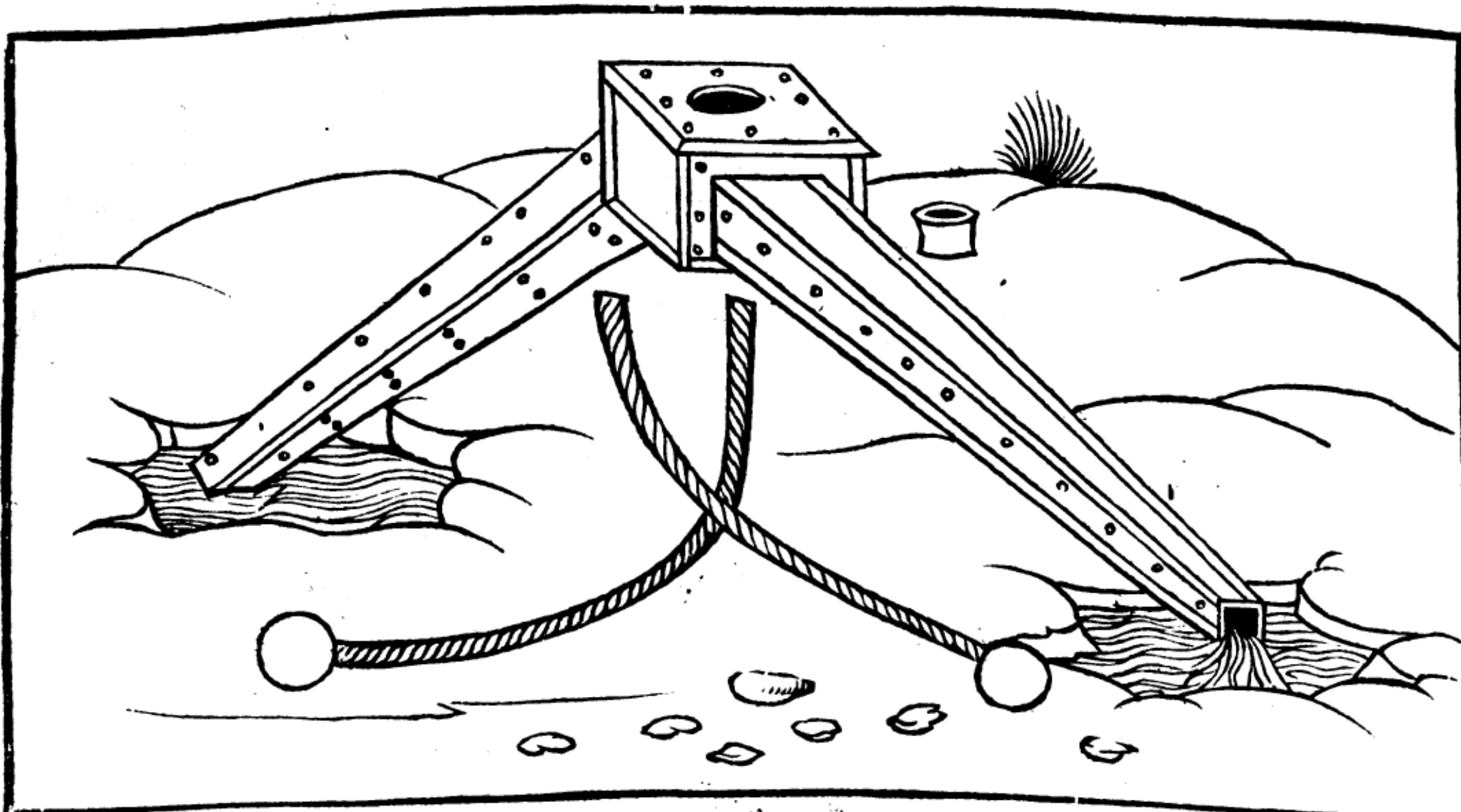
Expugnandæ turris instrumentum.

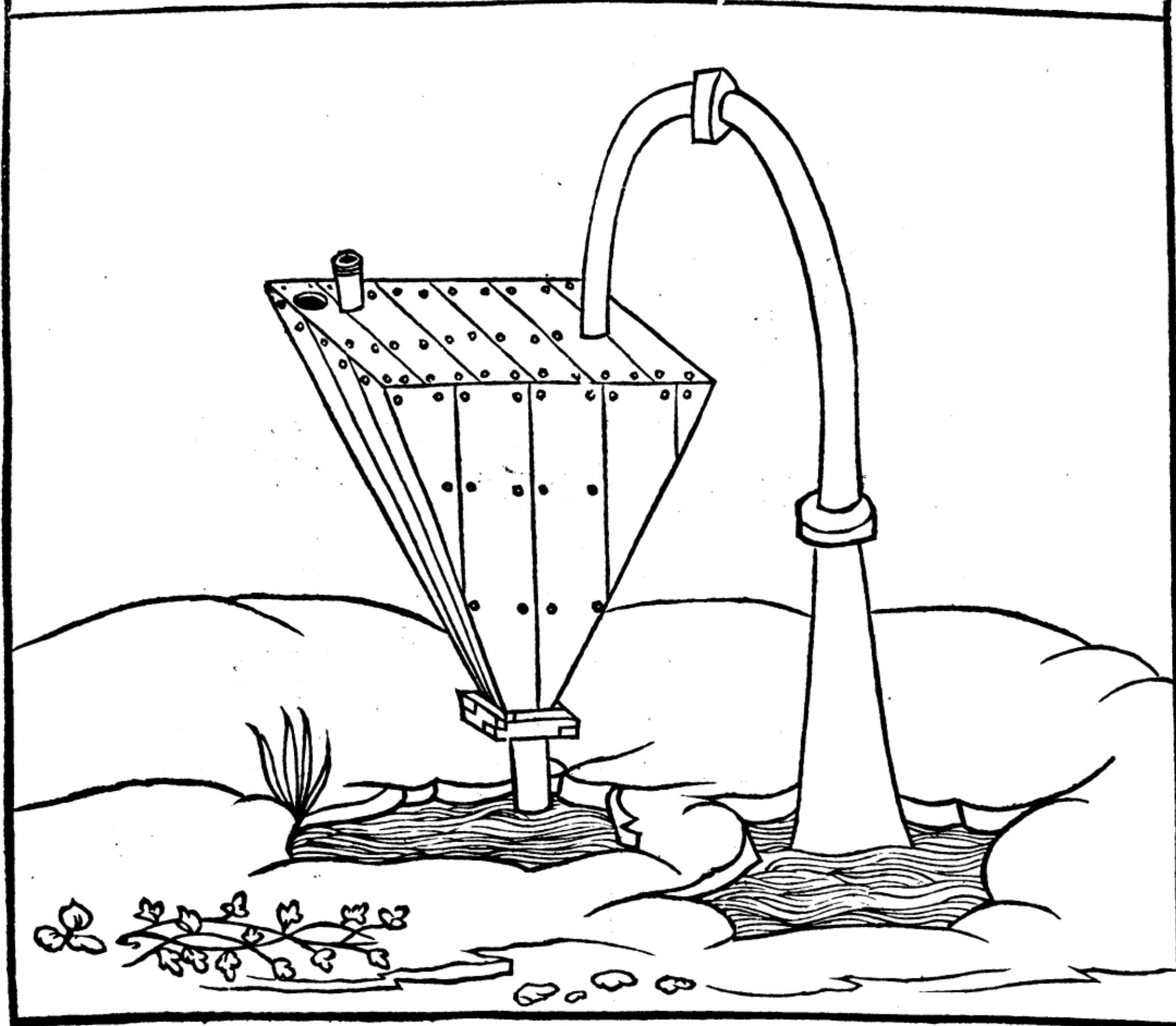
Arabica machina ad expugnationem urbium, magna & ingens
viris, pontibus, scalis, variisq[ue] instrumentis bellicis referta.

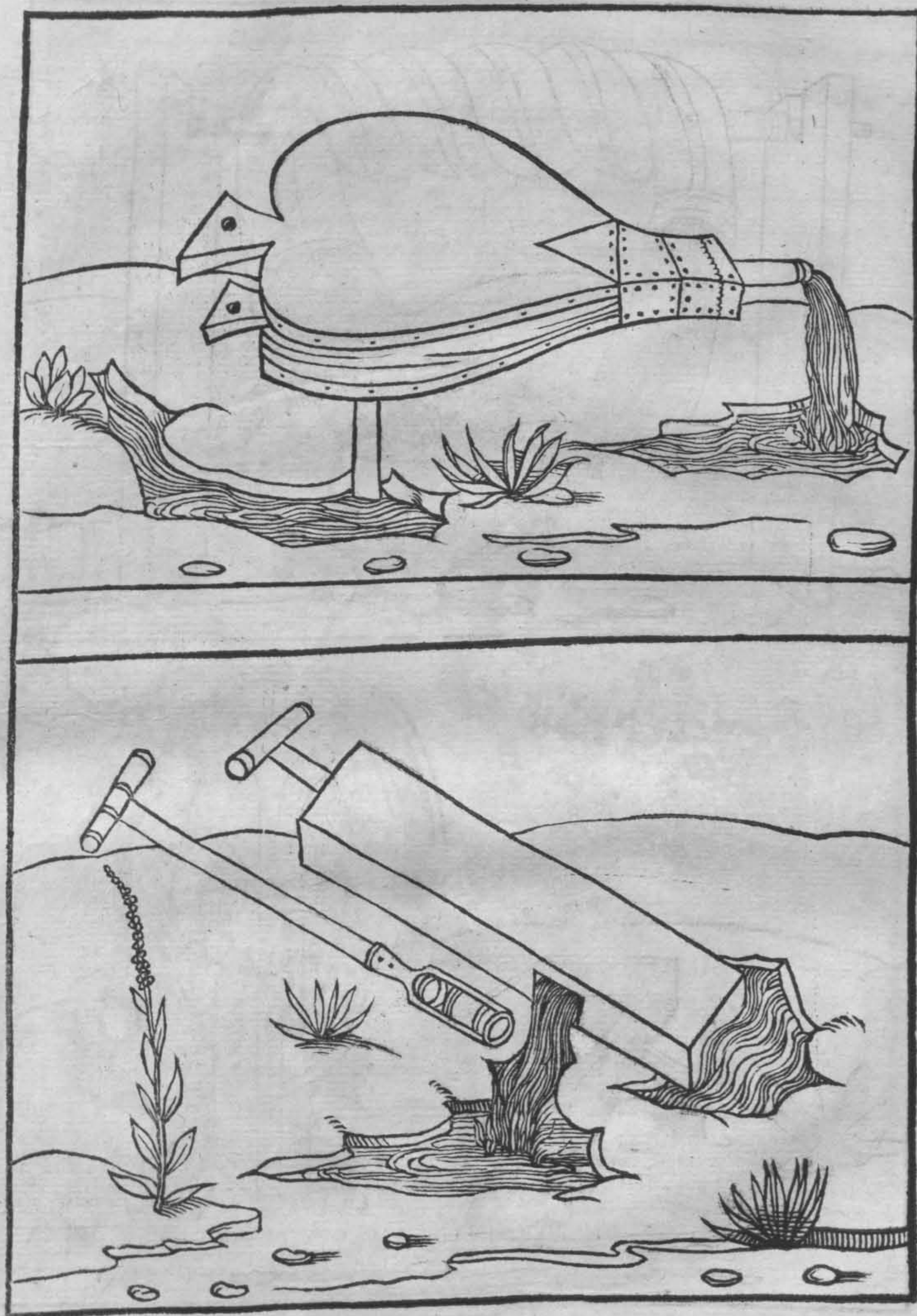
Fistula per quam à fossa vel à castello aquam exhauriendo educas.

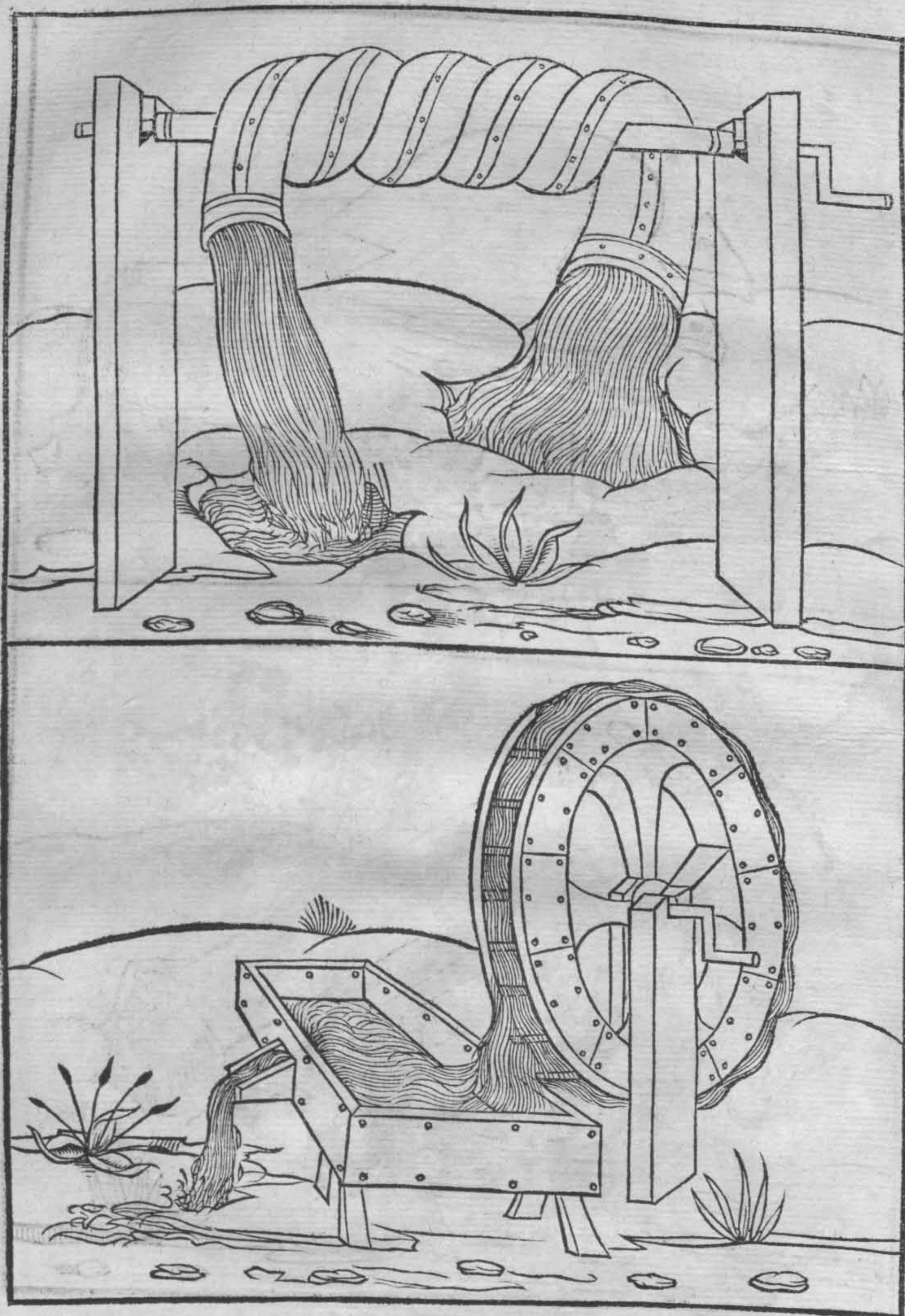
Aliud educendi aquam instrumentum.

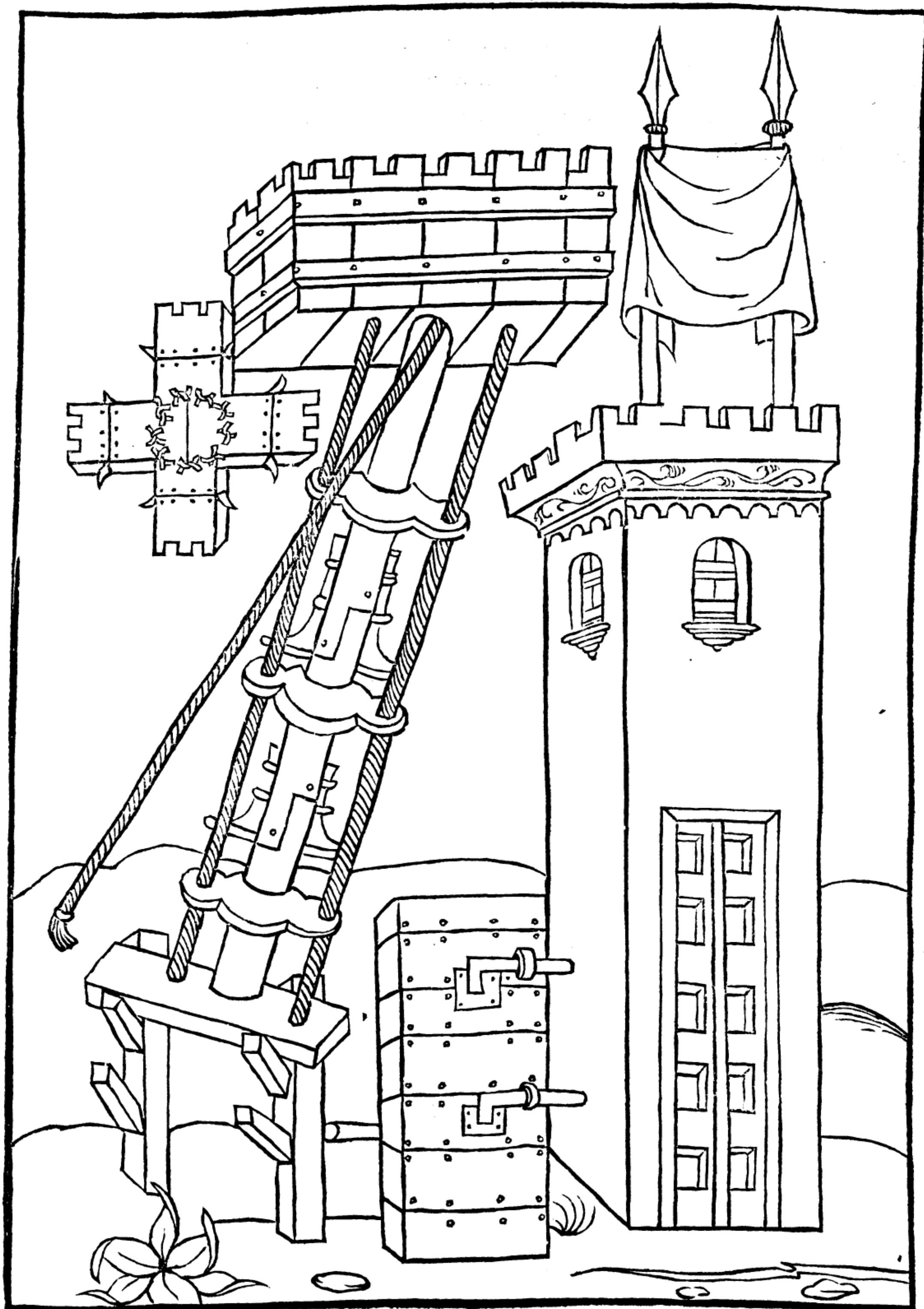
Alia duo ad exhauriendum aquam instrumenta.

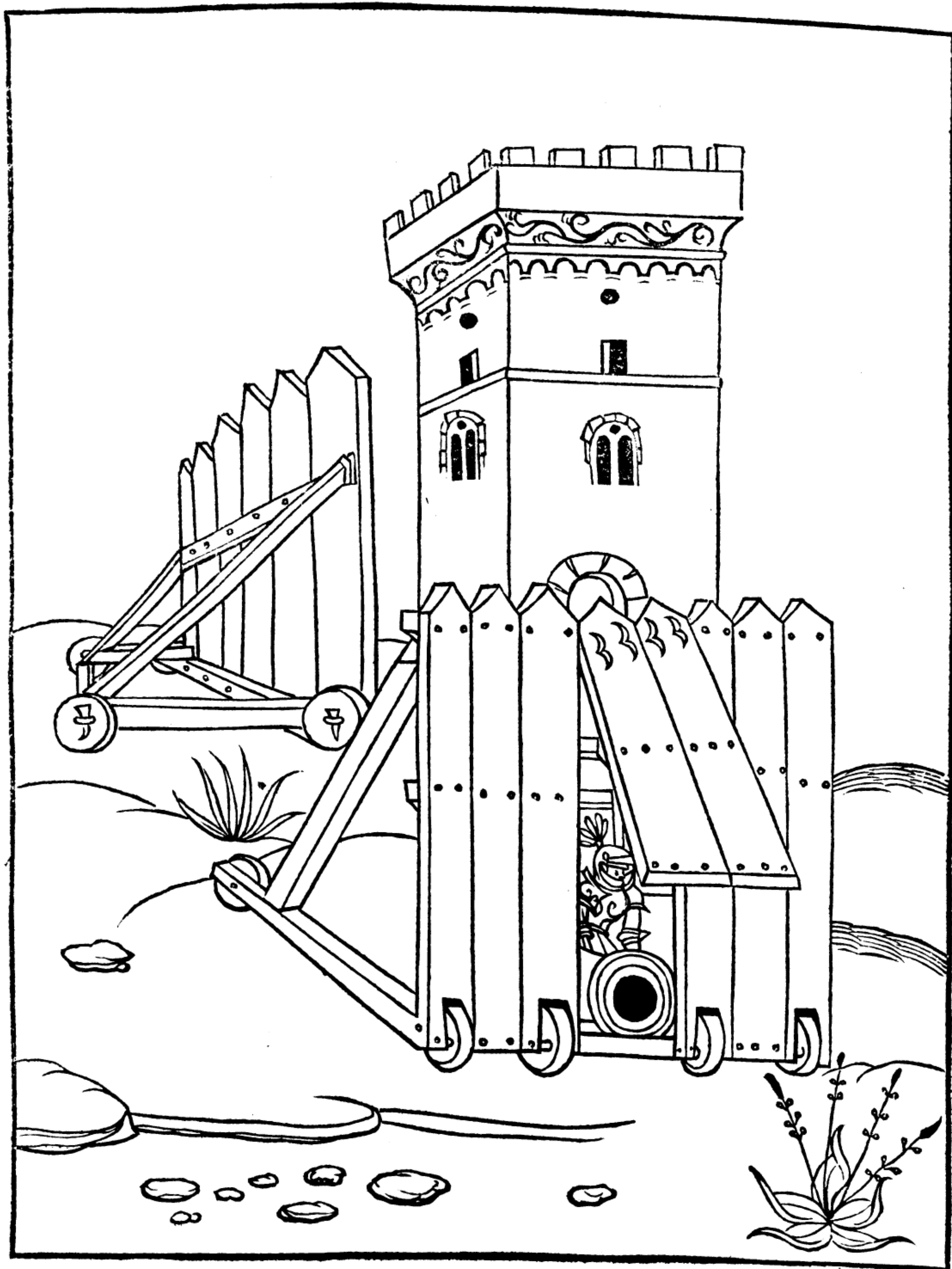
Alia duo instrumenta ad hauriendum aquam.

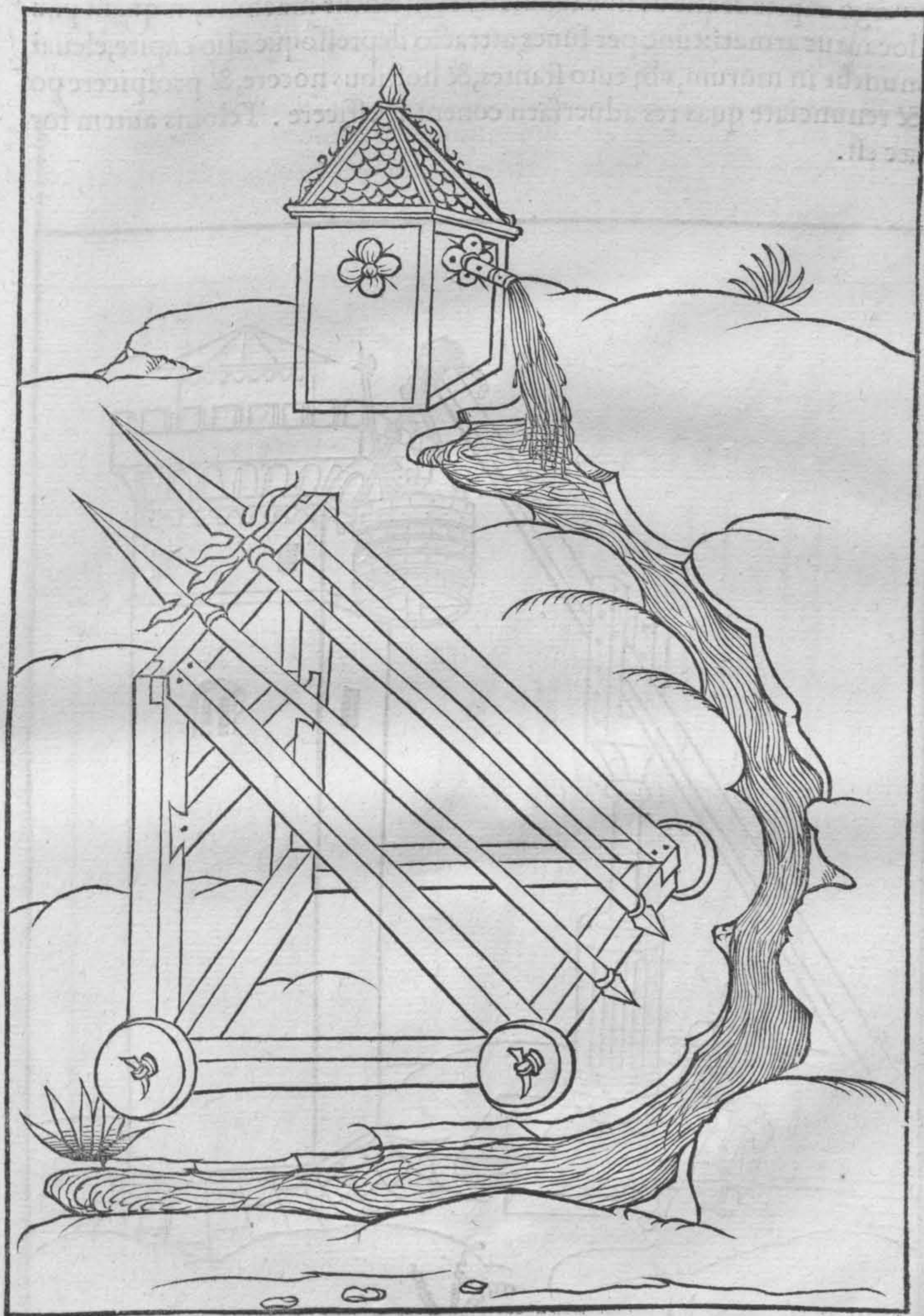
Pons pro defensione.

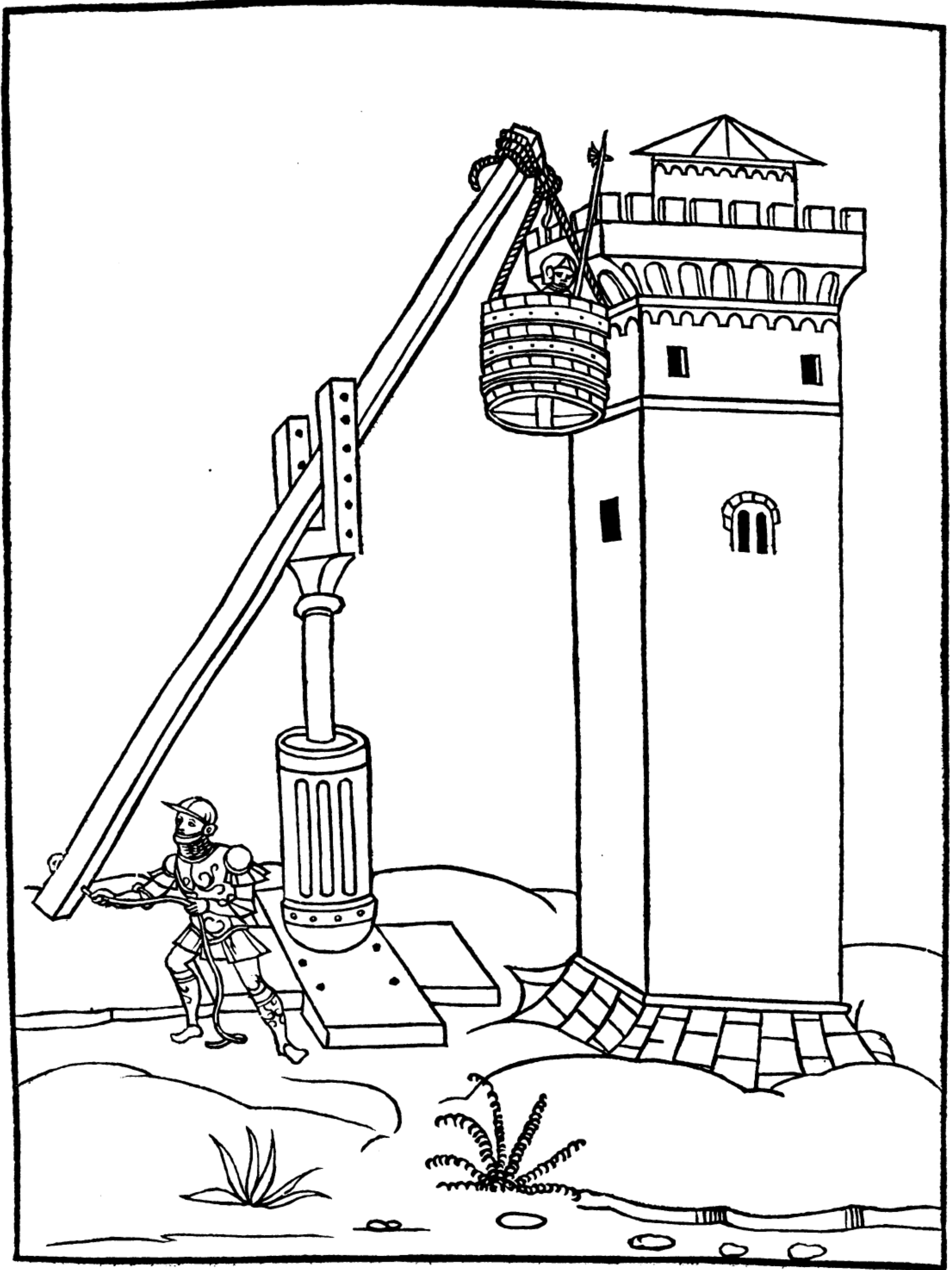
Plutei, crates è vimine sunt, quæ solebant opponi militibus opus facientibus, & appellabantur militares, nunc & tabulæ quibus quid præsepitur eodē nomine dicuntur: hi è vimine sunt, & ciliciis, vel coriis crudis proteguntur, trinisq; rotulis consistunt, quarum vna in medio, duæ in capitibus apponuntur, vt in quacunque vis parte admoueri more carpenti possint. Hos pluteos obsidentes muris applicant, eorum munitione protecti, sagittis siue fundis, vel missilibus defensi res omnes de propugnaculis ciuitatis exturbant, vt scalis ascendendi facilior detur occasio.

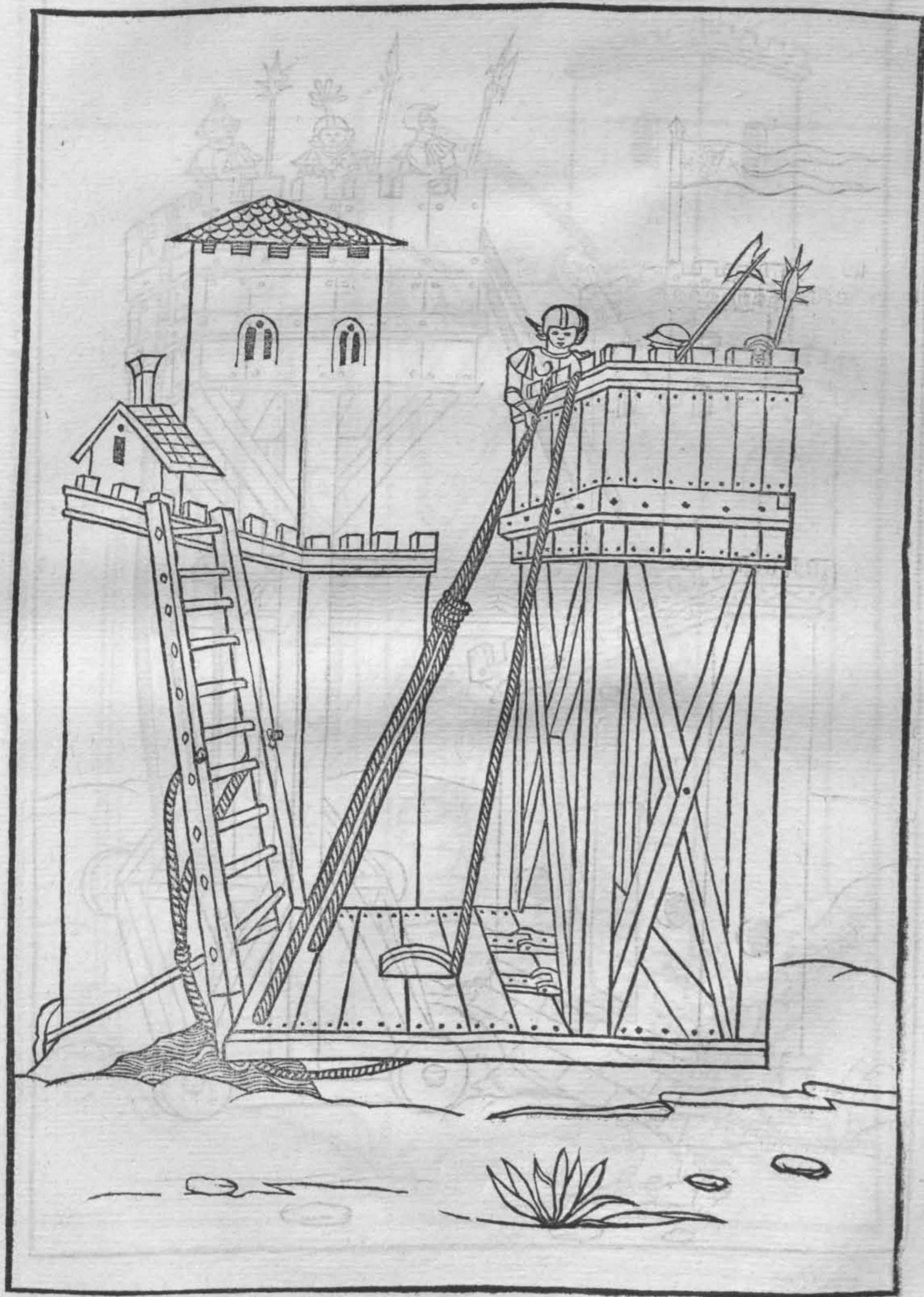
Instrumentum angusti loci, eundi hostibus obuiam velint nolint, cui ponē
stet funditorum sagittariorumq; tela missilia spargentium manus.

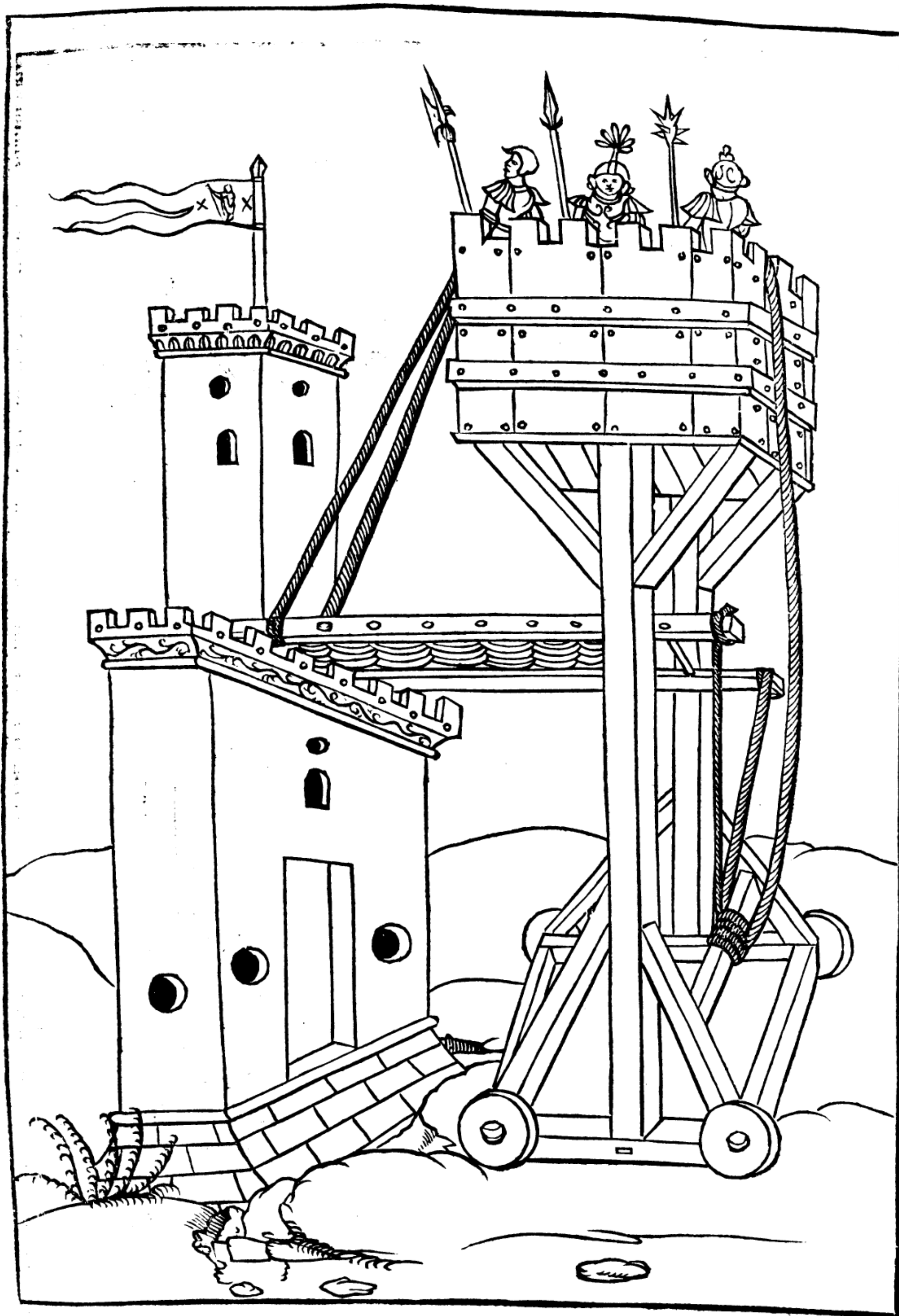
Telonum dicunt à longitudine quotiens vna trabs in terram præalta defigitur, quum in summo vertice alia transuersa trabs longior, dimensa medietate connectitur, eo libramento vt si vnum caput dimerferit, aliud erigatur. In vno ergo capite cratibus siue tabulatis contextitur machina, in quam pauci collocantur armati: tunc per funes attracto depressioque alio capite, eleuati imponuntur in murum, vbi tuto stantes, & hostibus nocere, & prospicere possint, & renunciare quas res aduersarii conentur efficere. Telonis autem forma hæc est.

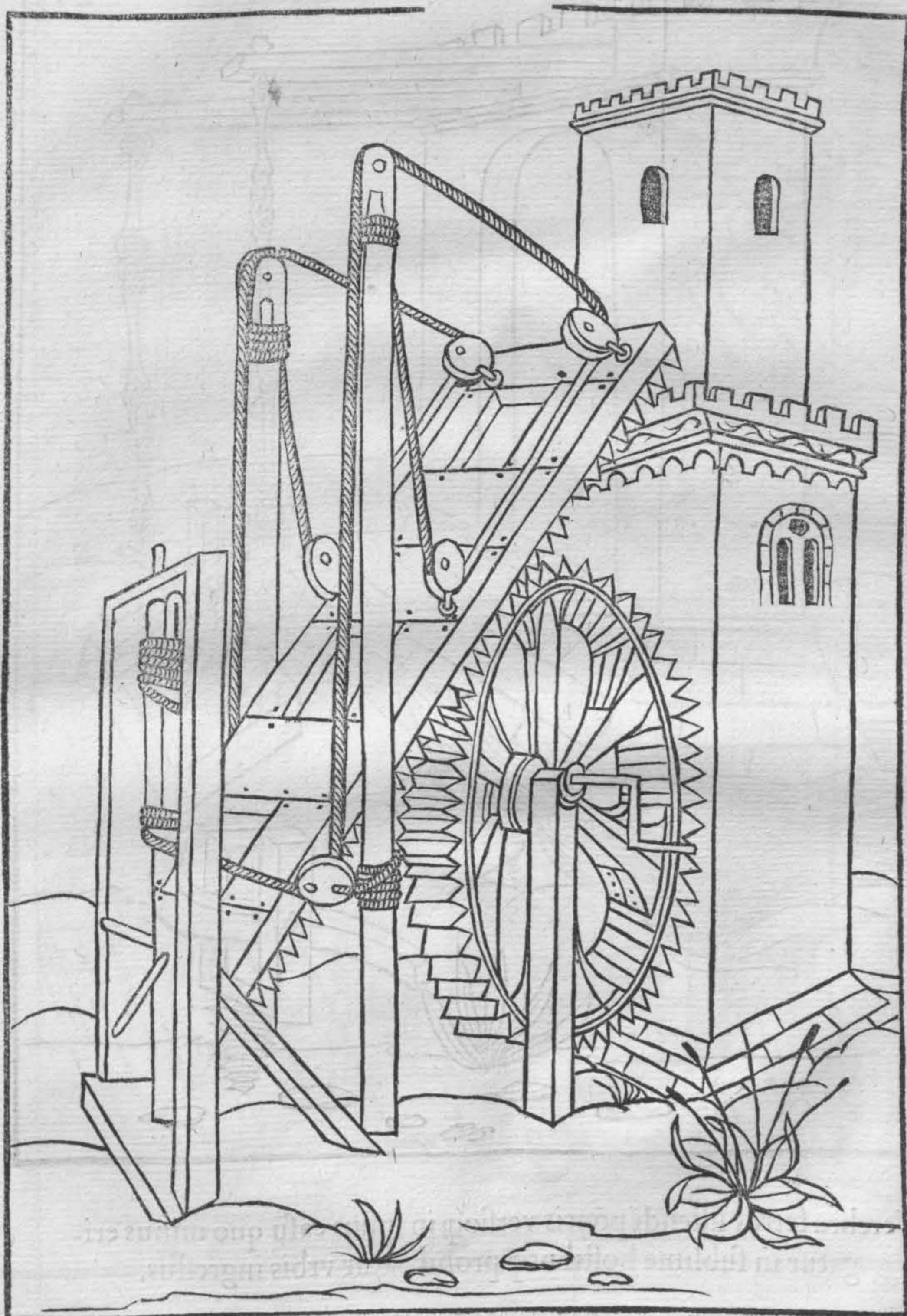
Sambuca, dicitur ad similitudinem citharę vel organi machina, qua vrbs oppugnatur. Nam quemadmodum in cithara vel organo chordę sunt, ita in trabe quę iuxta trabē ponitur funes sunt, interdumq; de superiori parte turriculę pontem laxant trocleis vt descendant ad murum, statimq; de turri exeunt bellatores, & per eam transeuntes, mœnia vrbs inuadunt.

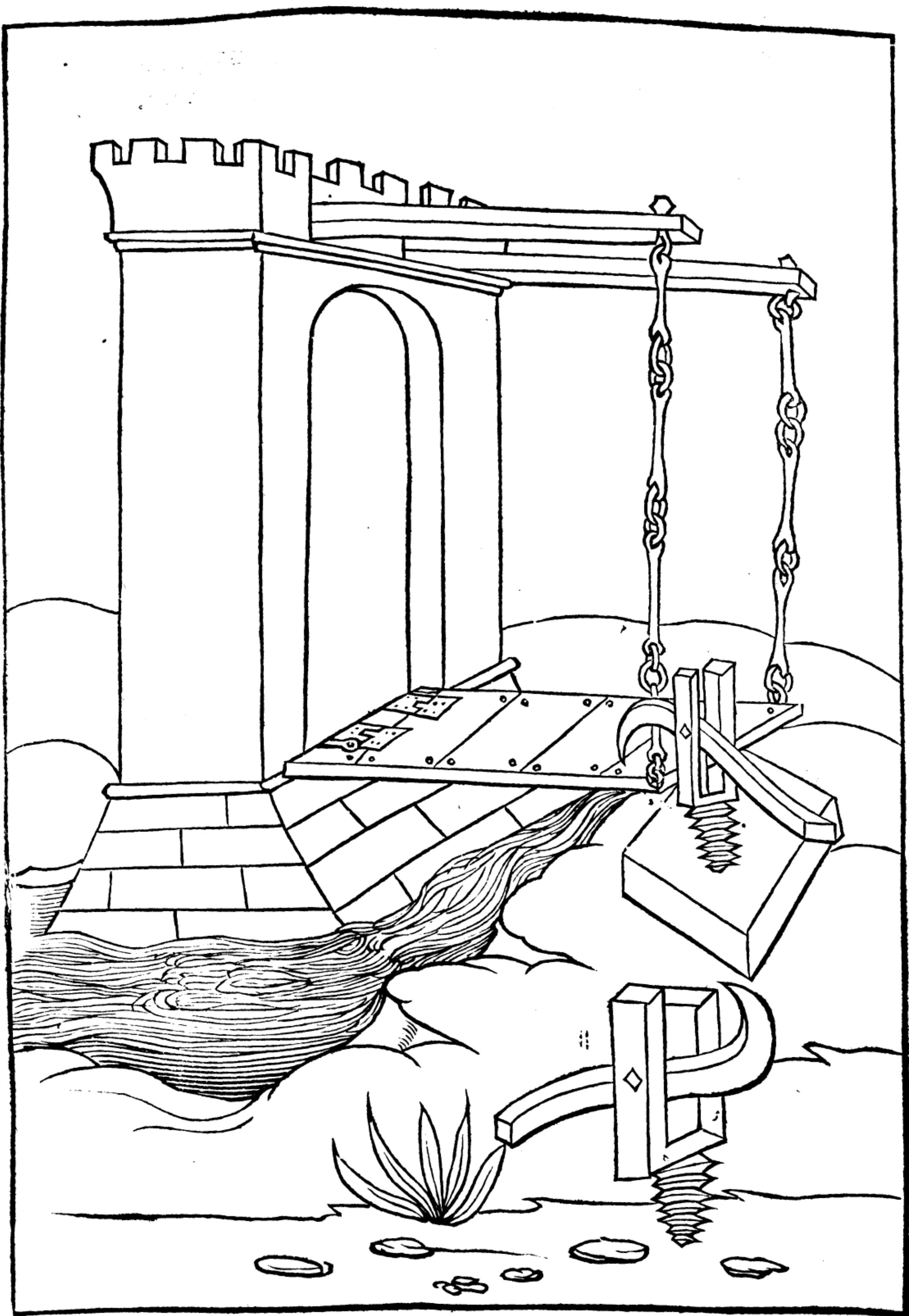

Exoſtra pons dicitur qui de turri lignea in murum repente producitur. Factus eſt duabus trabibus ſeptuſque vimine, quem ſubitò prolatus inter turrem murumque conſtituunt, & per eam egredientes machinam bellatores in ciuitatem tranſeunt, & muros occupant.

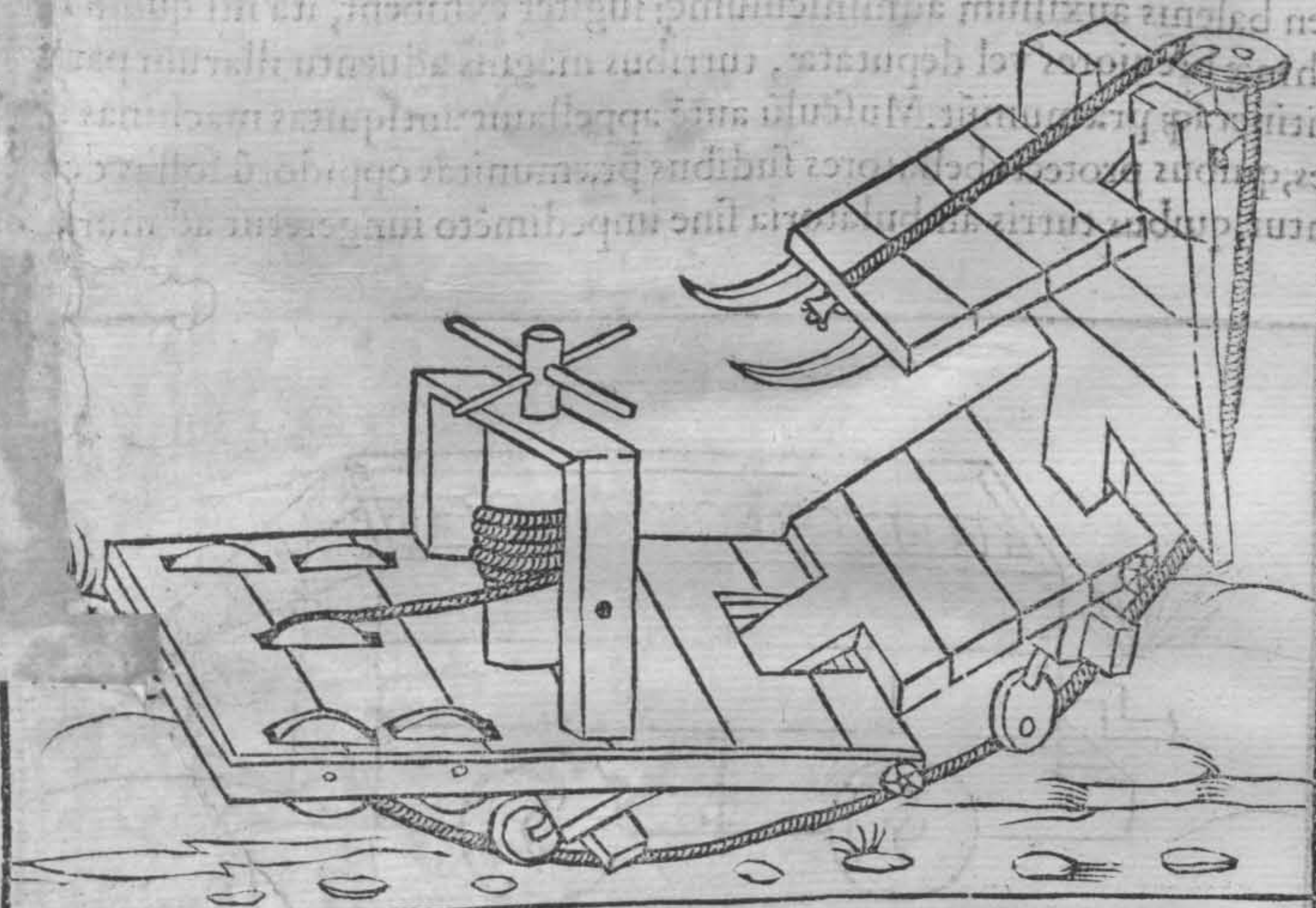
Rota dentata pontem producens, cum gradibus quibusdam
intus ad motum & hominum ascensum per eam.

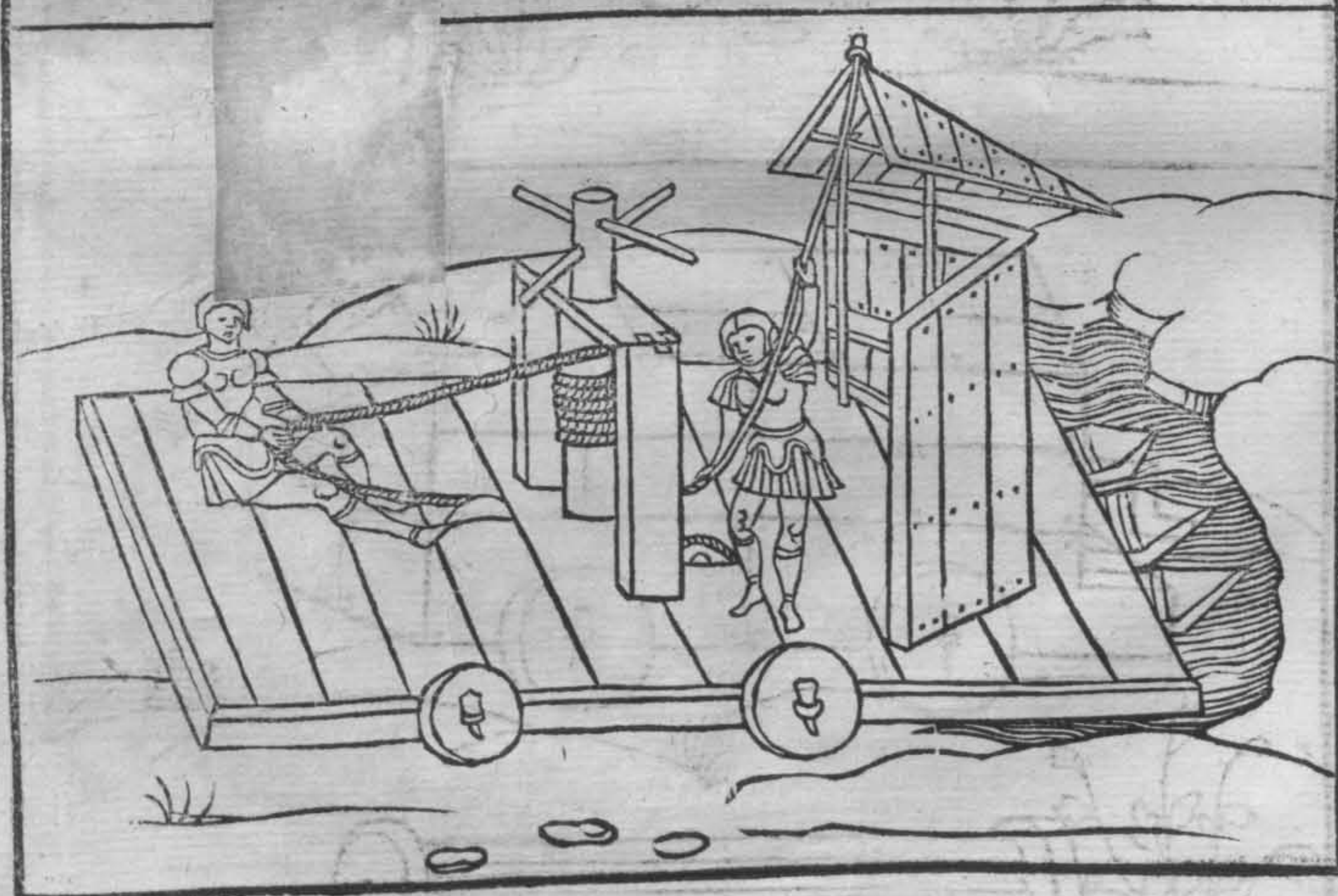

Terebra ferrea sistendi pontis versioq; in ipsius casu quo minus erigatur in sublime hostibusq; prohibeatur vrbis ingressus.

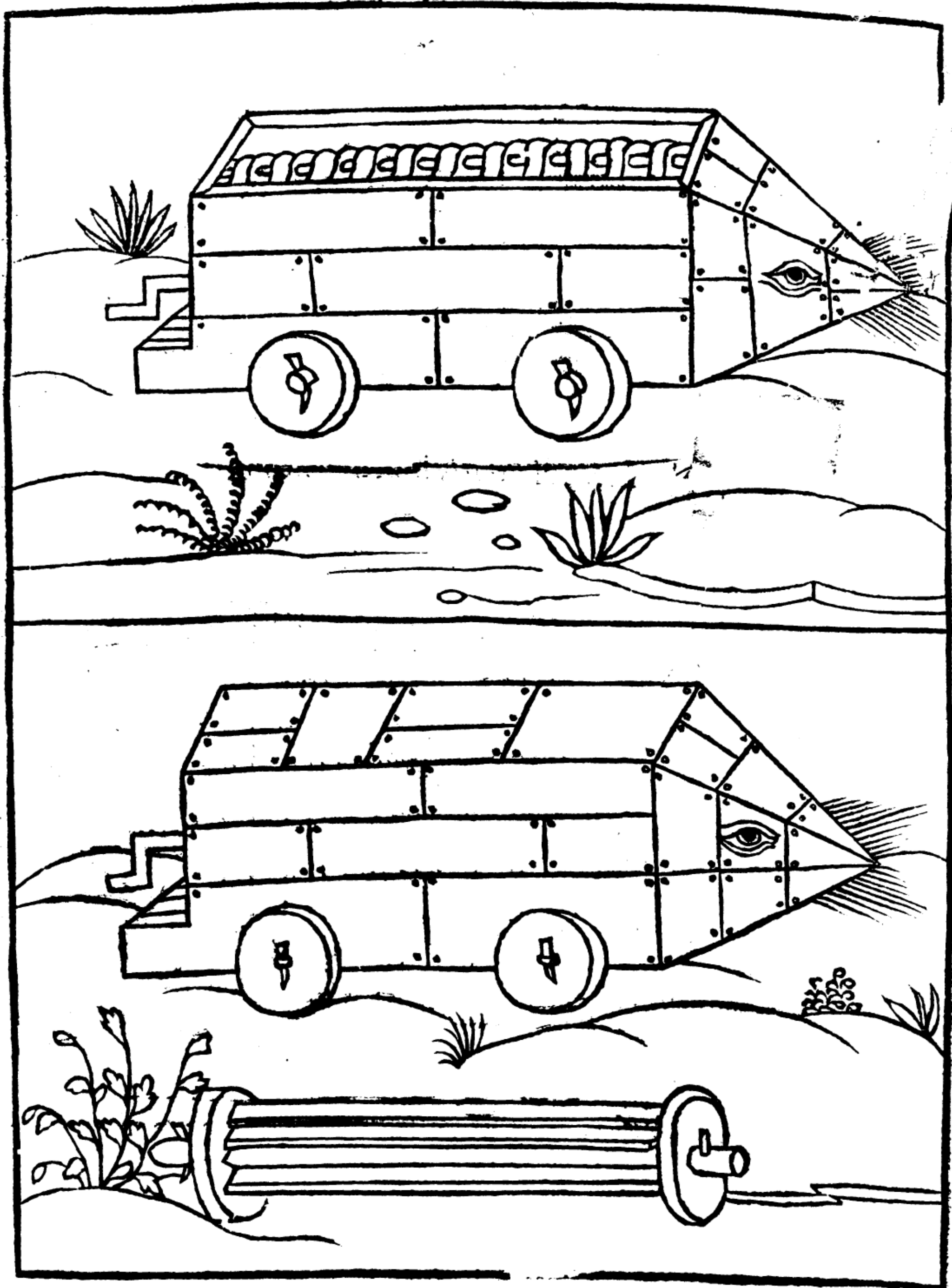
Erigendi pontis instrumentum.

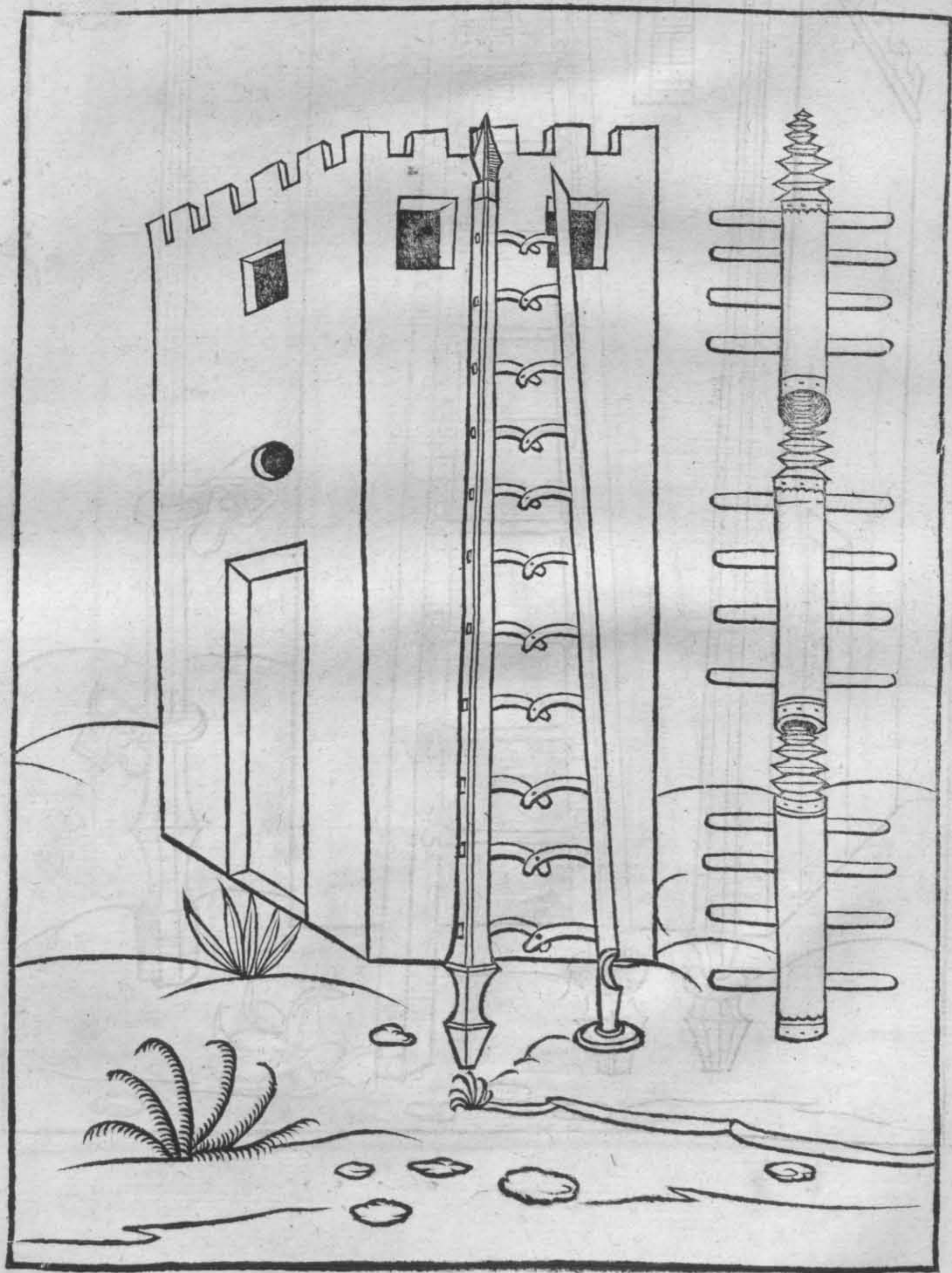
Producendi pontis instrumentum.

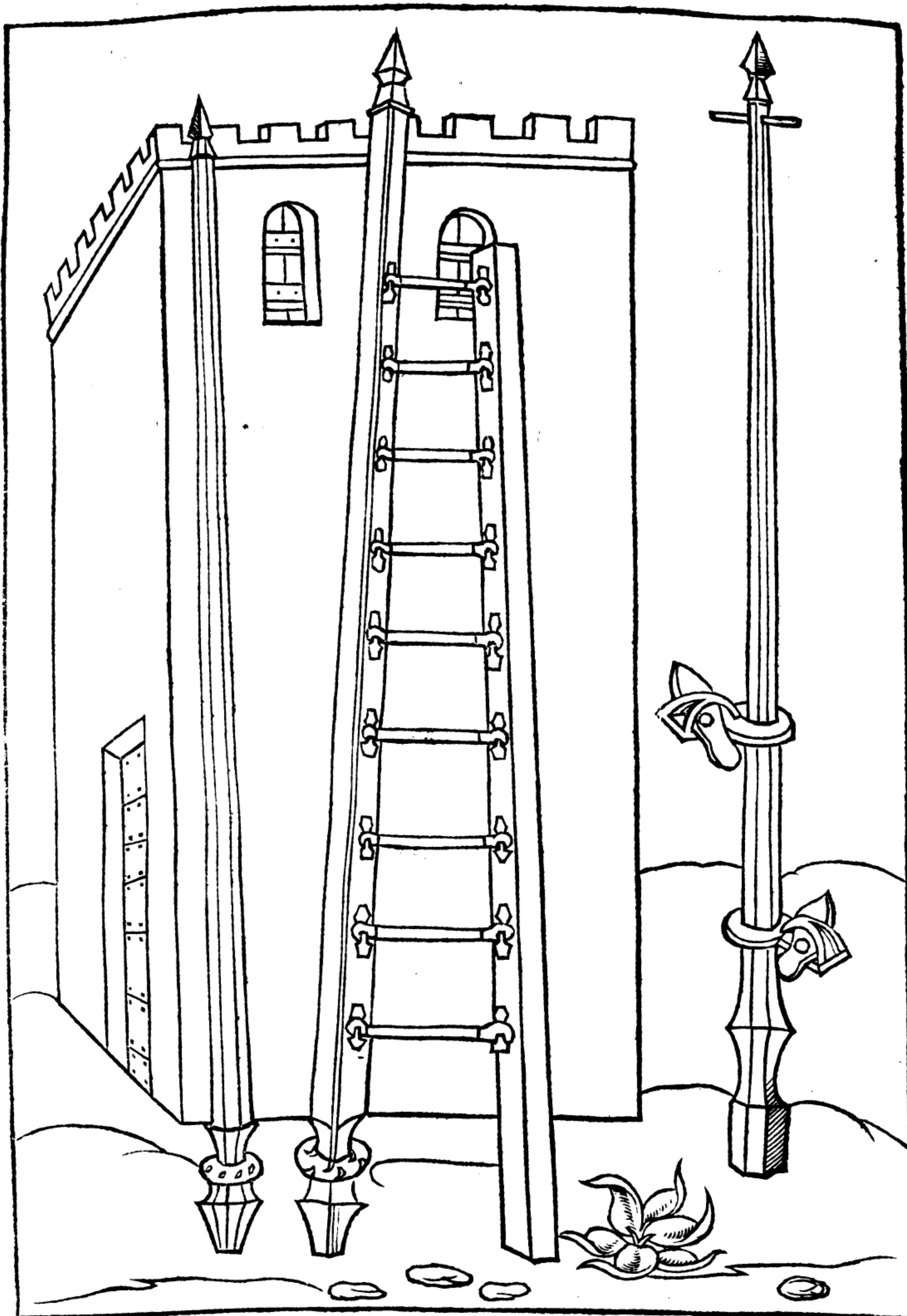
Musculus cuniculo fit similis, quo murus perfoditur, ex quo & appellatur, quasi murusculus: vel musculi, ut inquit Vegetius Renatus, à marinis belluis nomen sibi vendicant. Nam quemadmodum illæ quum minores sint, tamen balenis auxilium adminiculumque iugiter exhibent, ita isti quum sint machinæ breuiores vel deputatæ, turribus magnis aduentu illarum parant viâ itineraque præmuniunt. Musculum autem appellauit antiquitas machinas minores, quibus protecti bellatores sudibus præmunitas oppidorum fossas demolirentur, quibus turris ambulatoria sine impedimento iungeretur ad murum.

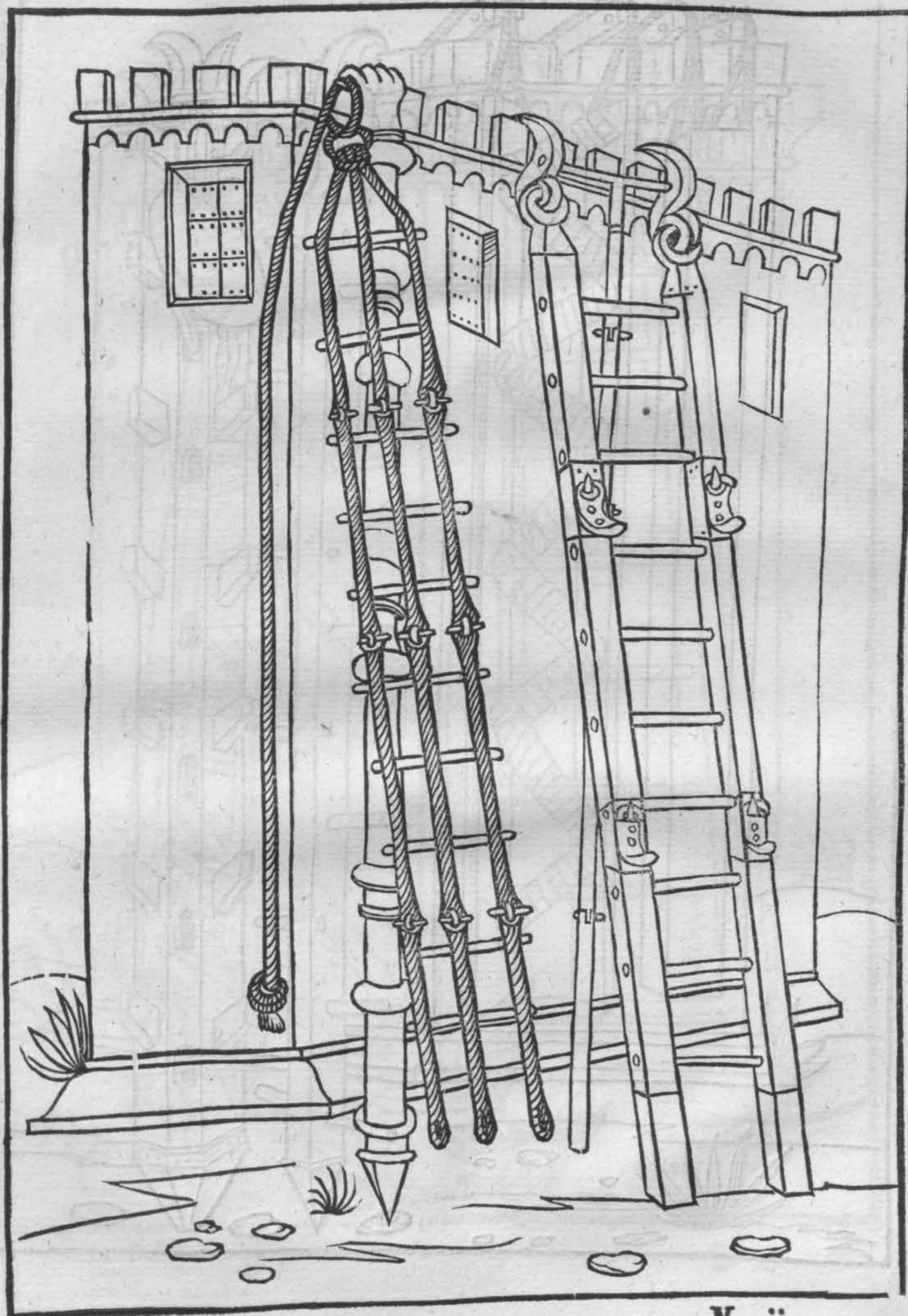
Scala licet à quibusdam singulariter vsurpetur, & sacris in literis, in libro Genes. Vidit Jacob scalam, scriptum sit: scalæ tamen secundû Varronẽ, Quintilianum, & Focam dicuntur propriè, aut Latinè magis, siue vnæ sint, siue plures, quia numeri tantû pluralis est non en, vt literæ quum epistolam significant. Salustius in Iugurthino, Deinde vbi vnæ atque altera scalæ comminutæ sunt, qui superstiterant afflicti sunt: non dixit, vna atq; altera. Harum autem formam variã licet ac multiformem, facile quisque intelliget, si quæ sunt infrà icturæ lineamentis oculis subiecta, prospiciet.

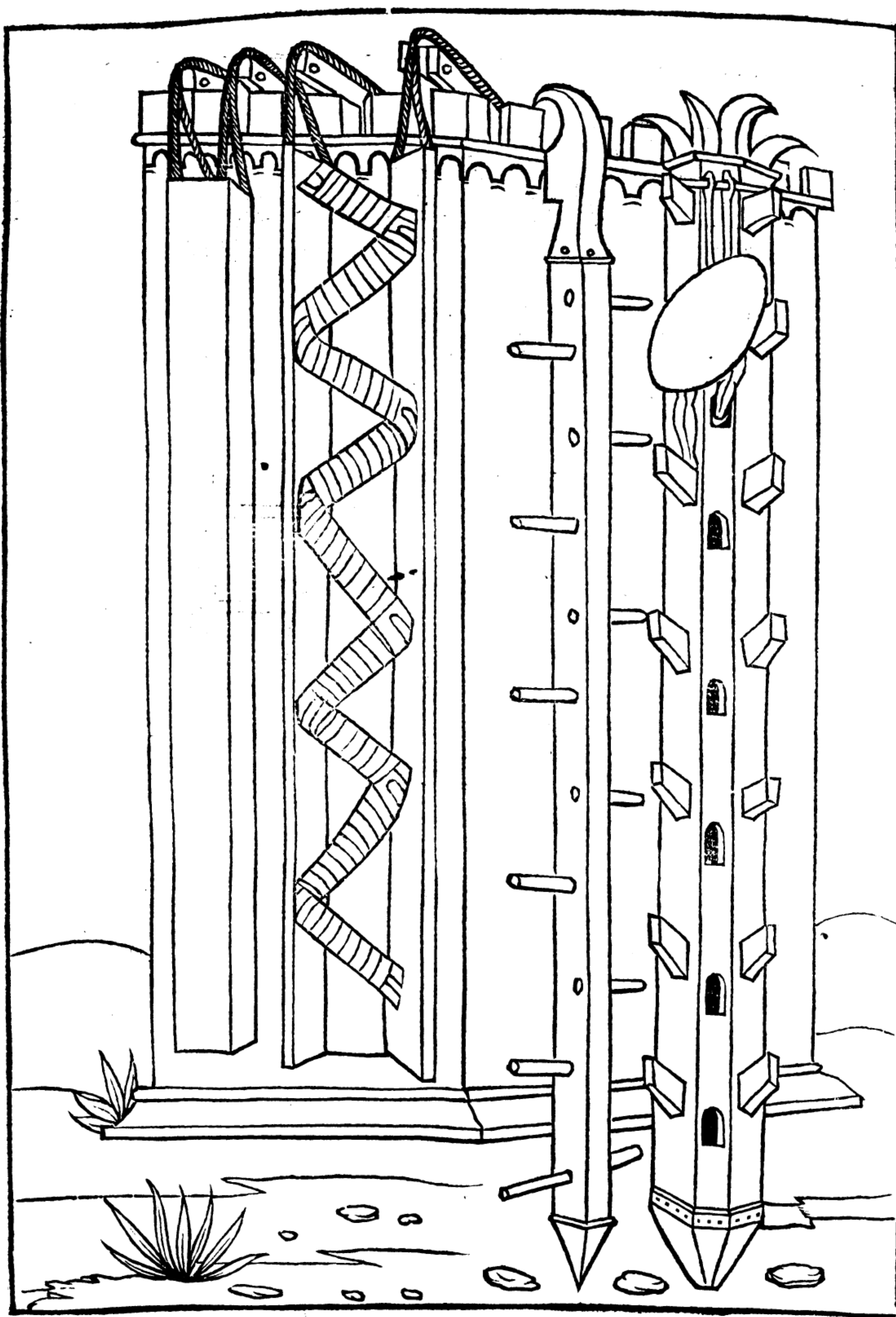

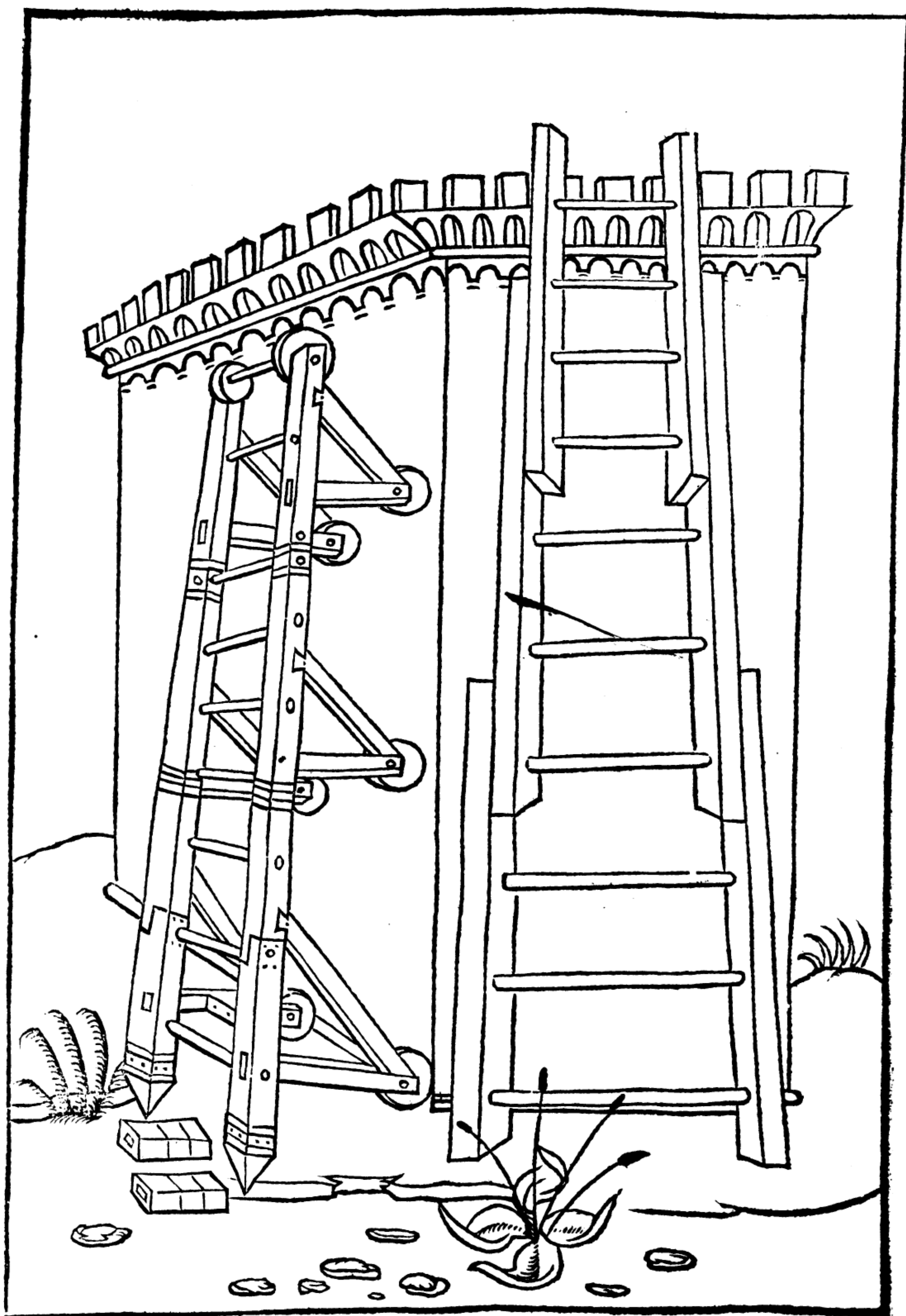
ROBERTI VALTVRII
Aliud genus scalæ. Calceus cum annulo ferreo.

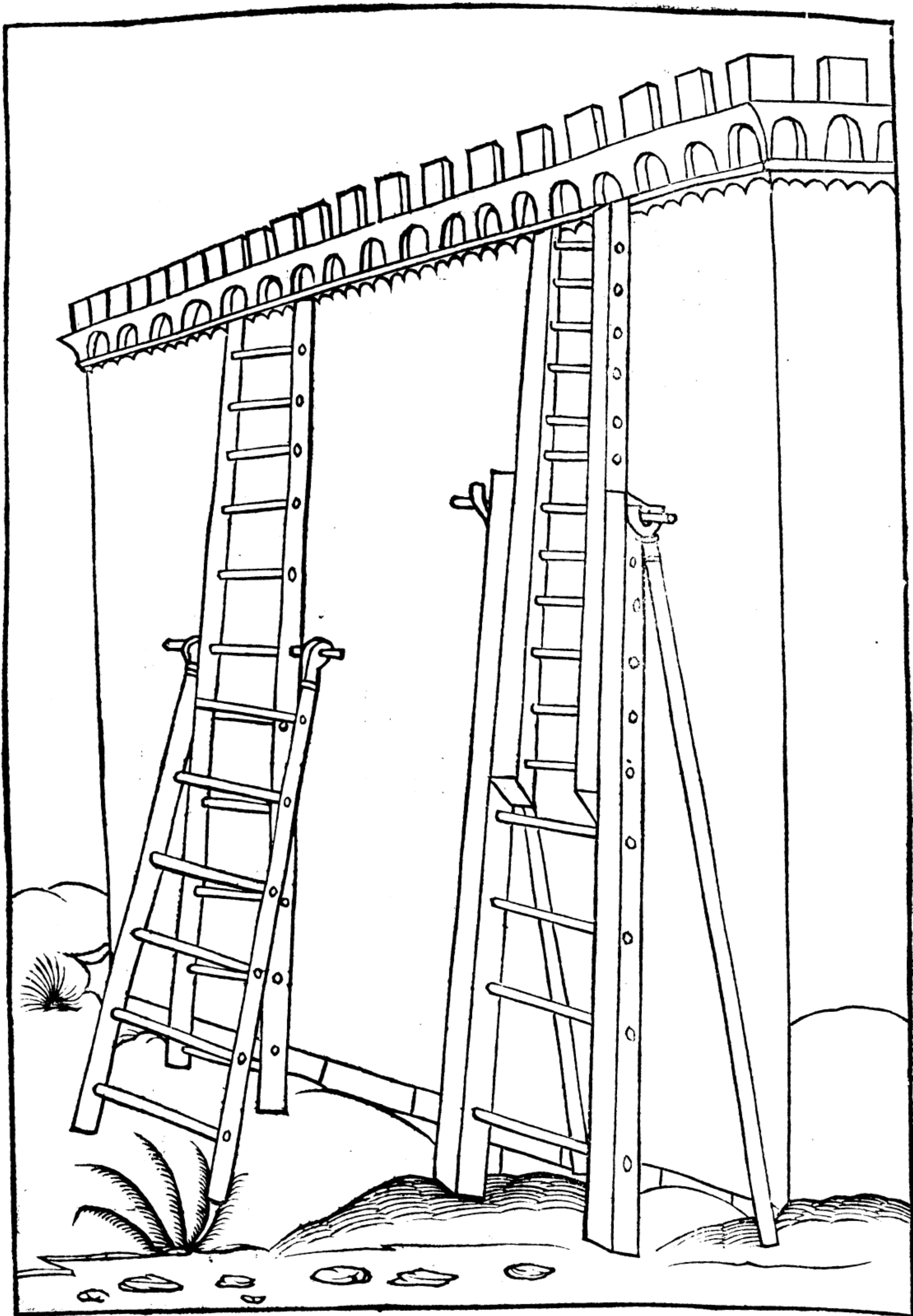

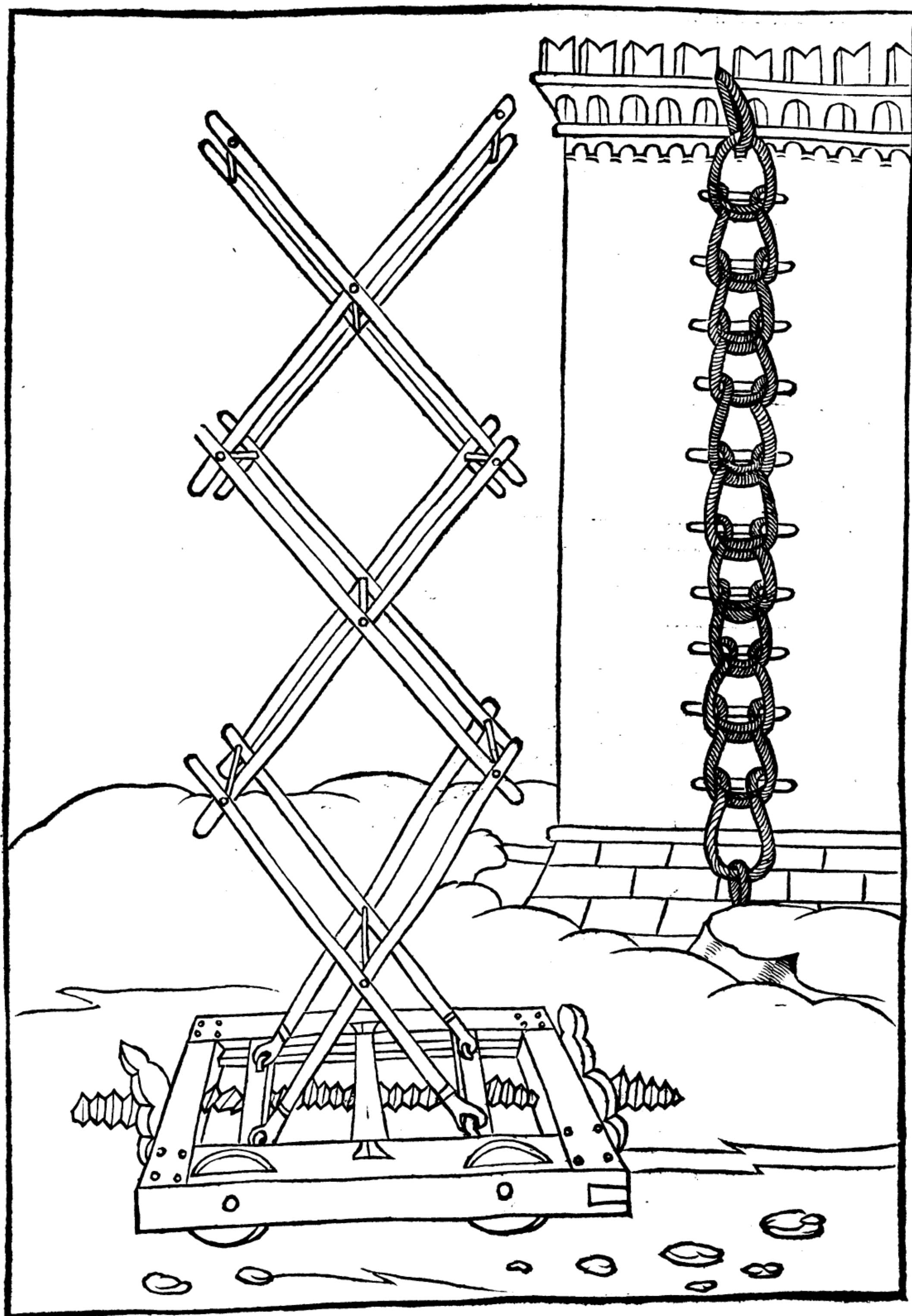
Alia scalæ disiunctæ.

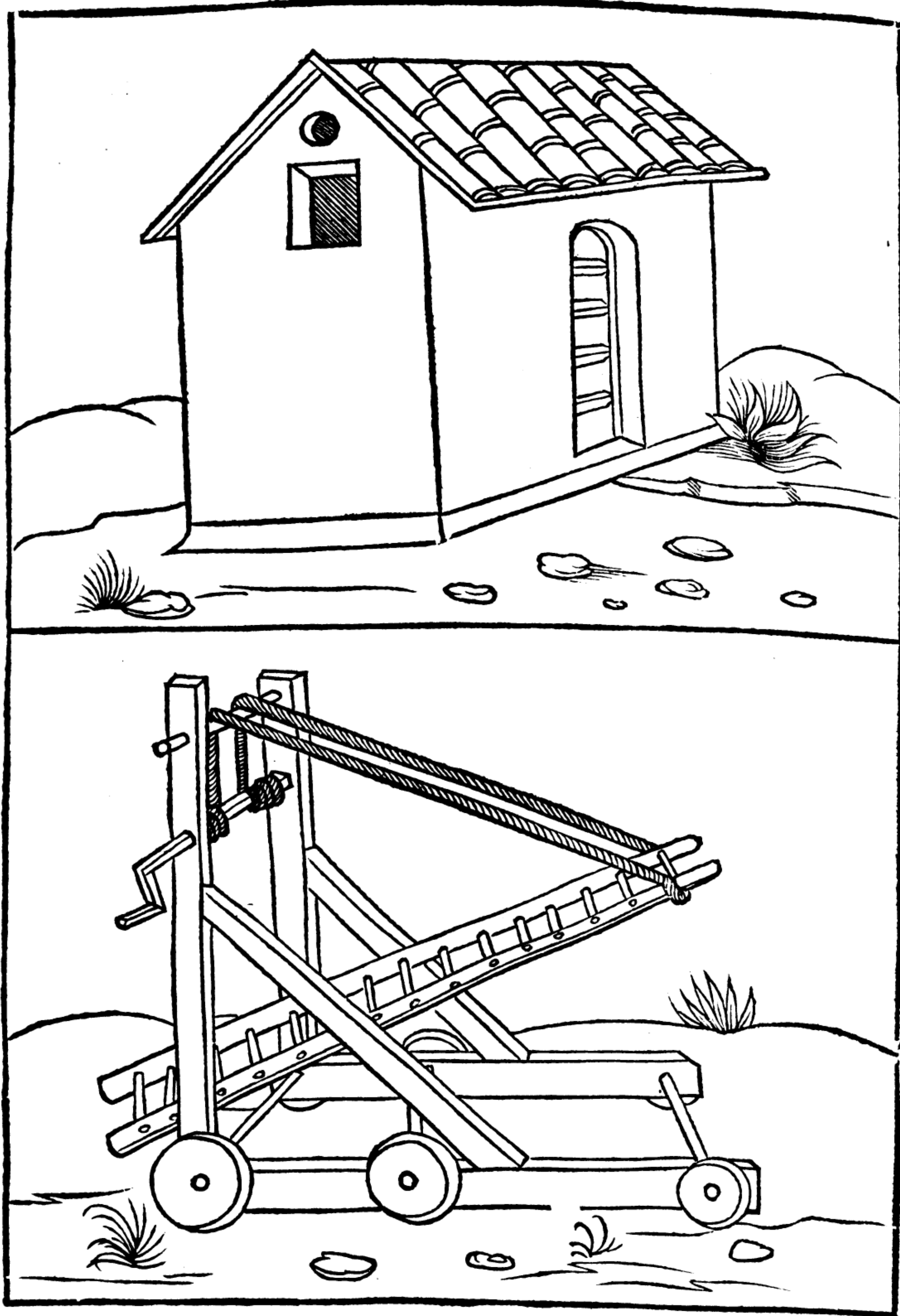

Aliud genus scalarum quod rotis & cantho vehitur.

Bombarda, ut vulgo dicitur, metallica machina est, quæ ignis incendio & sulphureo puluere, immo tartarco magis, glandes æneas, flammeasque pilas, & globosa grauioraque saxa conuoluens, horrifono fragore ac tonitru longè latèque iactat, muros urbium quatiens, & obstantia quæque demoliens, Archimedis, ut putatur, inuentum, eo tempore quo Marcellus Syracusas obsidebat, ut suorum civium libertatem tueretur, patriaque excidium vel auerteret, vel differret, & quo nostri temporis duces ac Imperatores ut liberos populos, vel iugo, vel excidio premant, utuntur. Hoc autem nomen Bombarda apud idoneos Latinæ linguæ scriptores nusquam inuenio, quamvis huiusmodi nominis impositio à sonitu tracta mihi nequaquam videatur absurda. Quid enim aliud est Bombarda quam bombus siue bombizatio quædam ardens? Sed nolim eiusdem dictionis originem aliquam ab aliis doctissimis intactam scriptoribus pertinaci nimis sensu atque iudicio asserere, ne cui forte videar argutior: id autem audacter dixerim, balistæ, vel tormenti, vel machine appellatione contineri. Balistæ enim à Græco verbo βάλλω deducitur, quod Latinè dicitur iacio. Quicquid igitur, siue saxa iacit, siue sagittas, rectè balistæ potest appellari. Nonius Marcellus, Balistæ sunt maiora saxa & grauiora quibus iaciuntur. Victruuius lib. x. arch. Sed tamè nulla balistæ perficitur, nisi ad præpositam magnitudinem ponderis saxi, quod id organum mittere debet. Orosius lib. iii. historiarum, Regulus bellum Carthaginense sortitus, iter cum exercitu faciens, haud procul à flumine Bragada castra constituit: ubi quum plurimos milites aquandi necessitate ad flumèn descendentes serpens miræ magnitudinis deuoraret, Regulus ad expugnandam bestiam cum exercitu profectus est, sed nihil in tergo eius proficientibus iaculis, atque omnium telorum ictu irritò, quæ per horrendam squamarum cratè quasi per obliquam scutorum testudinem labebantur, mirumque in modum ne corpus læderent ipso corpore pellebantur, quum insuper magnam multitudinem morsu comminui, impetu proteri, halitu etià pestifero exanimari videret, balistæ deferri imperauit, per quas murale saxum spinæ eius incussum compagem totius corporis soluit. Valerius Maximus de eodem serpente lib. i. Quum telorum iactu perforari nequiret, ad vltimum balistarum tormentis vndique petitam, silicibus crebris & poderosis verberibus procubuisse. Ouidius de tristibus libro primo.

Nec leuius tabulæ laterum feriuntur ab vndis,

Quàm graue balistæ mœnia pulsat onus.

Idem in nono metamorph.

Nec leuius pulsata sonat quàm ferreus olim,

Quum

Quum laceras aries balistâque concutit arces.

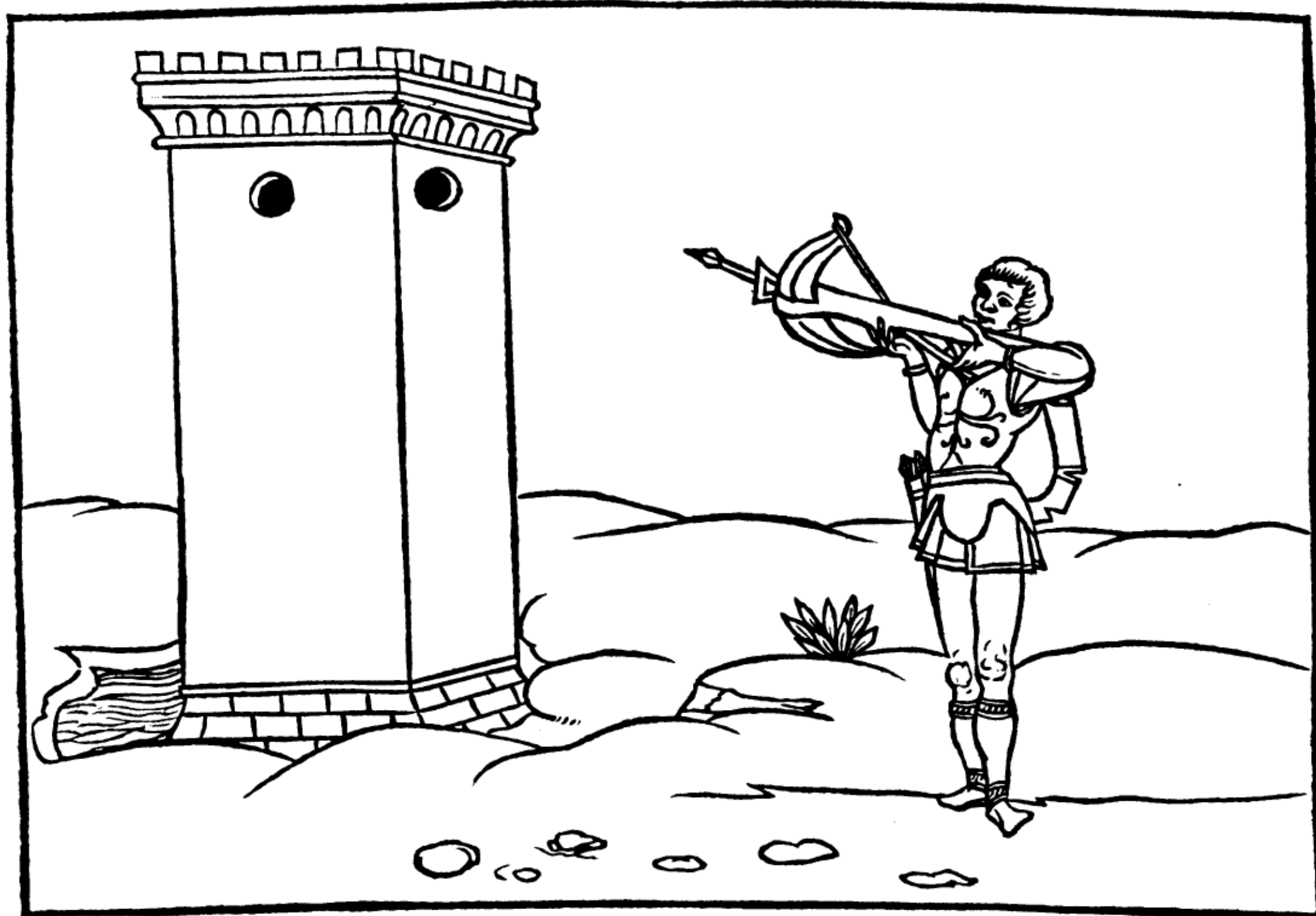
Seneca quæst. natur. libro secundo, Nam balistæ quoq; & scorpiones tela cum sono expellunt, sicq; non imitabile fulmen, vt Maro inquit, humana rabies, quodam magno auctore teste, imitata est. Quòd autē sagittas iaciat balista, auctor est Ammianus Marcellinus, rerum gestarum. xxiiii. Afsistit, inquit, artifex cōtemplabilis, & subtiliter apponit in temonis cauamine sagittam ligneam spiculo maiore conglutinatam, & cū ad extremitatem neruorum acumen venerit summum, percita interno pulsu à balista ex oculis auolat, interdum nimio ardore scintillans, & euenit sæpius vt antequā telum cernatur, dolor letale vulnus agnoscat. Idem xxv. Tum aptatæ ligneis sagittis balistæ, flexu, stridore torquebantur, creberrima spicula funditâtes. Hieronymus libro primo contra Iovinianum, Balista quanto plus retrahitur, tanto fortius emittitur.

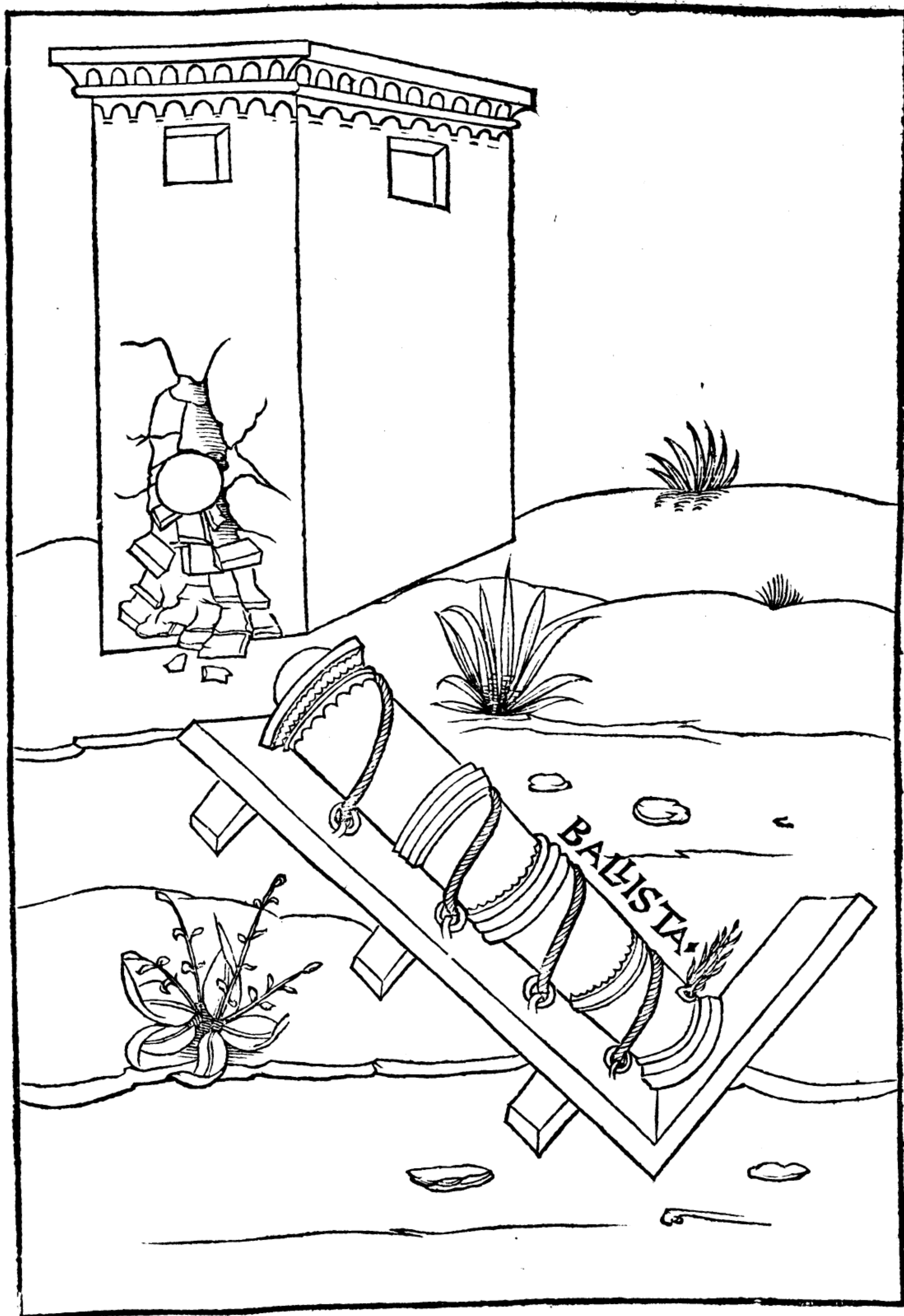
Lucanus in secundo,

Tortâque per tenebras validis balista lacertis

Multifidas iaculata faces.

Hanc & Græci s in fine addētes βάλυστα dicūt, quam et Syrophœnicas inuenisse vi. natur. histo. Plinius auctor est. Ancon autem antiquissimus historiarum auctor scribit pulsum à Ioue Saturnum fuisse in Graciam, vbi monstruosorum hominum exercitum congregauit, contra quem Iupiter Alpestrē partem occupans, balistarum vsum docuit. Proinde victoria potitus, fingitur à poëtis Iouē è calo pepulisse, & Cretæ regno priuasse.

Tormenta, instrumenta bellica ad diruenda oppida euertendasque vrbes, sic dicta, quod tela torqueant, hoc est, gyro celeri saxa rotent, iaciant, & mittant. Liuius xxiiii. ab vrbe condita, Aduersus hunc naualem apparatus Archimedes variae magnitudinis tormenta in muris disposuit, in easque quae procul erant naues saxa ingenti pondere mittebant. Iosephus belli Iudaici lib. vi. Habebant etiam balistas CCC. & L. tormenta saxorum, quibus difficiliorem aggerum extructionem Romanis efficiebant. Cicero Antonianarum viii. Quid? ille faceret inducias? ante consules oculosque legatorum, tormentis Mutinam verberauit. Virg. in vndec.

Continuo aduersis Tyrrenus & acer Aconteus
Connixi incurrunt hastis, primique ruinam
Dant sonitu ingenti, perfractaque quadrupedantum
Pectora pectoribus rumpunt, percussus Aconteus,
Fulminis in morem aut tormento ponderis acti,
Precipitat longe & vitam dispergit in auras.

Murali concita nunquam

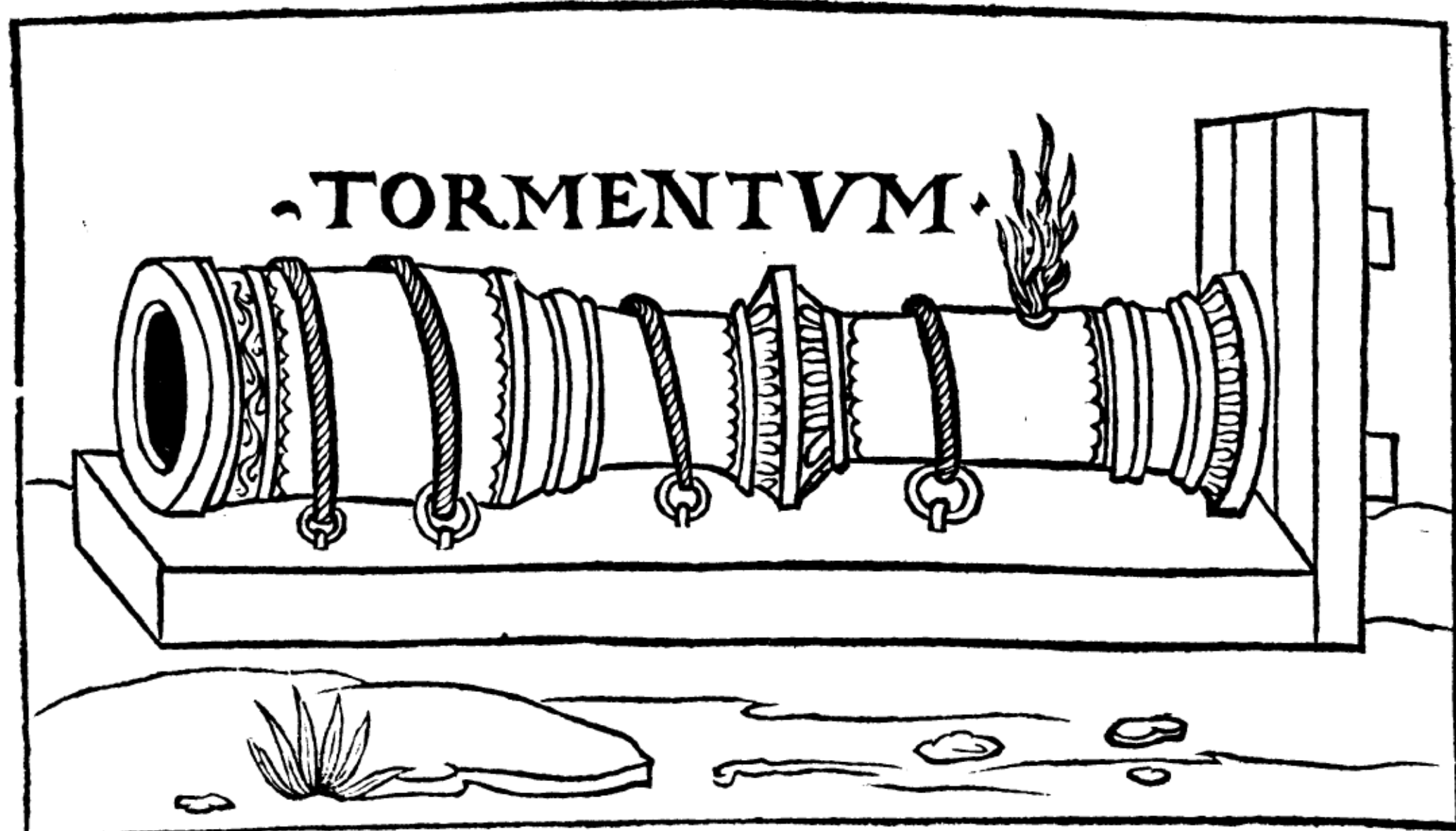
Idem in duodecimo,

Tormenta sic saxa fremunt, nec fulmine tanti

Desultant crepitus.

Seneca quaest. natur. lib. ii. Nubium intra se compressarum angustiae medium spiritum emittunt, & hoc ipso inflammant ac tormenti modo eiiciunt. Tormenta etiam missilium instrumenta sunt a torquendo dicta. Virgilius ii. Georg. Itureos taxi torquentur in arcus.

Firmianus libro secundo contra gentes, Vrbe a Gallis occupata obsessi in Capitolio Romani cum ex mulierum capillis tormenta fecissent, aedem Veneri caluae consecrarunt. Seneca de ira libro primo, Quum opus est concitatur remittiturque, non aliter quam quae tormentis exprimuntur tela, in potestate mittentis sunt quantum torqueantur.

Machina tormentū murale vrbes labefaciens, & oppidorū mœnia . Tragicus in Thyeste, Admotis nihil est opus Vrbes sternere machinis Lōge saxa rotātibus. Valerius Max. libro quinto, Q. verò Metellus Celtibericū in Hispania gerens bellum, quū urbē Centobricā obsideret, & iam admota machina partē muri, quæ sola cōuelli poterat, disiecturus videretur, humanitatē propinquæ victoriæ prætulit. Nam quum Rethogenis filios, qui ad eum transierat, Centobricenses machine ictibus obiecissent, ne pueri in conspectu patris crudelis genere mortis consumerētur, quanquam ipse Rethogenes negabat esse impedimento, quo minus etiam per exitum sanguinis sui expugnationem perageret, ab obsidione discessit. Quo quidem tam clementi factō, etsi nō vnus ciuitatis mœnia, omnium tamen Celtiberarū urbium animos cepit, effecitq; vt ad redigendas eas in deditiōem populi Romani nō multis sibi obsidionibus opus esset. Seneca Epist. lib. xvii. Multi inueniūtur qui ignē inferant vrbi, qui inexpugnabilia saculis, & per aliquot etates tuta prosternāt, qui equum arcibus aggerem attollant, & muros, in miram multitudinē adductis arietibus ac machinis, quassent. Idem decimo quarto, Philosophia circūdanda est inexpugnabili muro, quem fortuna multis machinis laceffitū non transit. Plutarchus in vita Marcelli, Vt verò machinas instruxit Archimedes, varia missiliū genera & immensæ magnitudinis saxa, incredibili fragore & celeritate iacula aduersum terrestres emittebat copias. Iosephus lib. iii. belli Iudaici, Missaq; machinis saxa murorum minas auferabant, & frangebant angulos turrium . Virorum autem nulli tam fortiter constipati erant, vt non vsque ad extremam aciem saxi magnitudine & violentia sternerētur. Sciet autem aliquis huius machine vis quantum valeat, ex his quæ illa nocte contingere, In muro cuidam ex circumstantibus Iosippo caput auulsum est, eiusque ad tertium stadiū veluti funda excussa caluaria . Interdiu quoq; pręgnātes fœminæ icto vtero ad dimidium stadium infans abactus est, tanta tormento vis fuit. Ergo machinis terribilior erat impetus & missilium strepitus . Idem in eodem libro sexto, Omnib;que agminibus contra excursus erant machinæ comparatę mirabiles, præcipue verò legioni decimæ: basilistæ verò vehementiores, & tormenta saxorū, quibus nō solum irruentes, sed etiam super murum stantes euertebantur. Nam & singula saxa talenti pondus æquabant, & vltra modum stadii torquebantur. Ictus autem non solum primis quos offendissent, sed aliquādo posterioribus quoque intollerabilis erat. Iudęi primo cauebant à lapidibus, quod erant candidi: nec tantum sono & fremitu noscebātur, sed claritudine prospiciebantur, denique speculatores in turribus pręsidentes prædicebant quando impelleretur machina, saxum quæ feretur, patria lingua clamantes, Filius venit. Itaque prædicebant in quos

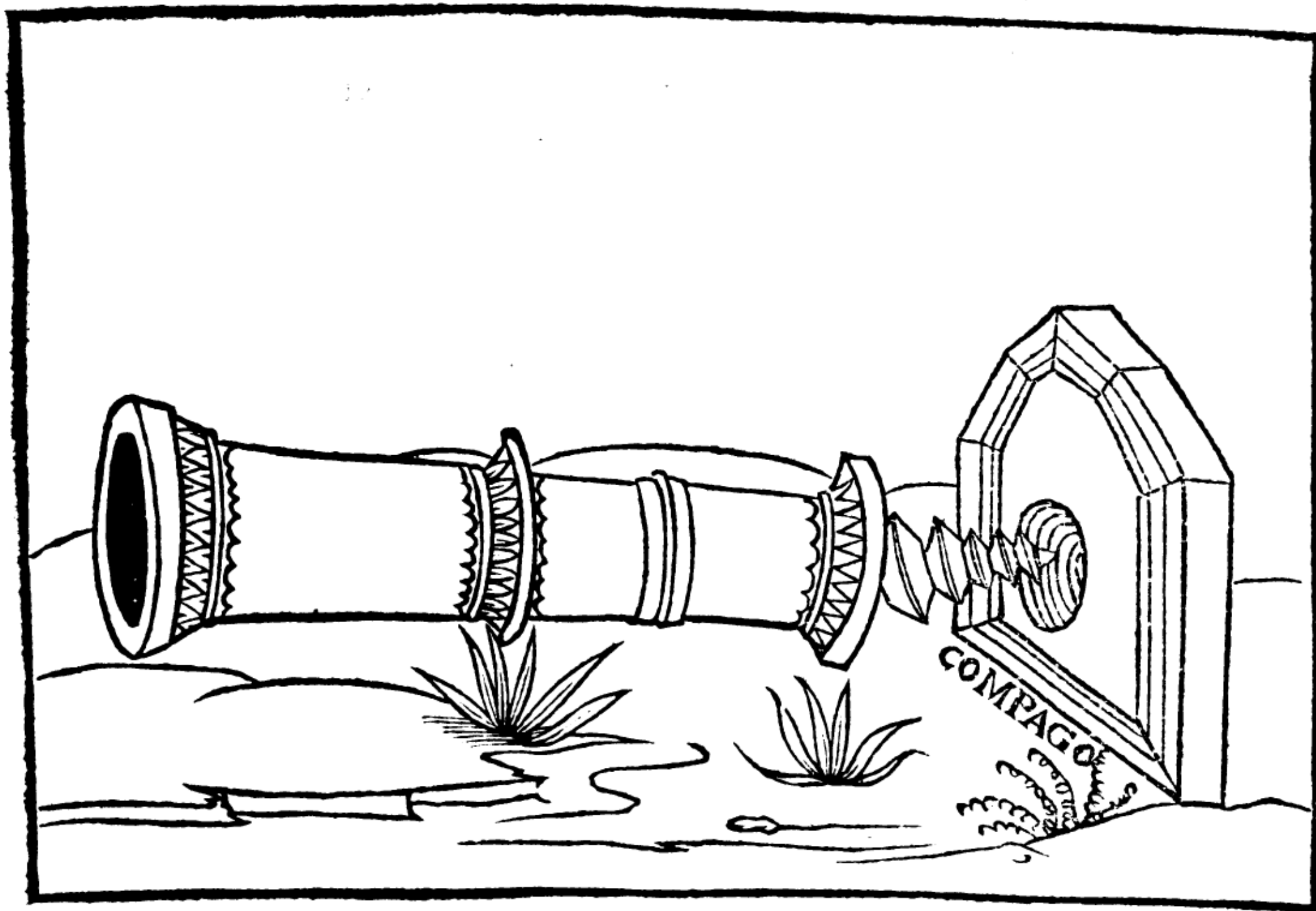
Z

veniret

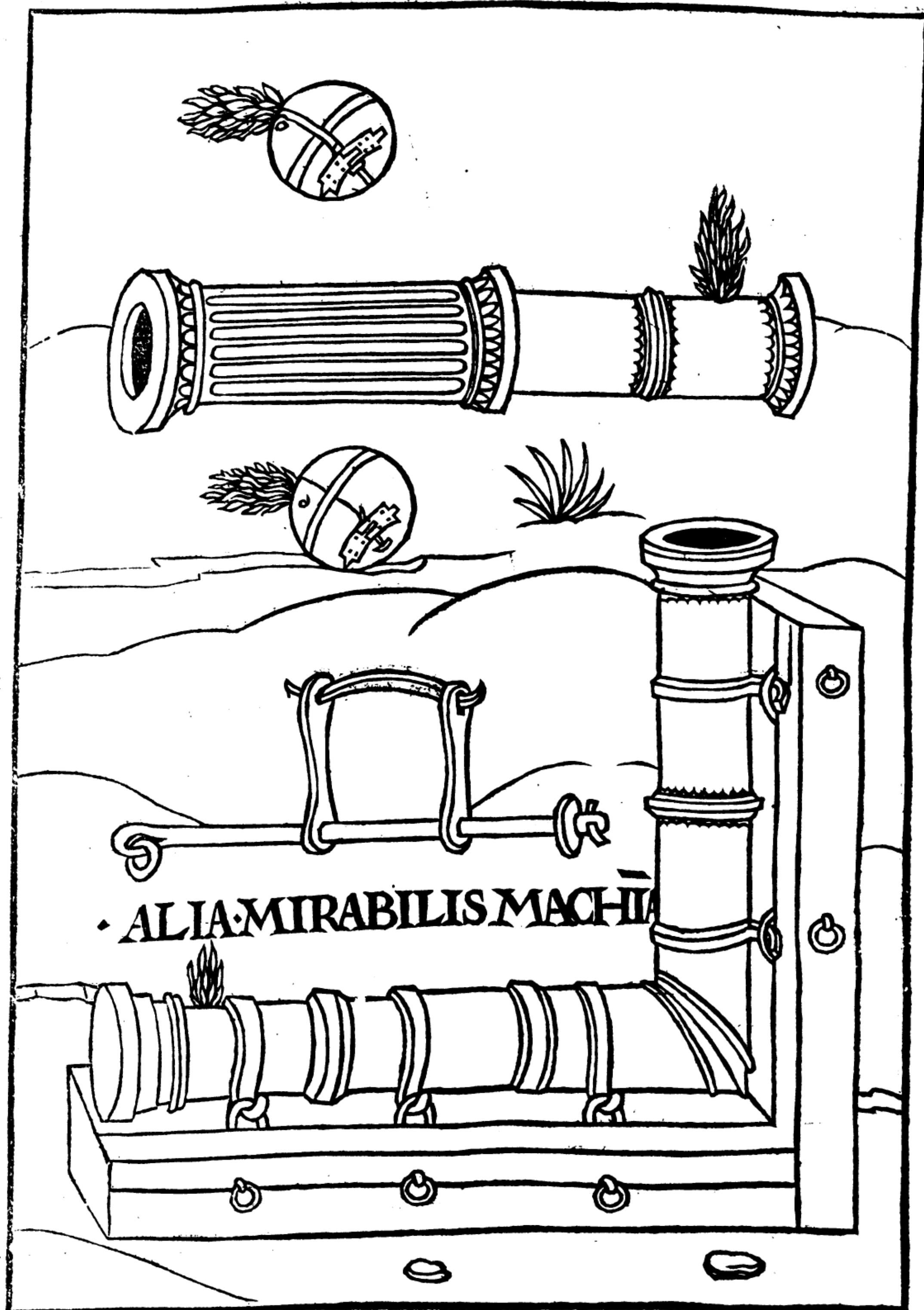
veniret, atque ita vitabant, & hinc eveniebat ut illis declinantibus lapis irritus nitercideret. Proinde contra Romani excogitabāt atramento decolorare lapides: tunc enim missi non similiter incertos ictus habebāt, multosque simul unus impetu corrumpebant. Idem in eodem, Ad Antonianam verò ab ipsis sociis cum multitudine Zelotarum, non solū q̄ de loco superiore pugnabāt, verū etiam quòd machinis uti didicerant. Paulatim enim vsus aluit peritiā. Aristoteles lib. vii. Politi. Præsertim hoc tempore, in quo tormenta & machinæ ad obsidiones vrbiū cū omni subtilitate sunt adinuenta. Diogenes Laërtius libro de vita philosophorū, De metallicis, inquit, machinis scripsit Strato philosophus. Claudianus libro secundo,

Hæc si nota forent, frueremur simplice cultu,
Classica non fremerent, non stridula fraxinus iret,
Non ventus quateret puppes, non machina muros.

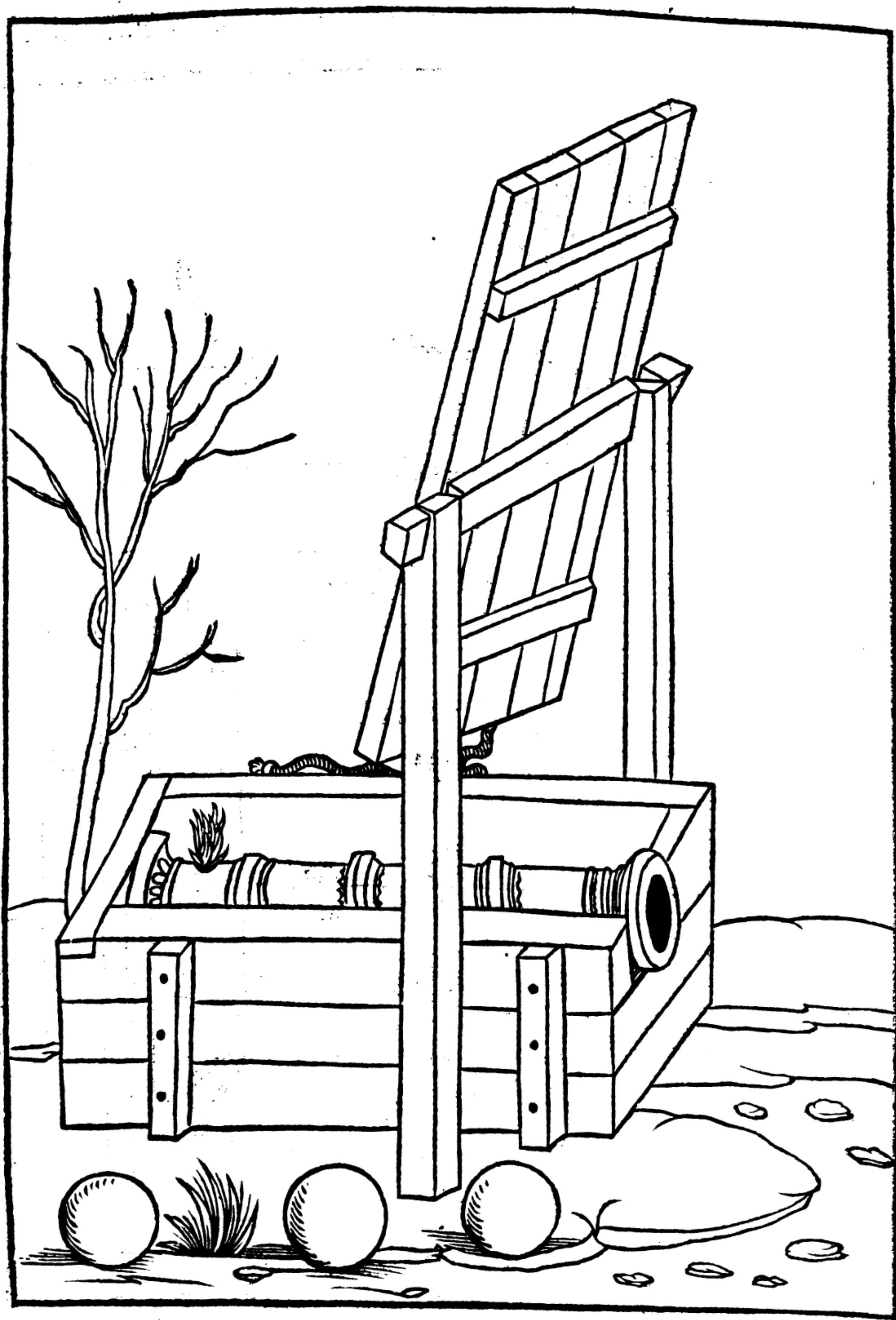
Utq̄ in his bellicis instrumentis tua tibi, Sigismunde Pandulphe, quādoq̄ memorem inuenta, memorem & cæteris quibus illa vsui fore non ambigo, Ponitur ante oculos machina prius inuisa, à sæculisque inaudita: quippe quæ secundo sine subsellio, aliarum præter omnium morem, dictu mirabile, librata innixaq̄ solo, ac gravitate post sua pressa persistit. Egregium sane inuentū auctore te, præclarisque ducibus præsentibus ac posteris quāmaximè dignum.

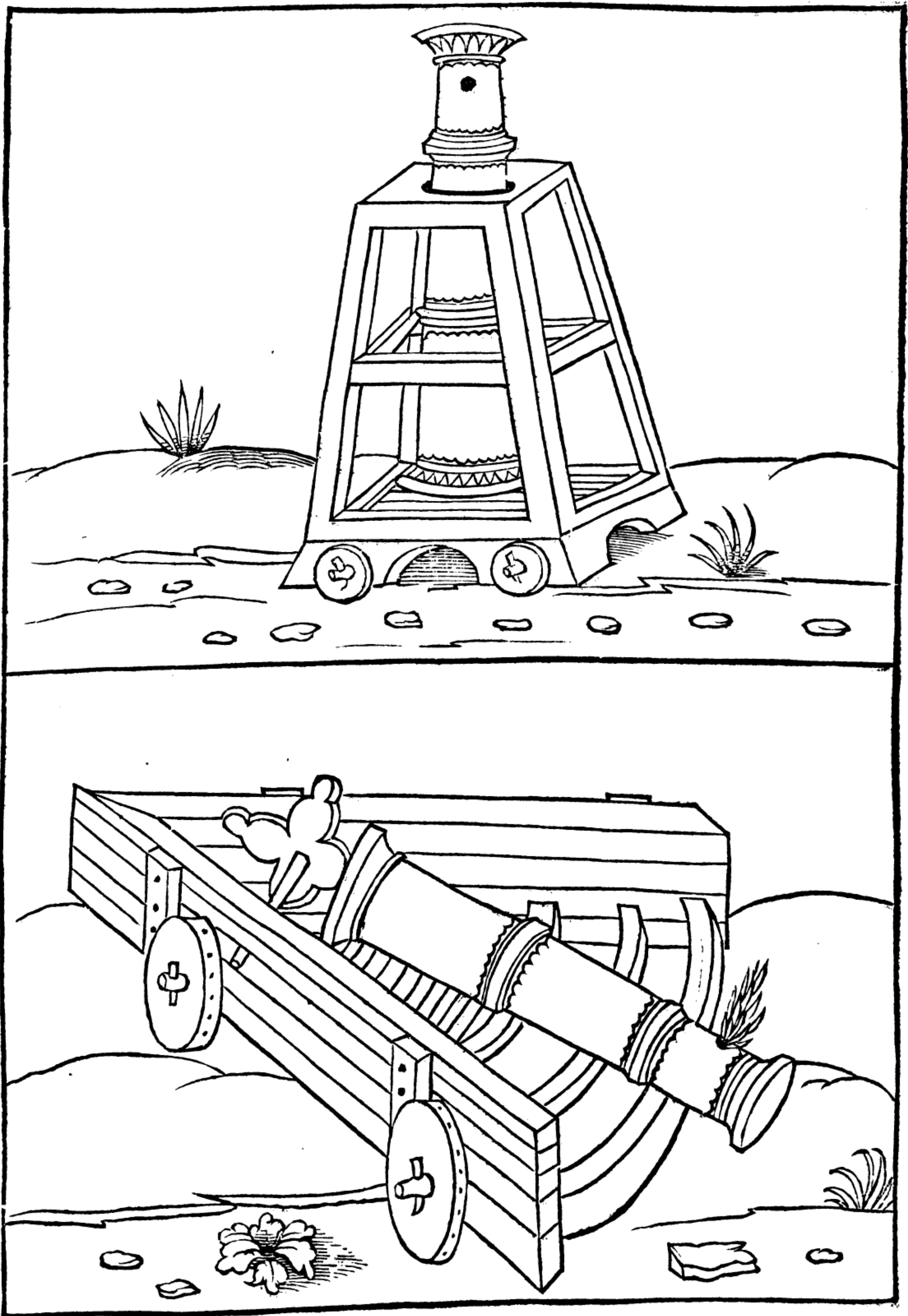
Inuentum est quoque machinæ huiusce tuum, Sigismunde Pandulphæ, qua pileæ æneæ tormētarii pulueris plenę cum fungi aridi fomite vrentis emittuntur.

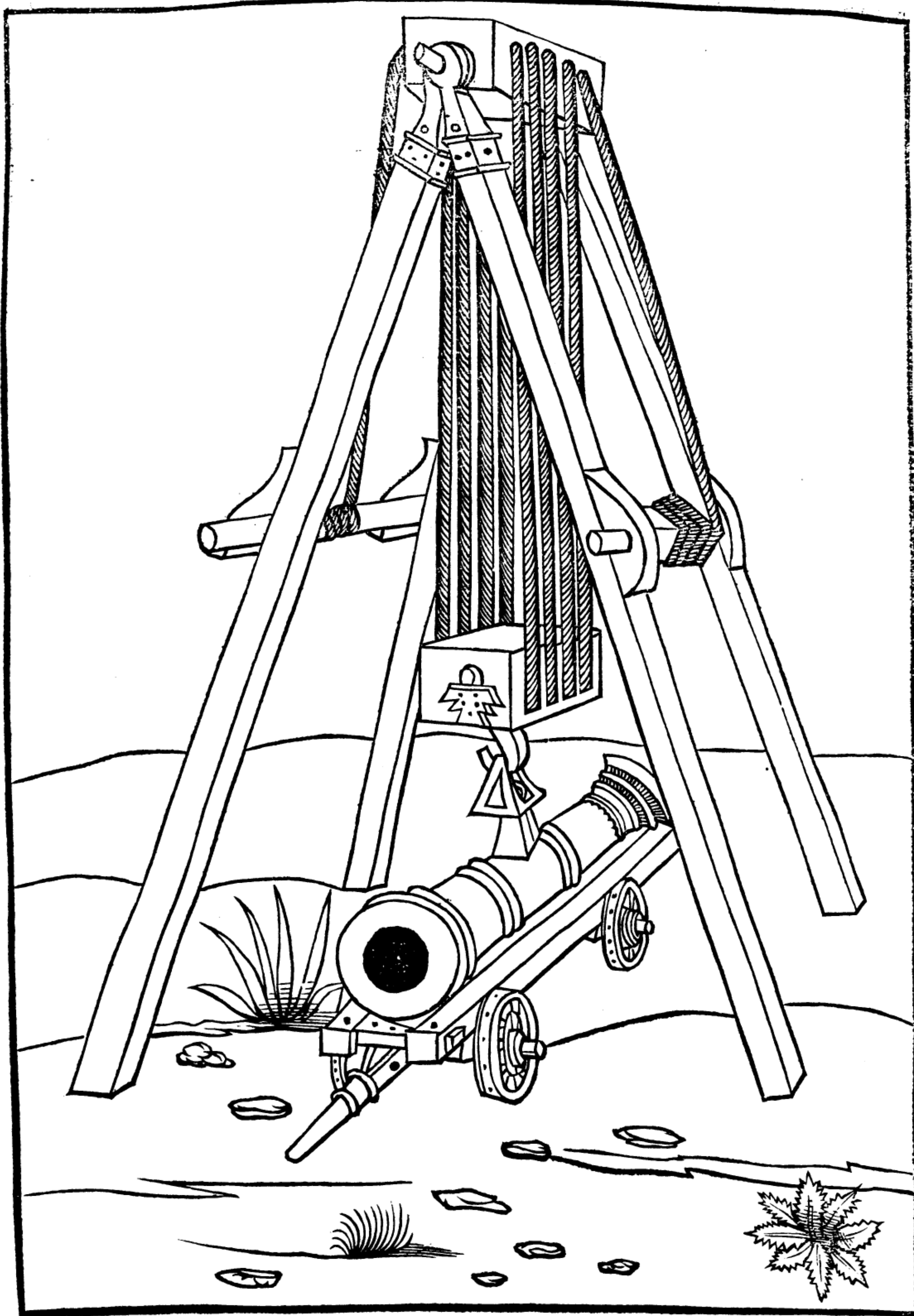
ROBERTI VALTVRII
Machinæ clypeus.

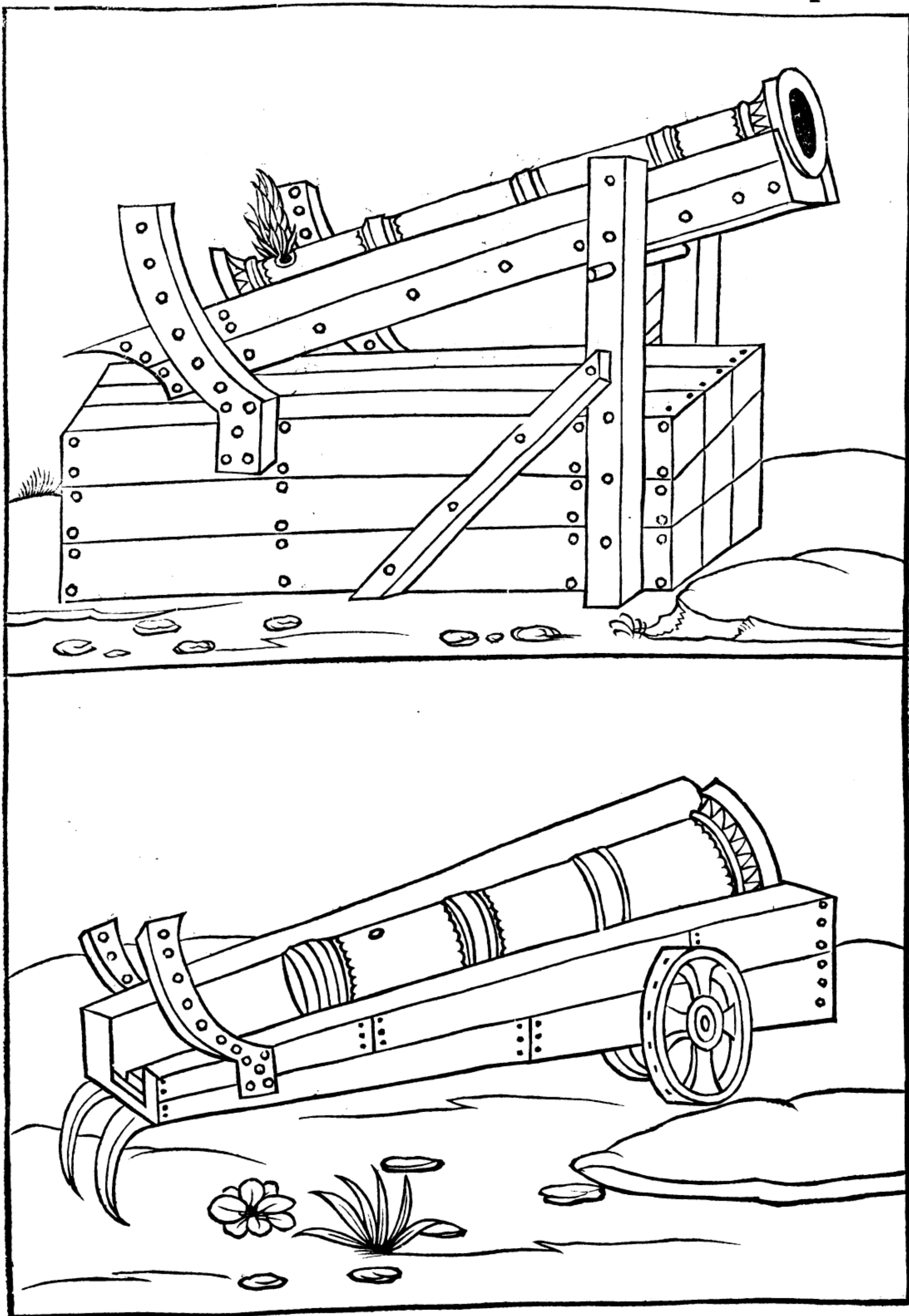

Vehicula duo tormentaria.

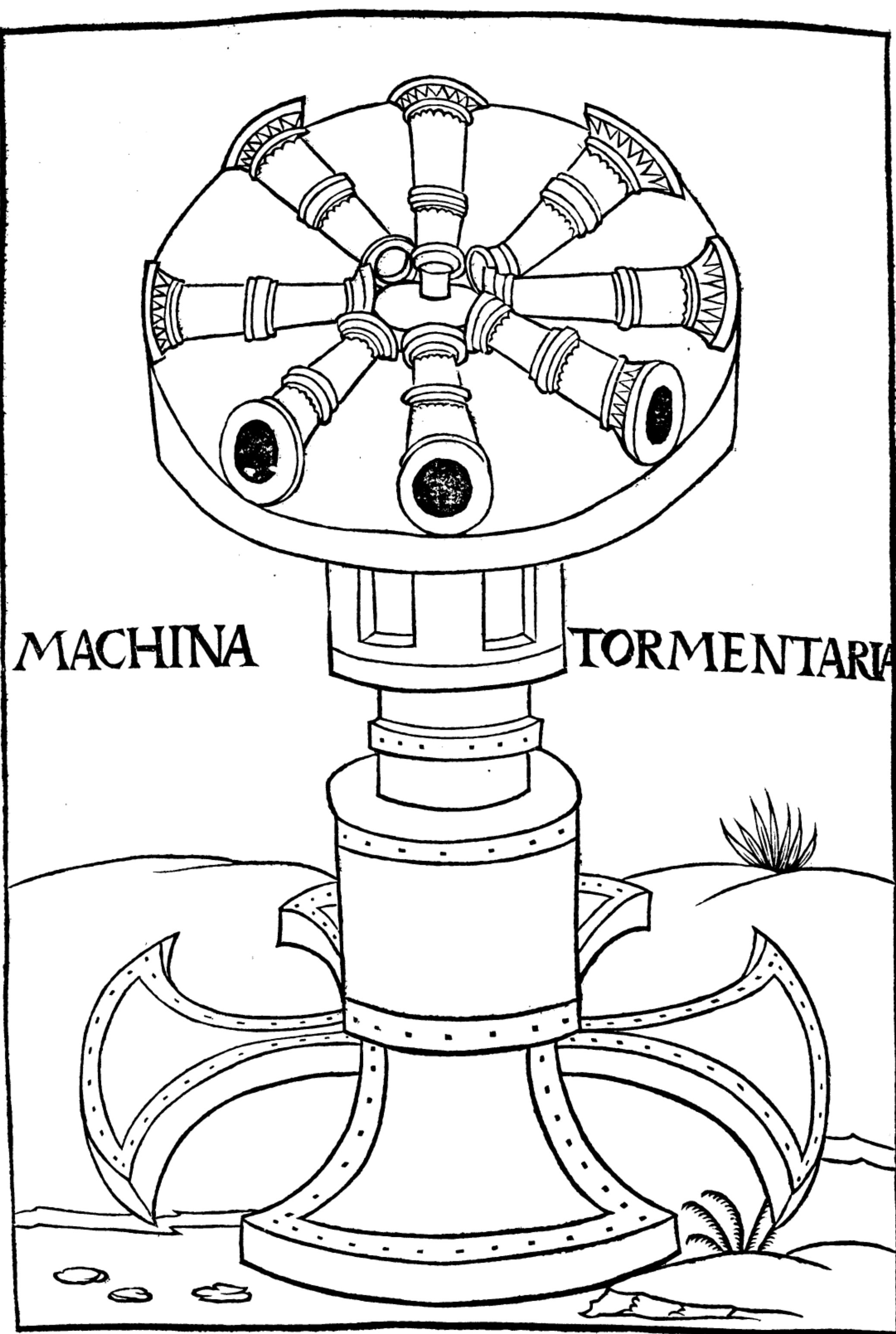

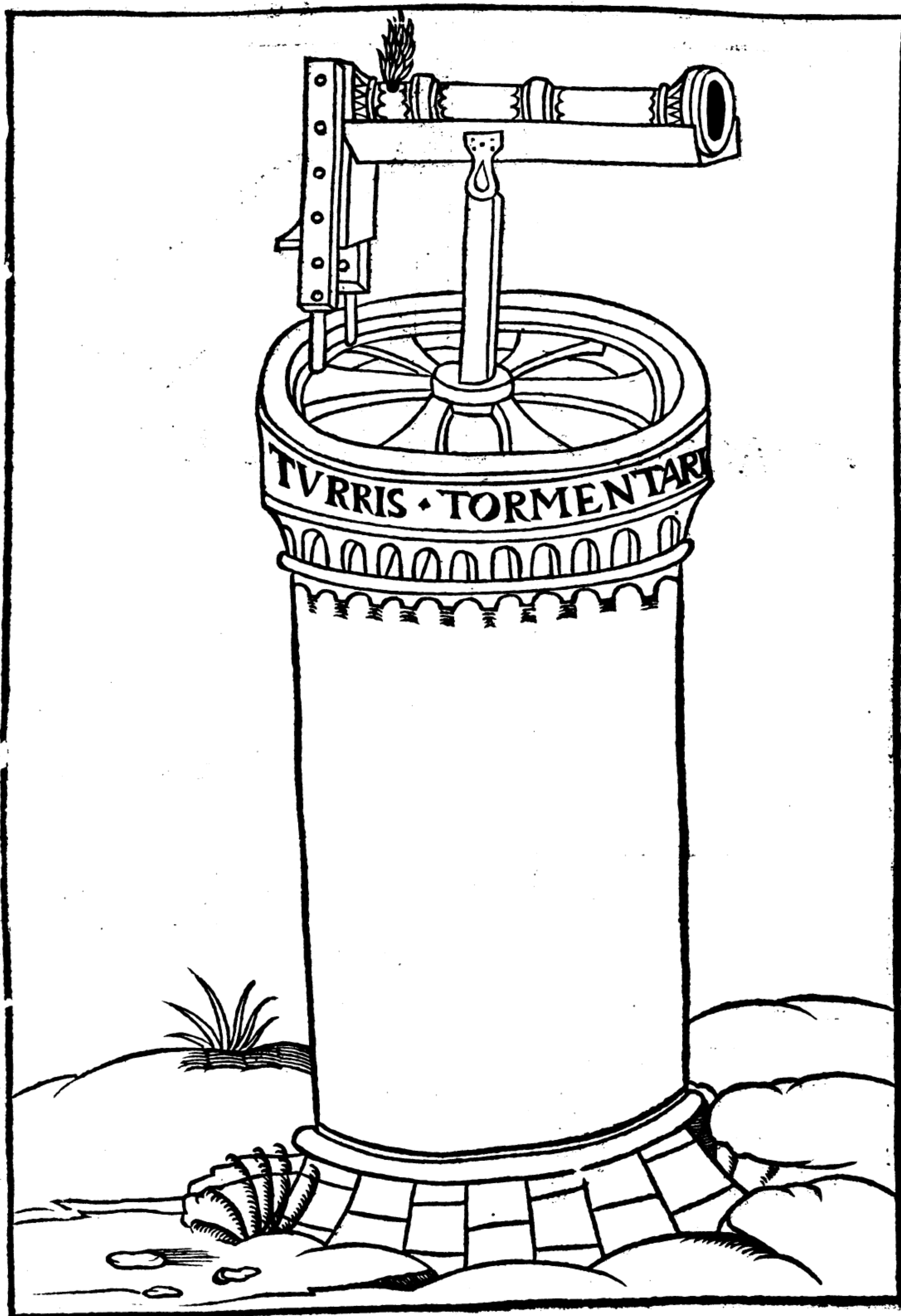
ROBERTI VALTVRII
Instrumentum erigendi machinam in sublime.

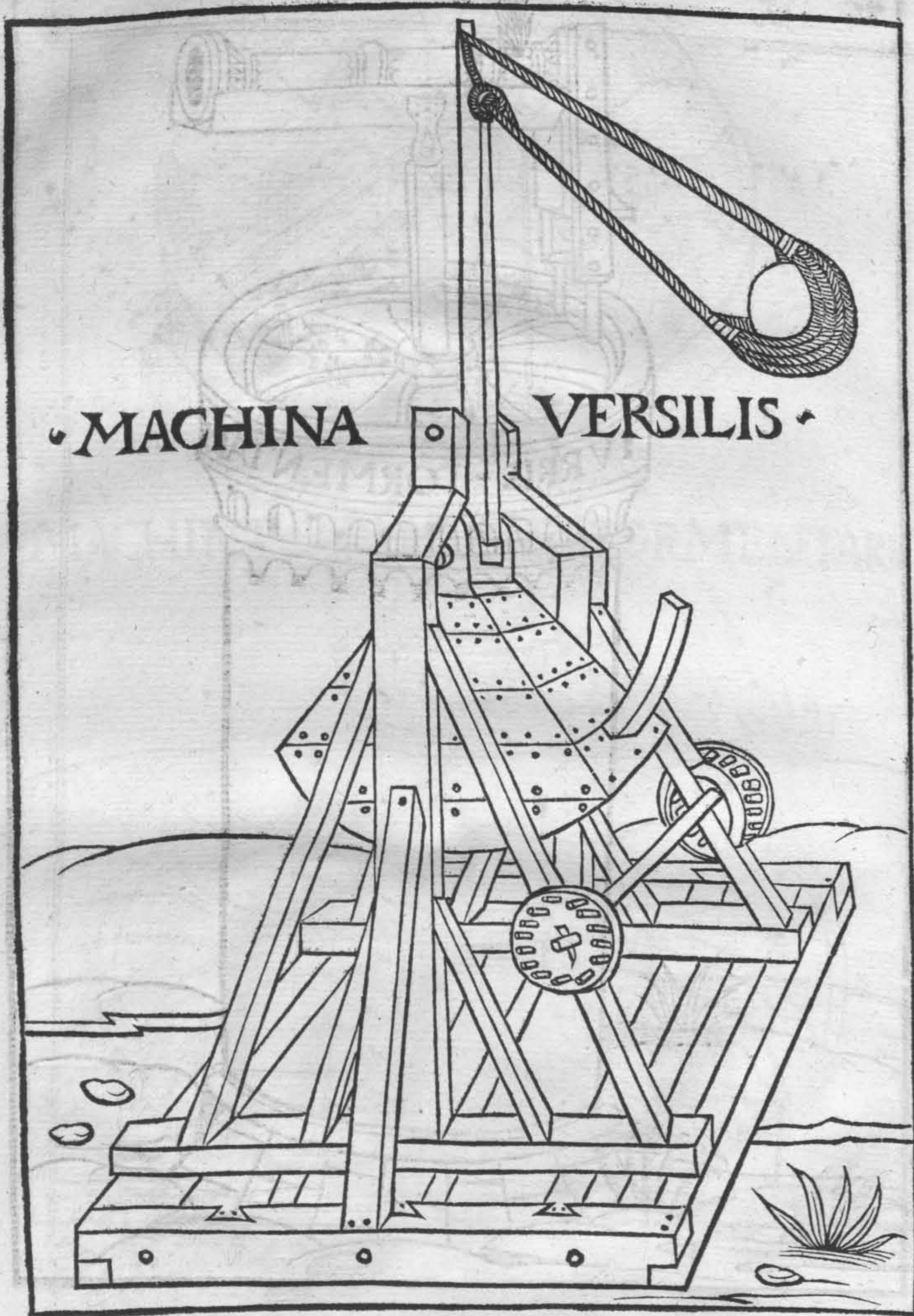
Instrumentum ad tormenta deprimenda extollendâque.

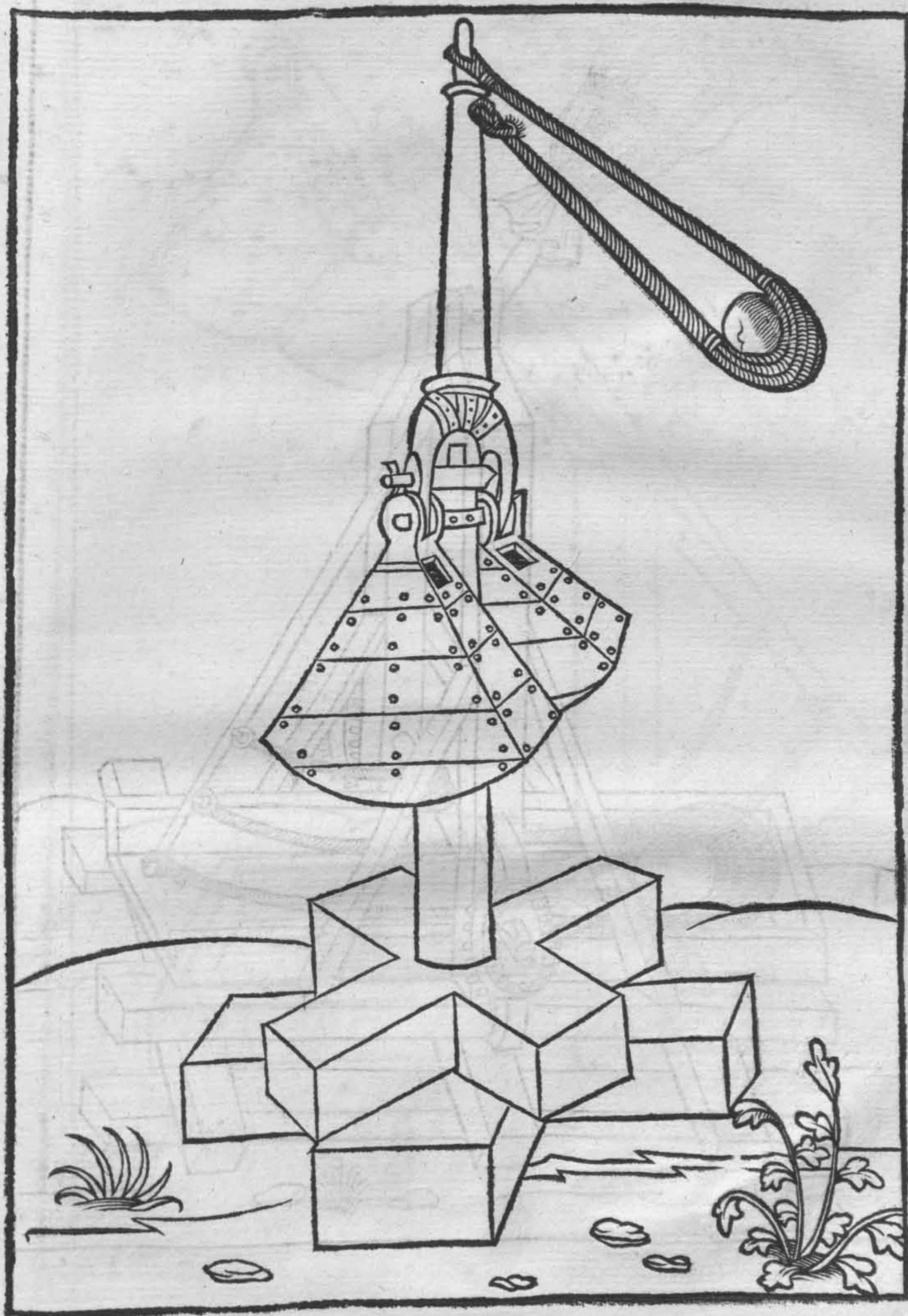

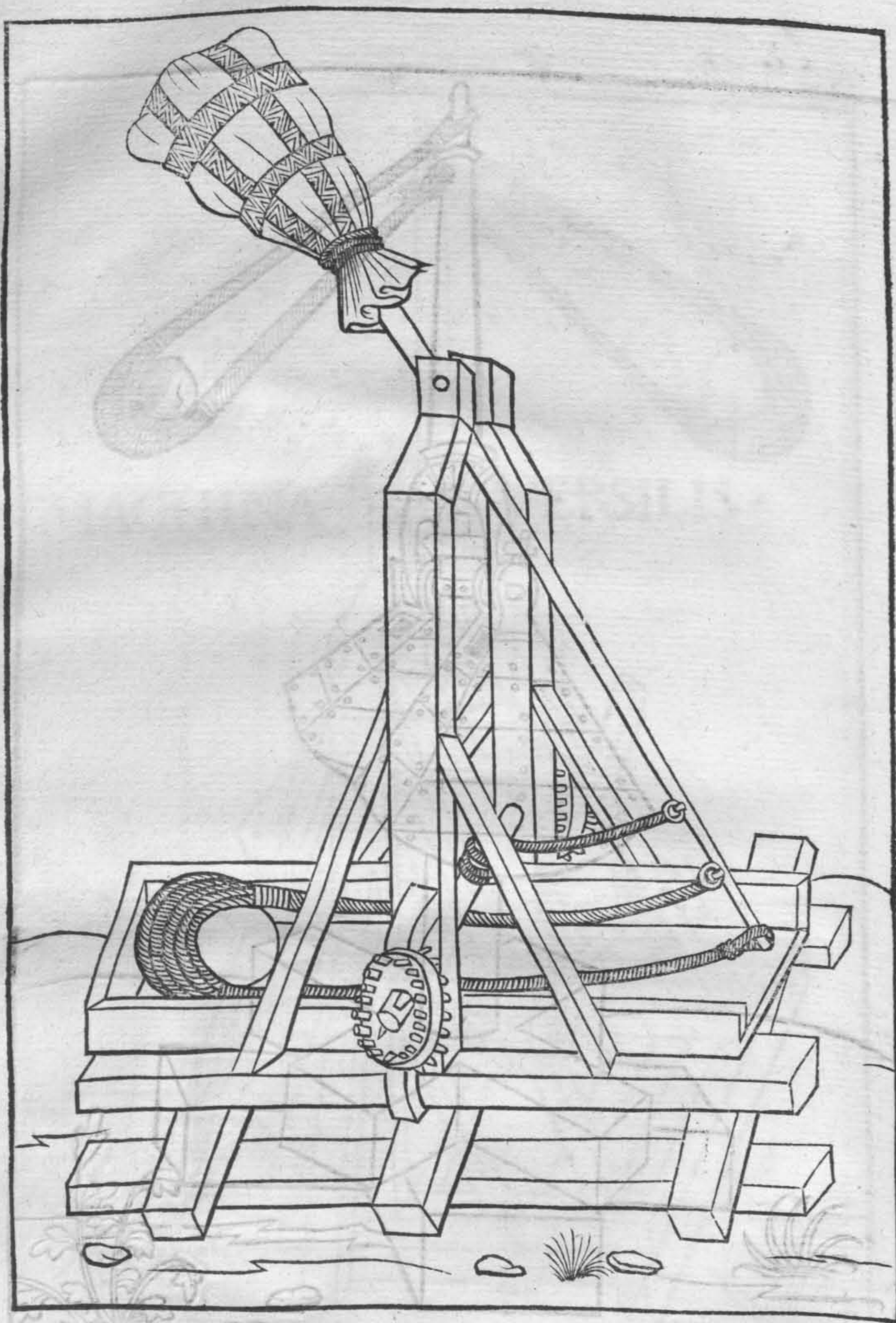

• MACHINA

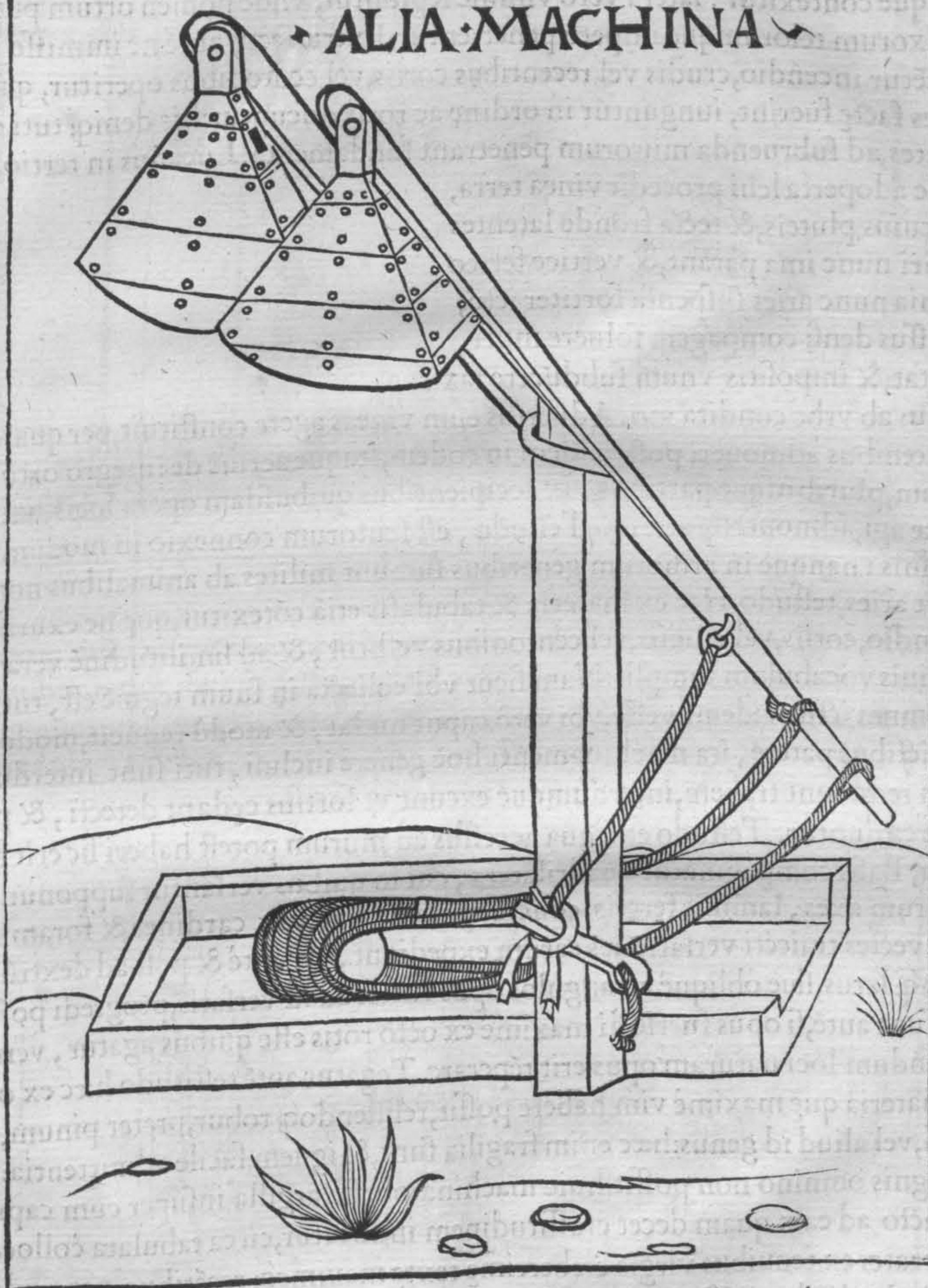
VERSILIS •

ALIA MACHINA

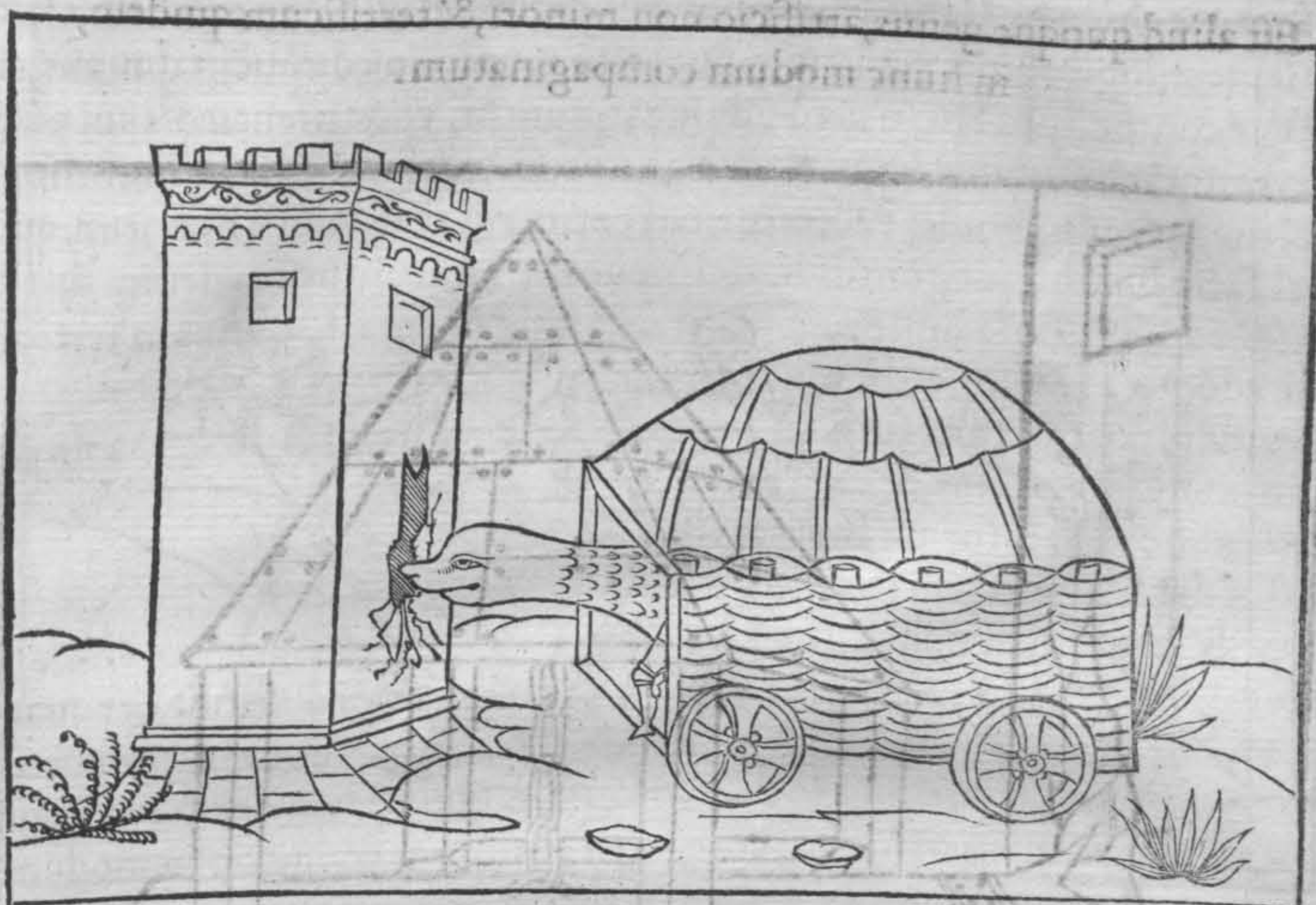

Aa

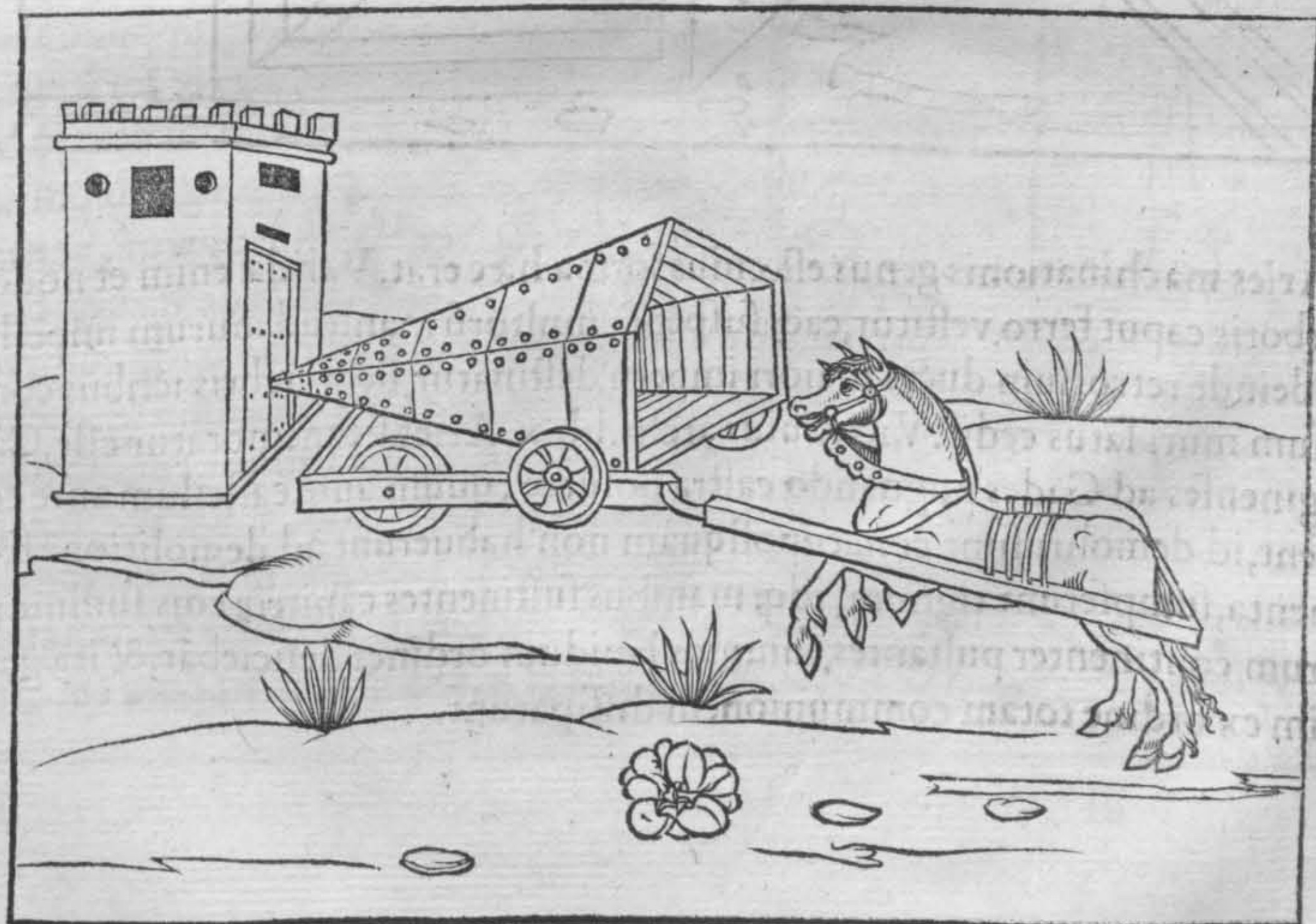
Vinea, machina ex lignis leuioribus colligatur, latitudine pedū octo, altitudine septem, lōgitudinis verò xvi. cuius tectū munitione duplici, tabulatis, cratibúsque contexitur: latera verò vimine sepiuntur, vnde nomen ortum putāt, ne saxonum telorūque impetu penetrentur. Extrinsecus autē ne immisso cōcremētur incendio, crudis vel recentibus coriis, vel centonibus operitur, quūq̃ plures factę fuerint, iunguntur in ordine ac rotis ducuntur: his deniq̃ tuti obfidentes, ad subruenda murorum penetrant fundamenta. Lucanus in tertio,

Tunc adoperta leui procedit vinea terra,
Sub cuius pluteis, & tecta fronde latentes
Moliri nunc ima parant, & vertice ferreo
Mœnia nunc aries suspenſa fortiter ictu,
Incussus denſi compagem soluere muri
Tentat, & impositis vnum subducere saxiſ.

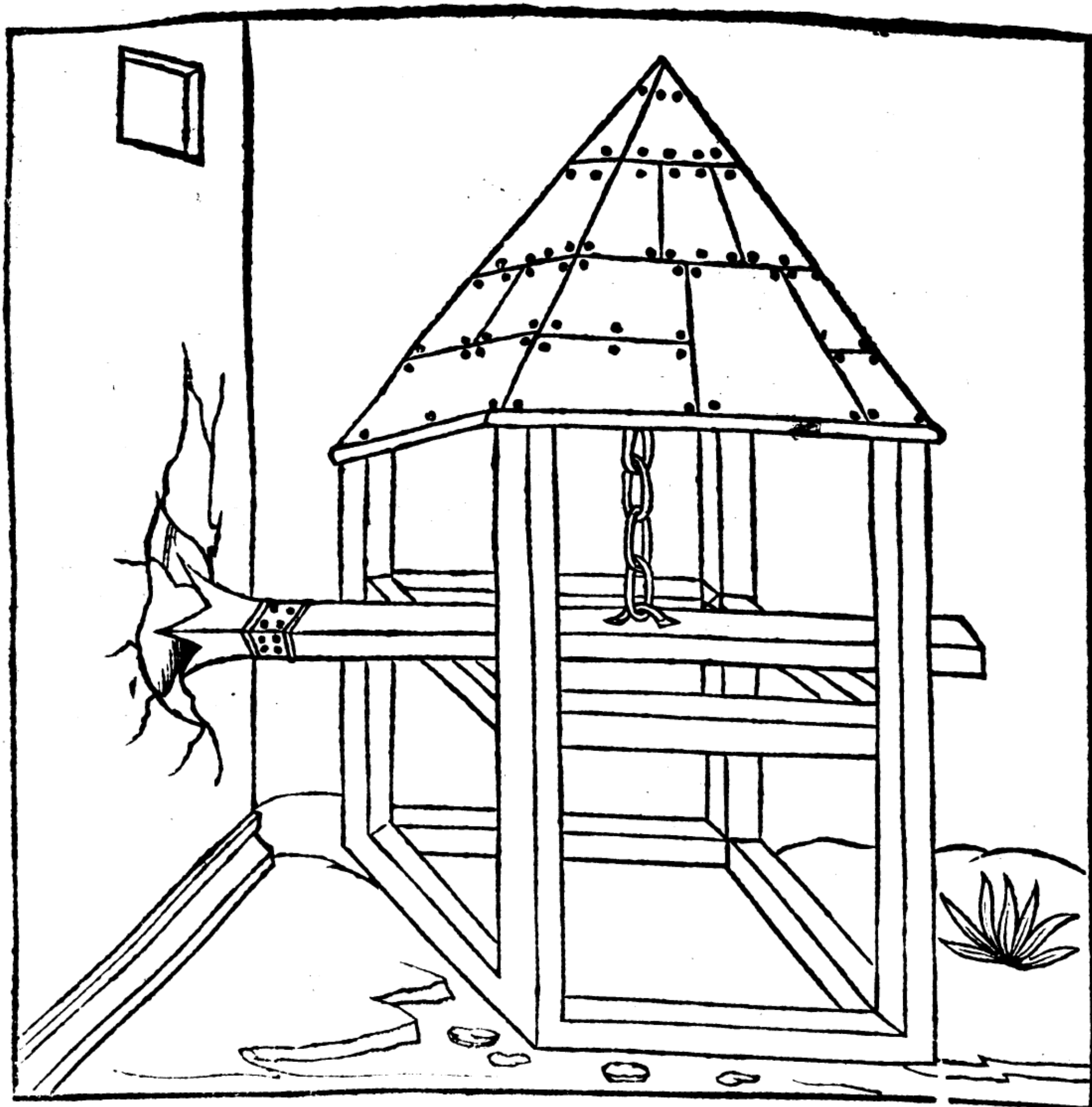
Liuius ab vrbe condita xxi. Aduerſus eum vineas agere conſtituit, per quas aries mœnibus admoueri poſſet. Idem in eodem, Itaque acrius de integro ortū eſt bellum, pluribúsque partibus, vix accipientibus quibuſdam opera locis, vinea ceptæ agi, admoueriq̃ aries. Testudo, eſt ſcutorum connexio in modum teſtudinis: nanque in armorum generibus ſumunt milites ab animalibus nomina, vt aries, teſtudo. Hęc ex materia & tabulatis etiā cōtexitur, quę ne exuratur incendio, coriis, vel ciliciis, vel centonibus veſtitur, & ad ſimilitudinē veræ teſtudinis vocabulum ſumpſit. Nam ſicut vbi collecta in ſuum tegmē eſt, tutam ad omnes ictus videmus eſſe, vbi verò caput nudat, & modò reducit, modò p̃fert ictibus patere, ita machinamenti hoc genere incluſi, tuti ſunt interdum, dum reducunt trabem, interdūque exeunt vt fortius cędant detecti, & perſæpe cęduntur. Teſtudo etiā qua acceſſus ad murum poteſt haberi ſic erit facienda, Baſis compaginatur quadrilatera, cui in quibus verſantur ſupponuntur rotarum axes, laminis ferreis concluſi, ita vt habeant cardines & foramina, quo veſtes traiecti verſationes earum expediant, vti antè & poſt ad dextrū leuūq̃ latus, ſiue obliquē ad angulos opus fuerit ad id verſatis, progredi poſſit. Poſſunt autē, ſi opus fuerit, hi maximē ex octo rotis eſſe quibus agatur, verū ſecundum loci naturam opus erit tēperare. Tegatur autē teſtitudo hęc ex omni materia quę maximē vim habere poſſit, reſiſtendoq̃ robur, præter pinum, vel alnū, vel aliud id genus: hęc enim fragilia ſunt, & ignem facile admittentia: vel vt ignis omnino non poſſit huic machinæ obefſe, argilla inſuper cum capillo ſubacto ad eam quam decet craſſitudinem inducatur, circa tabulata collocentur crates ex tenuibus virgis creberrimę textę maximēq̃ recētibus, per crudisq̃ coriis duplicibus cōſutis, ſultis alga aut paleis in aceto maceratis circumcircuit tegatur machina tota, vt à plagarum ictibus & incendiſ impetu tuta ſit.

Non mihi etiam videtur alienum de testudine quam Hector Byzantius fecit, quibus rationibus sit facta exponere. Frons eius erat quemadmodum anguli trigoniorum, uti à muro tela cum in eos mittantur, non planis frontibus excipiant plagas, ut hic.

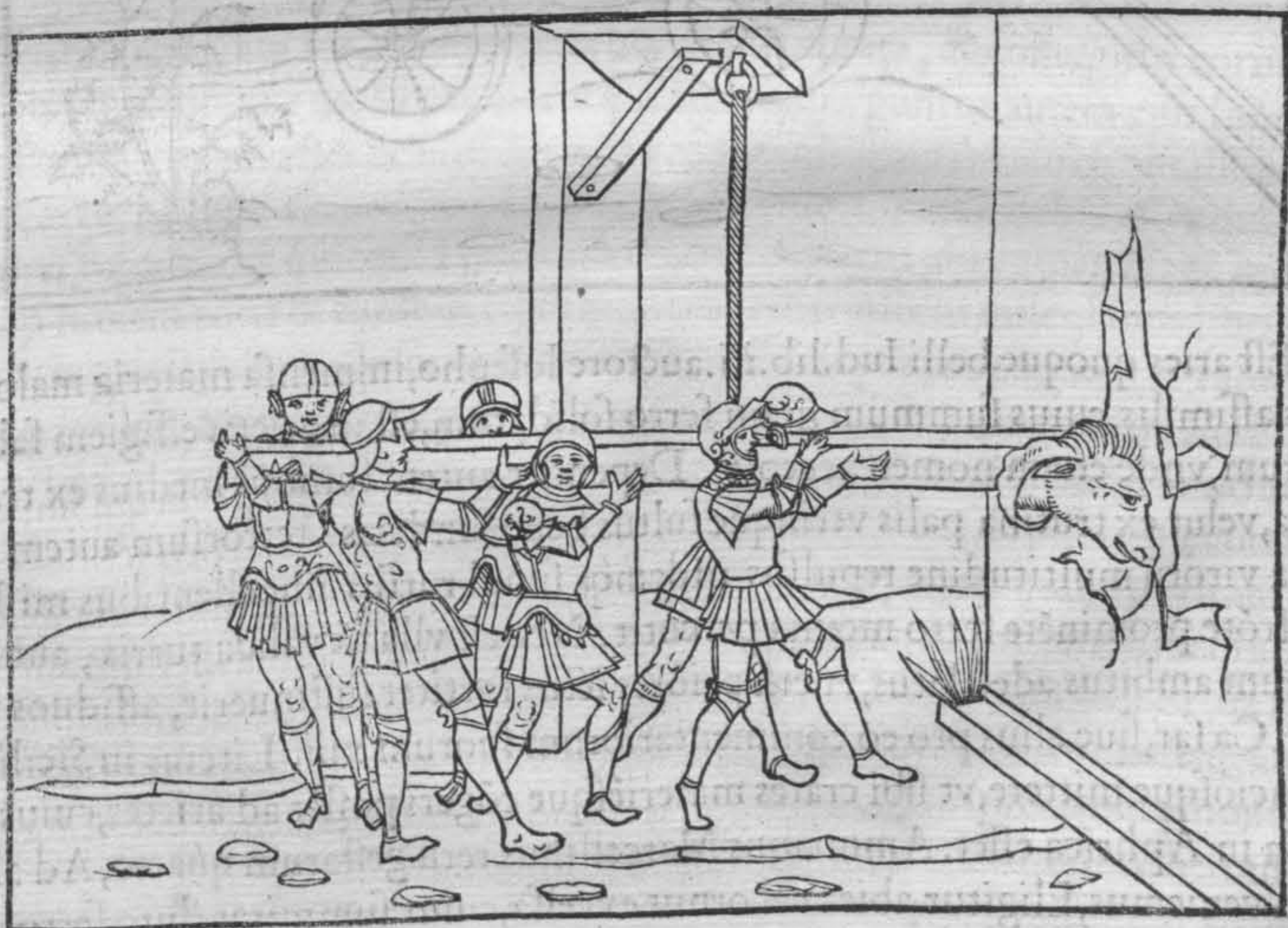
Est aliud quoque genus,artificio non minori,& terrificum quidem,
in hunc modum compaginatum.

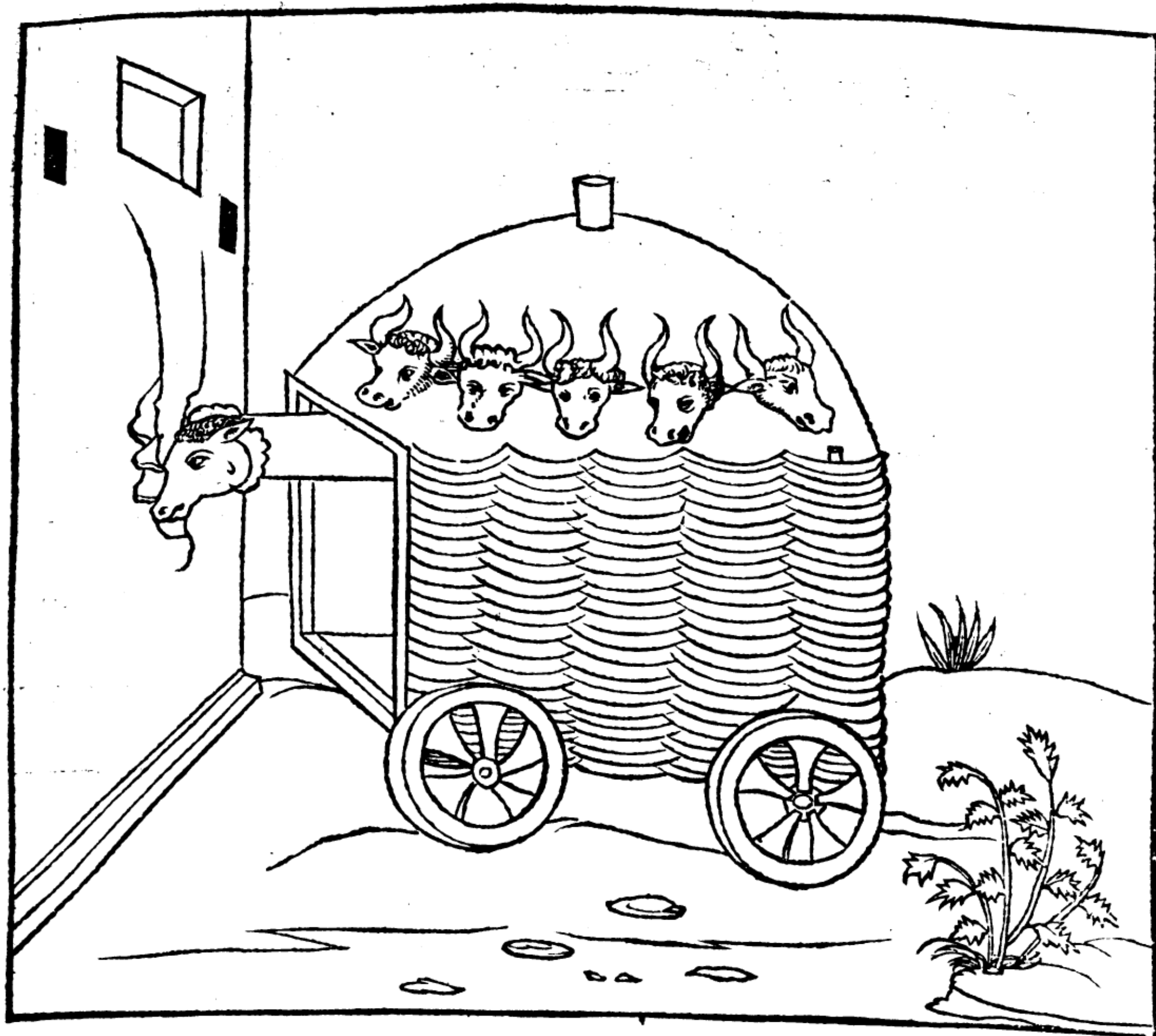
Aries machinationis genus est,cuius forma hæc erat,Validæ enim et nodo-
sæ arboris caput ferro vestitur,eaq; suspensa multorû manu ad murum impelli-
tur:deinde retrorsum ducta maiori impetu destinatur,sicq; crebris ictibus con-
cussum muri latus cedit. Viêtruuius archi.lib.x.Aries sic memoratur esse,Car-
thaginenses ad Gades pugnando castra posuere , quum autê castellum antè ce-
pissent,id demoliri sunt conati:postquàm non habuerunt ad demolitionê fer-
ramenta,sumpserunt tignum,idq; manibus sustinentes capiteq; eius summum
murm continenter pulsantes,summos lapidum ordines deiiciebât,& ita gra-
datim ex ordine totam communionem dissiparunt.

Postea quidam faber Tyrius, nomine Phefarsemenos, hac ratione & inuentione inductus, malo statuto, ex eo alterum transuersum vti trutinā suspendit, & in reducendo & impingēdo venientibus plagis deiecit Gaditanorū murū.

Tetras autem Chalcedonius de materia primùm basim subiectis rotis fecit, supràque compegit, & in his suspendit arietem, coriisque bubulis textit, vt tutiores essent qui in ea machinatione ad pulsandum murum essent collocati: id autem quod corios habuerat, Testudinem arietariam appellare cœpit, his tunc primis gradibus positis ad id genus machinationis.

Est aries quoque, belli Iud. lib. iii. auctore Iosepho, immensa materia malo nauis assimilis, cuius summum graui ferro solidatum, est in arietis effigiem fabricatum, vnde etiam nomen accepit. Dependet autem funibus medius ex trabe alia, velut ex trutina palis vtrinque fultus bene fundatis: retrorsum autem magna virorũ multitudinem repulsus iisdemq; simul rursus impellentibus missus, in frõte prominente ferro mœnia percutit. Nec est vlla tã valida turris, aut murorum ambitus adeò latus, vt etsi priores ictus fortiter sustinuerit, assiduos vincat. Caesar, siue alius pro eo commentariorum suorum xiii. Literas in Siciliam nunciosque mittere, vt sibi crates materiẽsque cõgeri posset ad arietes, cuius inopia in Aphrica esset. Ammianus Marcellinus rerũ gestarum quarto, Ad arietem veniemus, Eligitur abies vel ornus excelsa, cuius summitas duro ferro concluditur, & prolixo, arietis efficiens pronam illam speciem, quẽ forma huic machinamento vocabulum indidit: & sic suspensa vtrinq; transuersis asseribus & ferratis quasi ex lance vinculis trabis alterius continetur, eaque quantum mẽsuræ ratio patitur, altitudo retropellens, rursus ad robora quæq; rumpẽda protendit ictibus validissimis, instar assurgentis vel cadentis armati: qua crebritate veluti

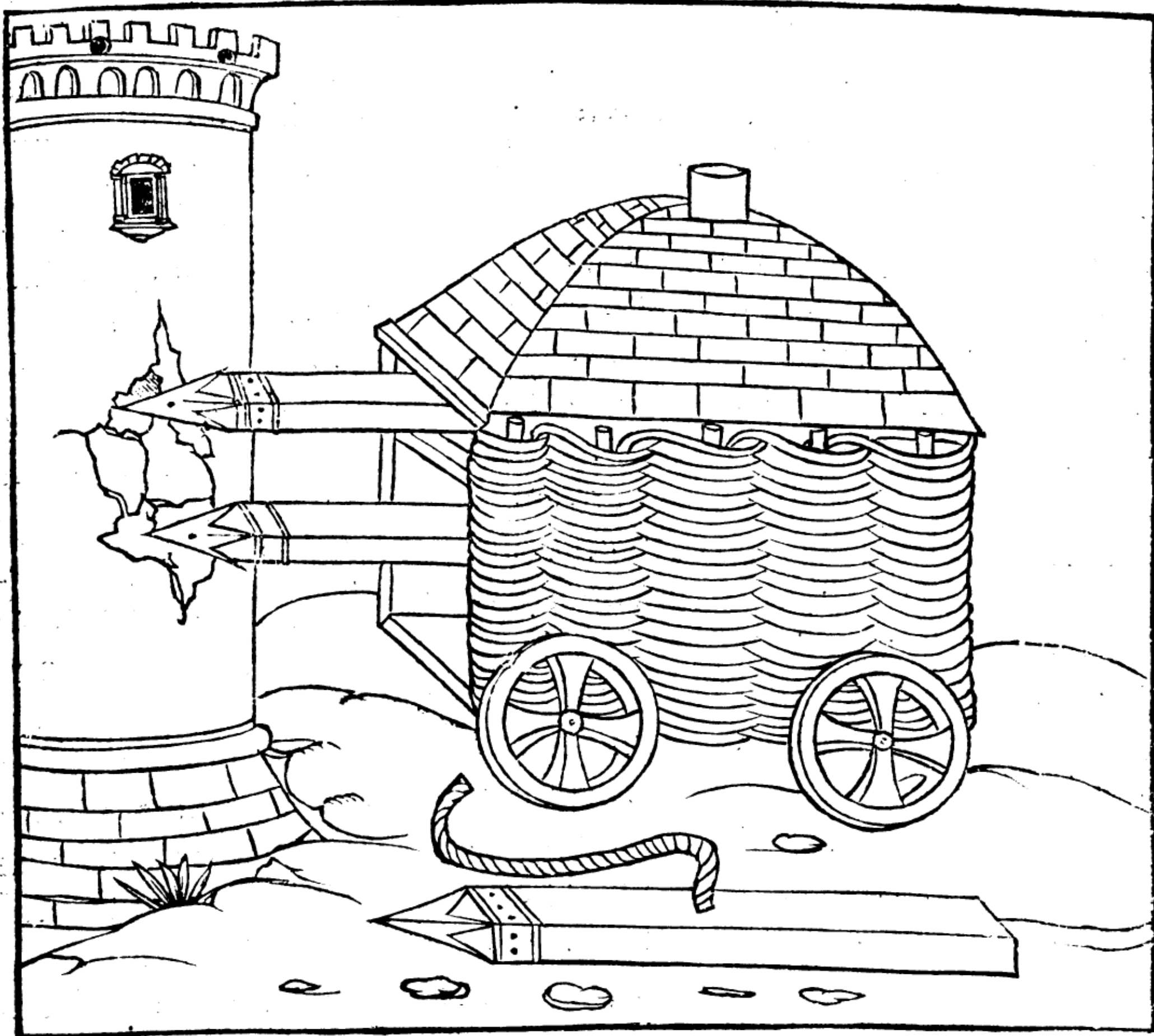
Veluti reciproci fulminis impetu, ædificiis scissis, in ruinas cōcidūt structurę laxatę murorum. Huiusce autem arietarię trabis formam Romę in L. Septimii triumphali arcu, marmoreo lapide celatam inuenies. Alii quoque arietem non muros demoliri, sed saxa rotare perhibent. Claudianus,

Tum tua murali libretur machina pulsu,
Saxa rotet præceps aries, protectaque portas
Testudo feriat, ruat emersura iuuentus.

Illud etiam nec denuo prætereundum, eum qui equus tunc appellabatur, nūc arietem in muralibus machinis nominari. Equo vero vehi gradiente qui & ipse militare instrumentum est. Bellerophontem tradunt, equorum frenos & strata equosque internere Pelletroniū, pugnare denique ex equo Thessalos. Ad huiusmodi autē crebros equorum vel arietum impulsus quominus murus percussione laderetur, maiores nostri demittebant laqueum, & eo constricto circumagentes suspenso capite eius declinabant ictus murorū nec patiebātur infringi. Simili modo saccos paleis, aceto maceratis refertos, qua semper arietis impetū ferire viderent demitti iubebāt ex muro, vt eo modo secūdi ictus errarent, aut exceptas plagas laxitas frustraretur. Helepolim muralem machinā ad expugnandas vrbes dicimus. Ammianus Marcellinus rerum gestarū xxiii. Pro his arietū meditamentis iam crebritate despectis, conditur machina scriptoribus historicis nota, quam ἡλέπολις Græci cognominamus, cuius opera diutina Demetrius Antigoni regis filius Rhodo aliisque vrbibus oppugnatis, Poliorcetes est appellatus: ædificatur autem hoc modo, Testudo compaginatur immanis, asseribus roborata longioribus ferreisque clauis aptata, & contegitur coriis bubulis virgarūque recēti textura atque limo, asperguntur autem eius suprema vt flammeos detractet & missiles calus: conferuntur autem eius frontalibus trifulcra, cuspidis præacuta, ponderibus ferreis trabes, qualia nobis ostendunt pictores fulmina, vt quicquid præterierit aculeis exertis abrumpat. Hanc ita validam molem rotis & funibus regēs numerosis intrinsecus miles, languidiori murorum parti viribus admouet concitis, & nisi desuper propugnantiū valuerint vires, collisis muris aditus patefacit ingentes. Ad hæc repugnantiū licet vires plurimū possint, eorum non minus valent ingenia, quod Rhodiensibus memoratur vsui venisse. Diogenes enim fuerat Rhodius, & ei de publico quotannis certa merces pro arte tribuebatur ad honorē: ea tempestate quidā præstanti ingenio nomine Callias Rhodum quum venisset, exempla protulit muri, superque eo machinam in carchesio versatili constituit, quæ Helepolim ad mœnia accedentem corripuit, & transtulit intra murū: hoc Rhodii quum vidissent, admirati ademerunt Diogeni, quod fuerat quotannis ei constitutū, eumque honorem ad Calliam transtulerunt. Interea rex Demetrius contra Rhodum bellum cōparando Epimachum Atheniensem taliū instrumentorū summum artificem secum adduxit: is autē cōparauit Helepolim sumptibus maximis, industria, laborēque summo, cuius altitudo fuerat pedū centum xxv. latitudo sexaginta, ciliciis & coriis ita confirmatam, vt pati posset quoslibet ictus à balista missos: quum autem Callias rogaretur à Rhodiis, vt contra eam Helepoliam machinā pararet, & vt illam, vti pollicitus erat, transfueheret intra murū, negauit posse.

Nonnulla

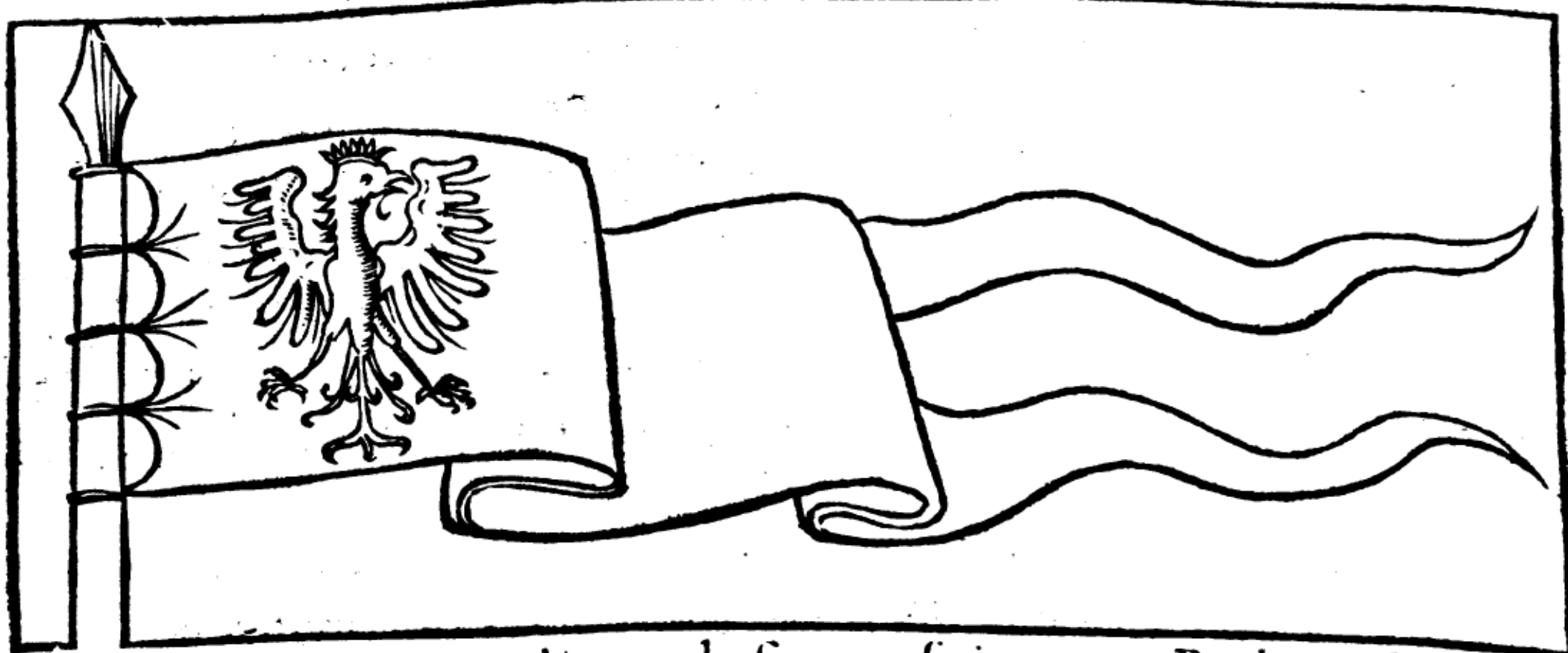
Nonnulla enim sunt quæ in exemplaribus paruis videntur verisimilia, quû autẽ crescere cœperû dilabûtur, et quod pollicentur desinû: vt etiã possumus hic animaduertere, terebratur terebra foramen semidigitale vel digitale, si eodẽ modo eademq; ratione voluerimus palmare facere, nõ habet explicationẽ: eodem modo eademq; ratione Rhodii decepti iniuriam cum contumelia Diogeni ita fecerunt. Itaque postquã viderunt hostem pertinaciter infestum, periculũ seruitutis, machinationem ad vrbem capiendam comparatam, vastitatem ciuitatis expectandam, procubuerû, Diogeni rogantes, vt auxiliaretur patriã: primò quã laceffitus iniuria, negauit se facturũ, posteaquã ingenuæ virgines & ephēbi omnes cû sacerdotibus venerunt ad deprecandũ, tunc est pollicitus, verũ his legibus, vt si eam machinam cepisset, sua esset: omnibus vna ore annuẽtibz ita velle, qua parte machina incessura erat, ea murũ perculit, & iussit omnes publicẽ & priuatim quod quisq; habuisset aqua, stercoreis, & luti per eã fenestram, per canales progredientes effundere ante murum: quũ ibi magna vis aqua, luti, stercoreis, nocte profusa fuisset, postridie Helepolis accedens antequã appropinquaret ad murum in humido voragine facta consedit, nec progredi, nec regredi postea potuit. Itaque Demetrius quum vidisset sapientia Diogenis se deceptum, delusum, atq; frustratũ esse, cû classe sua discessit: tũc Rhodii Diogenis solertia liberati bello, publicẽ gratias egerû, honoribzq; omnibus & ornamentis exornauerû. Diogenes autem Helepolim reduxit in vrbẽ, et in publico collocauit, & inscripsit, Diogenes è manubiis id populo dedit munus. Ita in repugnatoriis rebus nõ tantũ machinæ, sed etiã consilia maximẽ sunt cõprobanda.

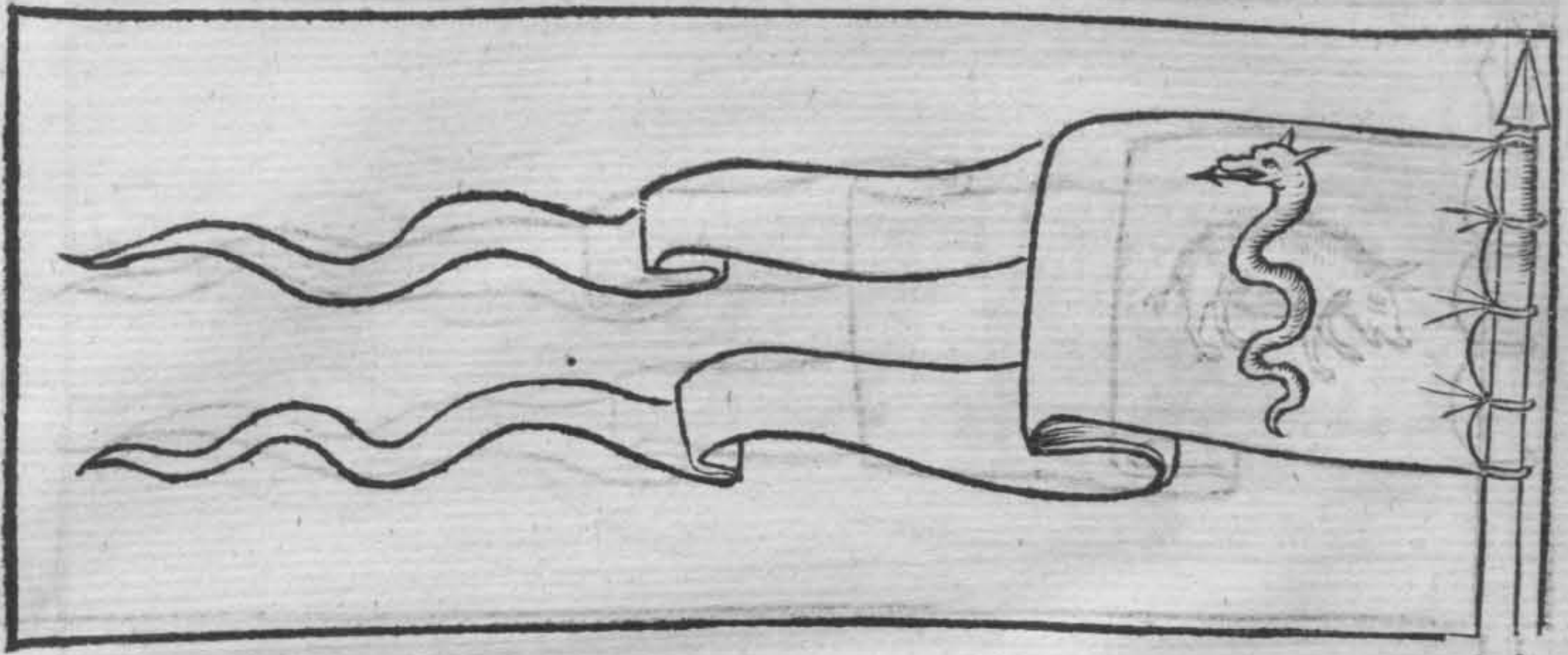
Sunt præter hæc quæ castris vsui esse perhibent alia innumerabilia & penè infinita instrumentorum & machinationum genera, structuris & demolitionibus quàm maximè necessaria: & ne singula enumerando sim longior, vniuersa quæ in quacunque vrbe opportuna esse creduntur duci, præsto esse debêt, vt in quouis loco castra metabitur, munitâ omnium rerû ciuitatem possit effingere.

De repugnatoriis autem non est literis explicandum: non enim ad scripta nostra hostes comparant res oppugnatorias, sed machinationes eorum ex tempore ac trito pugnandi vsu, & experientia rerum magistra, ac solerti consiliorum celeritate, sine machinis sæpius euertuntur.

Hæc instrumentorum genera variæ etiam signorum species consequuntur. Signa autem sunt quæ comitantes milites recognoscant in præliis, & ad quæ à conflictu se sæpe recipiunt, vexillo è sublimi, Romanorum more, quod Mars gaudet sanguine, cocco velitante. Colores in his & figuræ pro voluntate ducum casu aliquo, vel rerum occurrentium auspicio fuere. A primordio nanque orbis conuenientes simul homines ex syluestri vita, primum carnibus humanis vescébantur, belligerabanturque inuicem, eo cui plus virium inerat superante: tum iniuriis potentiorum imbecilles urgente necessitate edocti acie facta signum animalis sibi ex his quæ postea consecrata fuerint præposuere aliquod, postmodum congregati infirmiores aduersus aliorum iniurias se tuebantur: quo factum est, vt animali quod salutis causa fuerat, honores tribuerentur. Sic Aegyptios veteres, apud quos nulla militaris erat disciplina, quum à vicinis sæpius bello vexarentur, excogitasse ferunt aliquod insigne quod milites sequerentur: figuras igitur animalium quæ nunc colunt tabulis fictas duces eorum in bello tulisse, eaque ex recognito seruatoque sub quo quisque militaret ordine, victoriam consecutos. Cæsar in Arato quoque refert, Aglaostem dicere, Iouem quum ex insula Naxo aduersus Titanas profisceretur, & sacrificium faceret in littore, aquilam ei in auspiciu aduolasse, quam victor bono omine acceptam tutelæ subiugauerit: sacra verò historia, antea etiam consedissee illi aquilam in capite, atque ei regnum portendisse testatur. Aquilam, auctore Diodoro, Thebæi etiam honorant, tum quia regia videtur avis, tum Ioue digna. Alii inter quos est Iosephus, ob hæc causam apud Romanos agminibus præesse aiunt, quod & vniuersarum avium regnum habeat, & sit validissima, itaque illam & principatus insigne putant, omenque victoriæ quodcunque bello petierint.

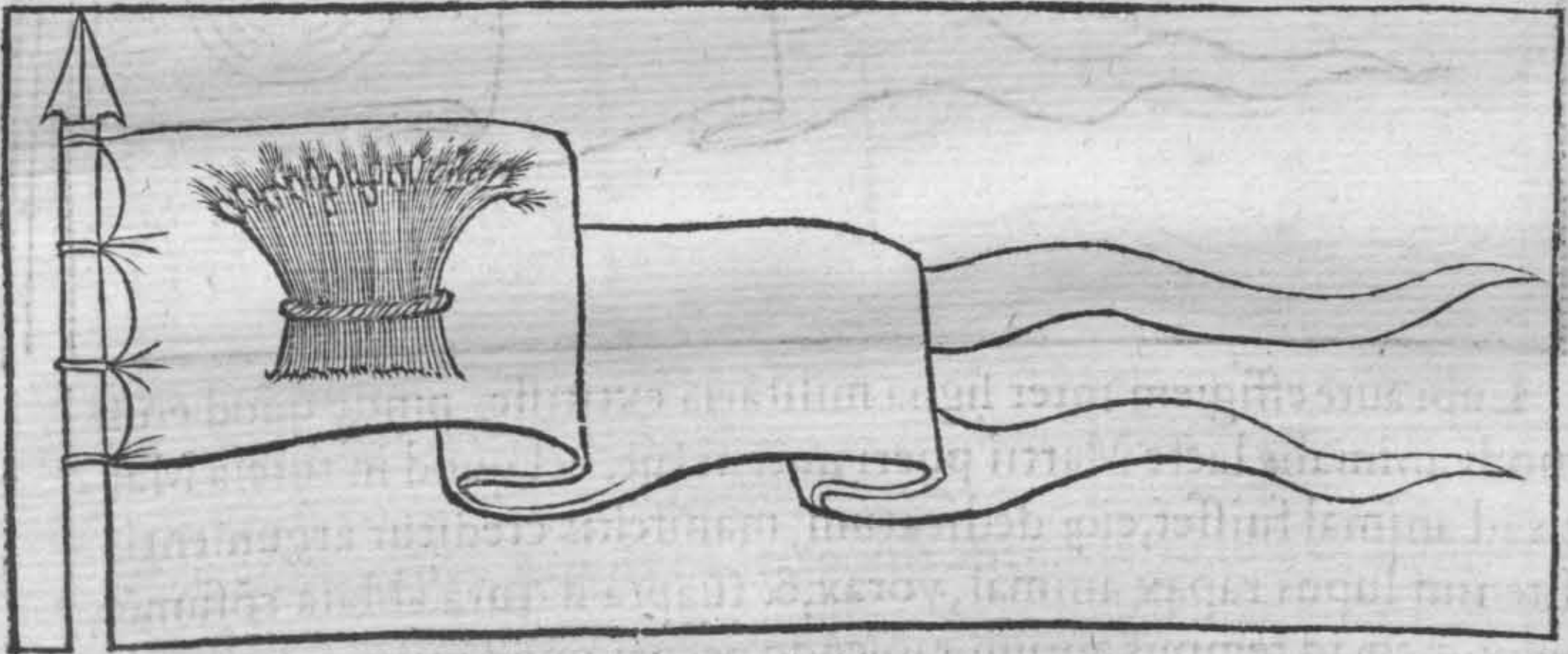
Draco etiam aliquando signum fuit ex quo Pythonē serpentem Apollo sagittis interemit. Apollinē enim quanquā diuinatorem & medicum maiores nostri vellent, ipsum tamen etiam solē dixerunt, & ipsum Titanē, quasi vnum ex Titanis qui cōtra Iouē bella gessere. Pythium quoq; Apollinem vocari aiunt à Pythone im mēse magnitudinis serpēte, cuius nō magis venena quā magnitudo terrebat: hūc Apollo sagittarū ictibus sternēs, nominis quoque spolia reportauit, vt Pythius vocaretur: vnde ad insigne victorie coronā laureā, vt Pindarus atq; Callimachus memorāt, Apollo induit, ac Pythia sacra celebrāda cōstituit. Alii non à Pythonis morte, verūm ab Hercule vel Auētino, eius ac Rheæ nato, hoc insigne cepisse ferūt. Nā quū horrēda persæpe mōstra Hercules ipse domuisset, & victor ac ouans stratarū spoliis ferarum clypeis affixis sese populis ostentaret, inter cæteraq; monstra Hydram suorū capitū excrescentē cæde prosternens clarissimis trophæis eius adiecisset, postea satus eo Auētinus Turni castra aduersus Aeneā secutus, ac pedes ipse aciē agens, centūque tulit serpētibus hydrā. Hęc de serpētis nece ab Apolline interēpti, de sagittis, Pythiūq; cognomine ac Hercule cōmunis habet assertio, esto alia atq; alia, & naturalis quidē ratio, vt scribit Antipater Stoicus, & Cornificius in Etymis, & Plato, & Eusebius in temporibus, haberi possit.

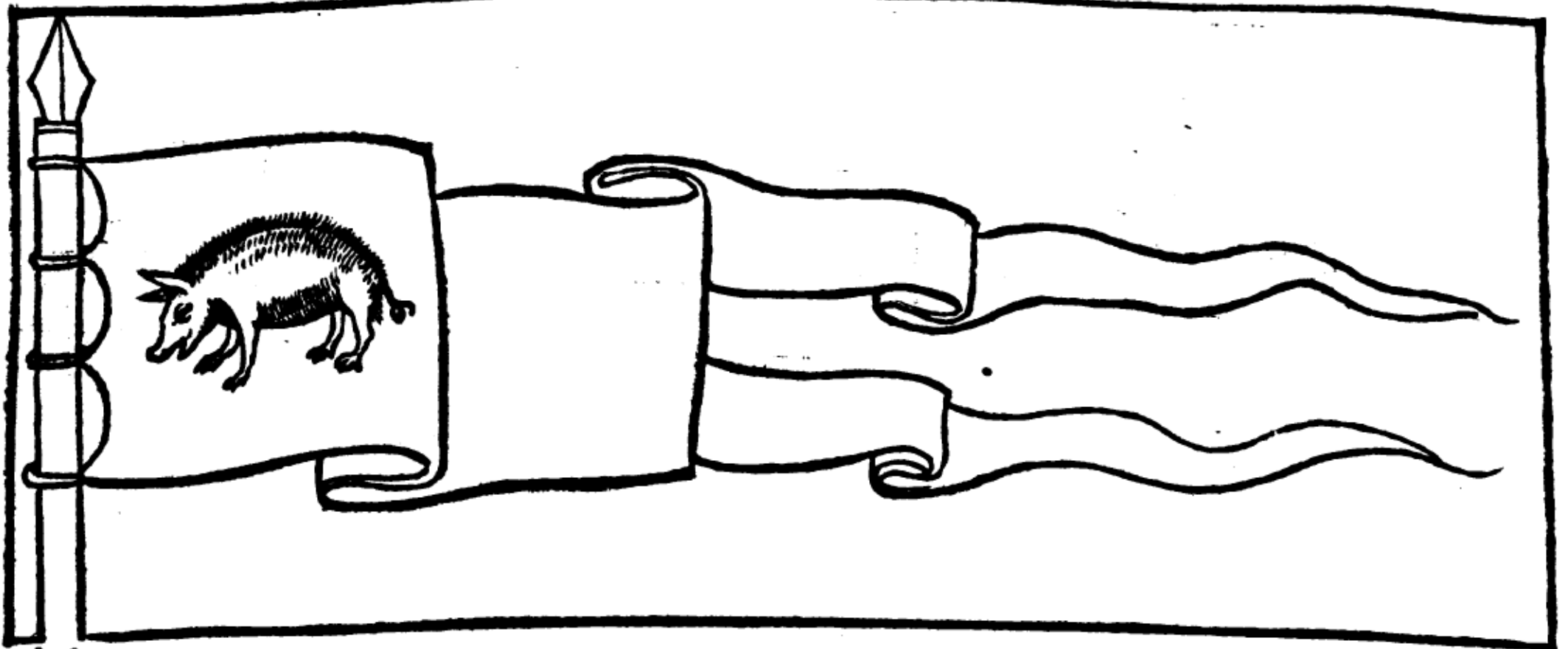
Porro sub Romulo p auper adhuc Romanus exercitus, hastis fœni manipulos illigabat, & hos pro signis gerebat.

Ouidius in Fastis,

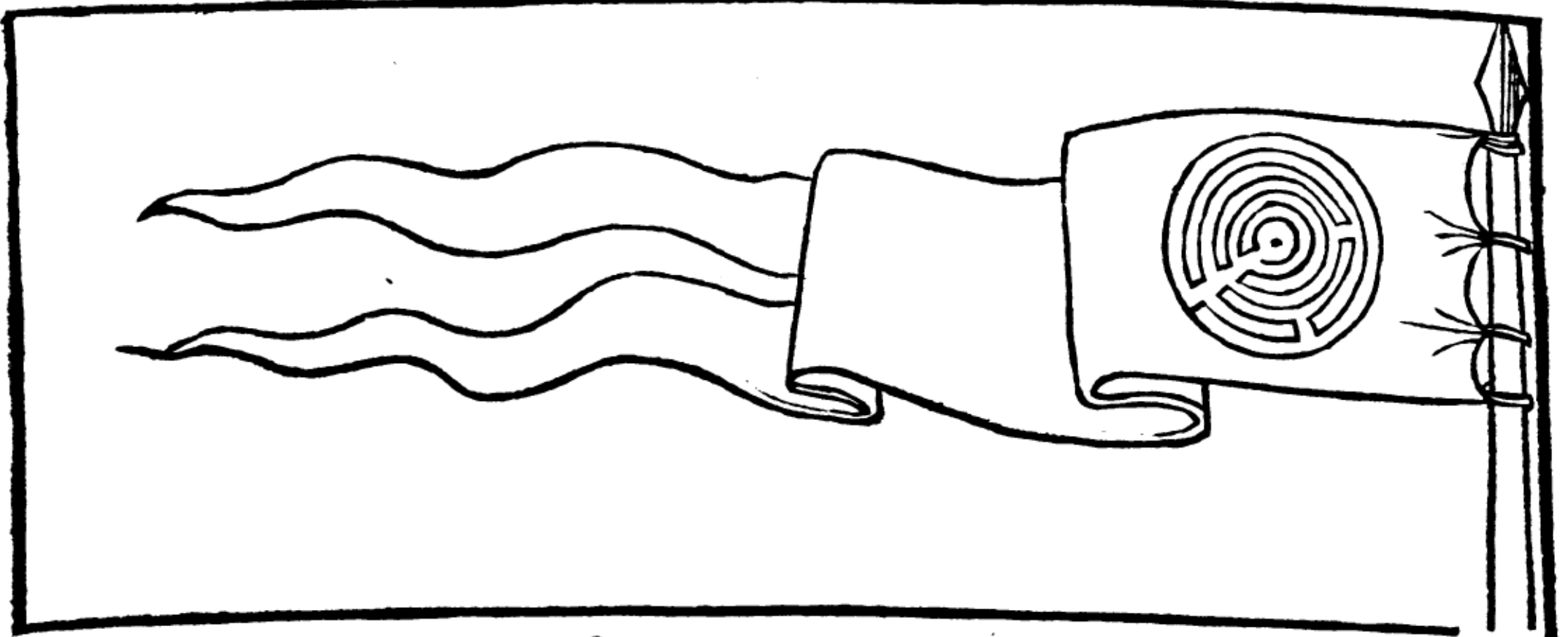
Illa quidem fœna, sed erat reuerentia fœno,
 Quantam nunc aquilas cernis habere tuas.
 Pertica suspensos portabat longa maniplos,
 Vnde manipularis nomina miles habet.

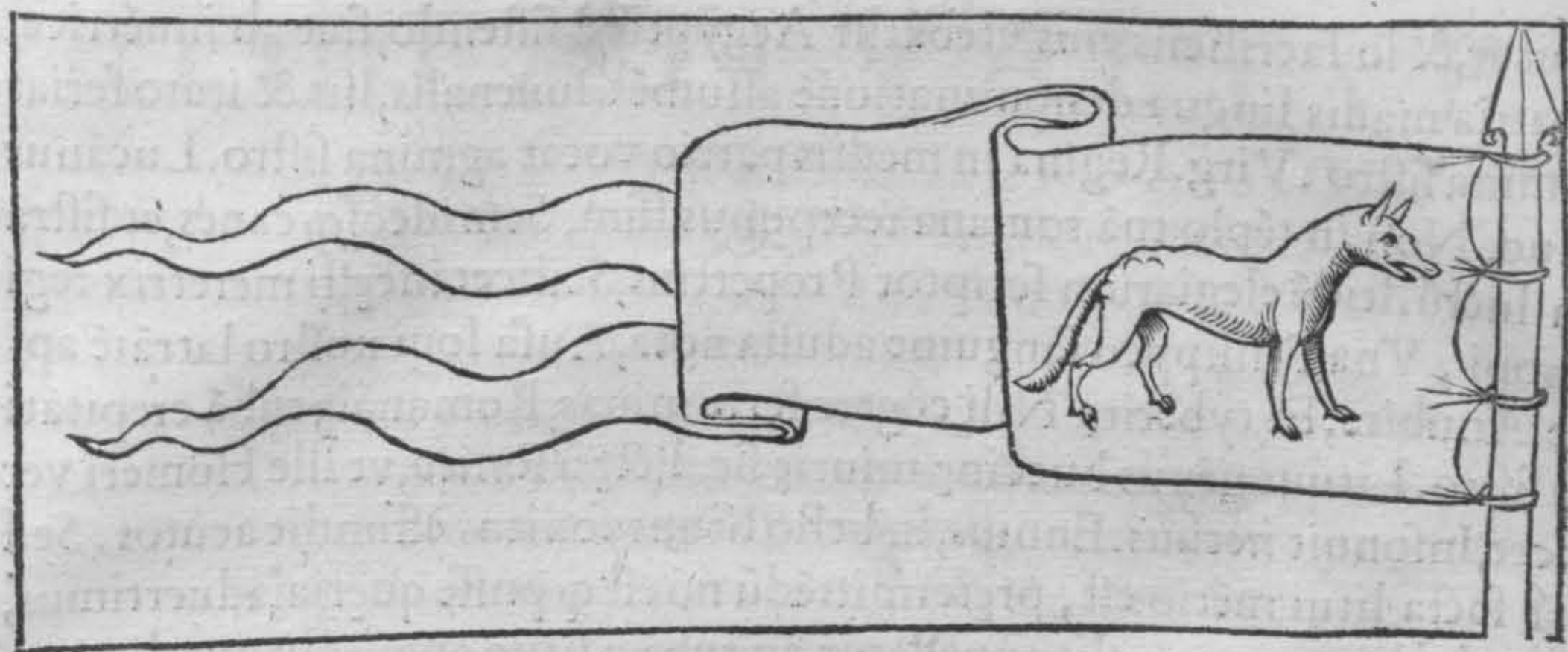
Dehinc quatuor principalia signa in castris haberi cœpere, lupi, minotauri, equi, & apri. Verum duo tantû quorû apertam equidem rationem inuenerimus, apri scilicet, & minotauri. Apri namq; quòd cōfecto bello inter quos pax fieret cæsa porca fœdus solerent firmare, à quo qui resiliret, nō aliter ac porca lapidibus crudeliter obruta, necaretur.

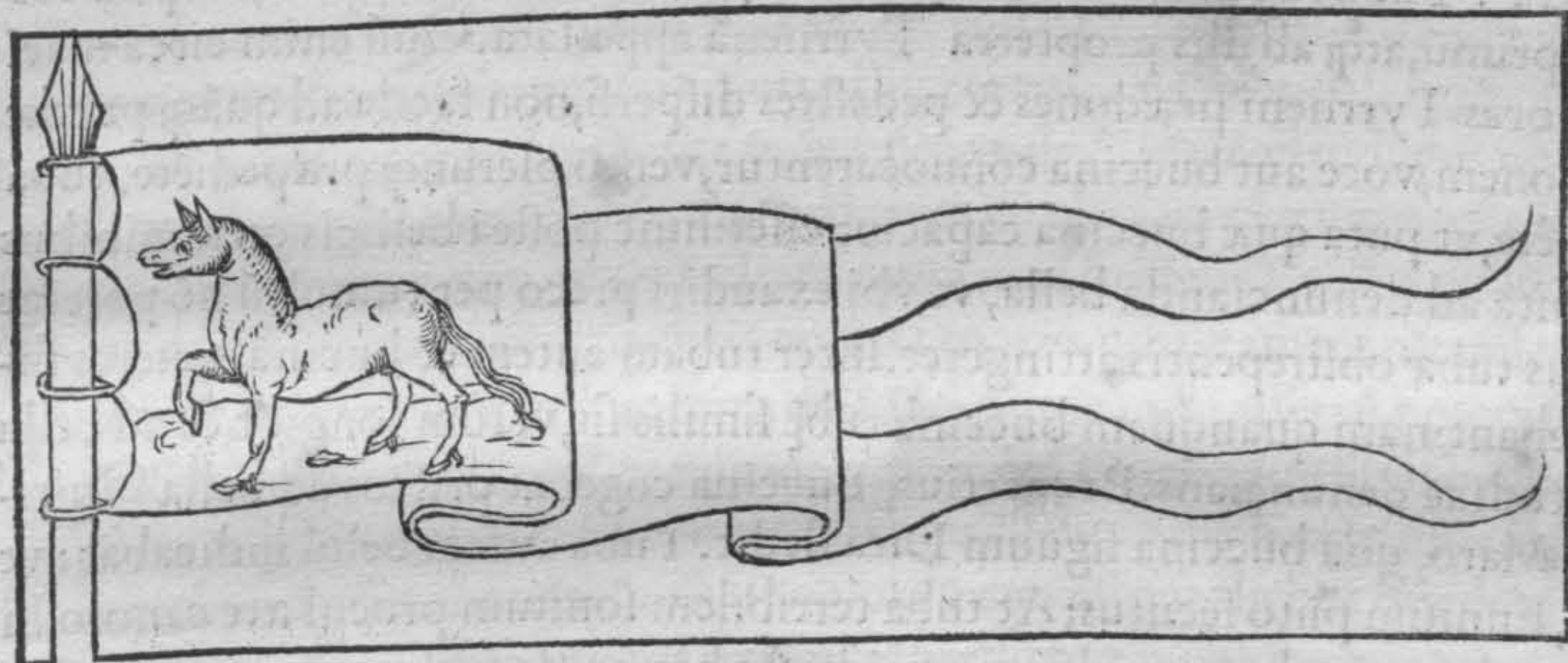
Minotauri, natura duplici, vt qui vsque ad humeros taurus, cetera homo sit : proinde quòd nō minus varia & occulta esse debent cōsilia ducum , quàm fuit domicilium quondam eius Labyrinthus.

Lupi autē effigiem inter signa militaria extitisse, p̄inde quòd eius modi animalis lacte Martii pueri nutriti sūt, vel quòd in tutela Martis id animal fuisset, eiq̄ dedicatum, manifestis creditur argumentis. Etenim lupo rapax animal, vorax, & suapta natura ablata cōsumēs, maximeq̄ id tempus aptum rapiendo pecori, quod milites in diripiēdis vrbibus solent, obseruans, quod est antelucanum, post nocturnū. Reddunt & aliam causam animalis huius Aegyptii, fabulosiorem tamen. Nam quum Isis vnā cum filio Oro cum Typhone esset bello dimicatura, ferunt Osiridem lupi forma ab inferis auxilio, & vxori, & filio venisse, victores itaque Typhone interfecto, honorem ei animāti impendisse, cuius interuētū subsidioq̄ victoria parta esset. Tradūt nonnulli agros Aegyptiorū incurfantes Aethiopes, à lupis facta acie vsque ad ciuitatem Elephantiam repulso, qua ex re sit & locus ille dictus Lycopolis, & eis belluis honos à posteris habitus.

De equorum quoque signo nihil præclarum, nihil exploratum satis habeo, nisi quòd per huiusce animatis fortasse speciem cum bellis inter sit, plurimumq; valeat, Martis commoditatem designare voluerint, tum quia præfagit hoc animal pugnam, & gloriæ & victoriæ cupidum est, tum quia armatos vehit, tum quia fit velox nonnunquam, ut Martem decet, & impetu ac furore maximo plenum.

Denique Aquila paucis annis ante Mariū sola in acie portari cœpta erat, reliqua quæ & singulos ordines anteibāt in castris, relinquebātur, abdicauitq; ea in totū Marius secūdo consulatu suo, & Romanis legionibus propriè Aquilā dicauit. Gradiēdi deinde sistēdiq; ordinatio, dispositio totius exercitus & moderatio signorū, cantibus gubernatur, quum ad bellū progressioni & itē receptui cātetur, cātu & excitante, & rursus militū animos sedāte. Hac animorū excitatio sedatioq; aliquibus ex tubis est. Philippus & maiores sui quum tolli iuberēt signa, eas habuerint in vsu licet: mutauerūt tamē, quòd sonus impediretur tumultu & armorū sonitu, quo minus ad omnes pertingeret: quūq; castra sibi mouēda forēt, cautum fuit, ut pertica esset in signū. Noctibus igne vel fumo significationē dare soliti Parthi, cymbalis signa dabāt in præliis. Inter Amazones fistro ad bellū fœminarum vocabatur sistebatq; exercitus: etenim fistrū tubæ genus, quo Isis

describitur, & in sacrificiis eius utebatur Aegyptii, à sistendo, siue ab inuêtrice, siue à patria mauis lingua denominatione assumēs. Iuuenalis, Isis & irato feriat mea lumina sistro. Virg. Regina in mediis patrio vocat agmina sistro. Lucanus in octauo, Non in tēplo tuā romana recepimus Isim, Semideosq; canes, et sistra iubētia luctū. Itidē elegiarum scriptor Propertius, Scilicet incesti meretrix regina Canopi, Vna Philippeo sanguine adusta nota, Ausa Ioui nostro latratē apponere Anubim, Et tyberim Nili cogere ferre minas, Romanāq; tubā crepitāti pellere sistro. Lituus genus buccinē iniurię sic dictę à sonitu, vt ille Homeri versus docet, Insonuit neruus. Ennius, In bello lituus sonitus effundit acutos. Sed quoniā facta litui mētio est, prętermittēdū nō est q̃ posse quęriāaduertimus, Vtrū à tuba lituus auguralis appelletur, an tuba à lituo augurūlituus dicatur: vtrūq; enim pariter in forma & pariter in capite incuruū: Sed si, vt quidā putāt, tuba à sonitu lituus appelletur ex illo Homeri versu, necesse est vt virga auguralis à tubę similitudine lituus vocetur. Vtitur autē vocabulo isto Virg. p̃ tuba in vi. vbi ait, Et lituo pugnās insignis obibat & hasta: tanquā lituus nomen sibi vēdicet q̃ litis sit testis, Classica, flexibiles, secūdū Seruiū, tubę, vel cornua sūt reliquis minora, cōuocādi causa facta, & à calādo, auctore Petronio, id est, vocādo dicta. Tuba ęnea est, & hac Tyrrhenos prius fuisse vfos tradūt, et apud eos Piseū primū, atq; ab illis propterea Tyrrhenā appellatā. Quū enim circa maritimas oras Tyrrheni prędones & pedestres dispersi, non facile ad quāq; prędę occasionem, voce aut buccina conuocarentur, vento plerunq; prępediēte, tubā inuenēre, vt puta quę buccina capacior esset: hinc postea bellicis certaminibus adhibita ad denuncianda bella, vt vbi exaudiri preco per tumultū nō poterat sonitus tubę obstrepentis attingeret. Inter tubam autem & bucinā, veteres discernebant: nam quanquam buccina tubę similis sit, verū longior & ad bella sollicitudinē denunciāns. Propertius, Buccina cogebat priscos ad bella Quirites: & Maro, quā buccina signum Dira dedit. Tuba autem bellū indicabat: vt idem, Ennium puto secutus, At tuba terribilem sonitum procul ære canoro In crepuit, sequitur clamor, cælūq; remugit. At hic quidem clamor varius est. Nā interdū tuba canitur vt bella gerātur, interdū ad eos qui fugiunt insequēdum, nonnunquam receptui Nam receptus is dicitur, quo se exercitus recipit: unde & signa conceptum dicuntur. Cymbalorum autem tinnitus & tympanorū pulsatio, & cretici Iouis sacris, & eo matris eius mysterio q̃ Ouidius exposuit in Fāstis, cōtineri creditū est, quū ait, Ardua iam dudū resonat tinnitibus Idæ, Tutus vt infanti vagiat ore puer. Pars clypeis, sudibus paleas pars tūdit inanes Hoc Curetes habent, hoc Corybātes opus. Res latuit, prisciq; manēt imitamina facti. Aere deæ comites raucaq; terga mouent. Cymbala pro galeis, pro scutis Tympana pulsan, Tibia dat Phrygios, vt dedit antē, modos. Tametsi à poētis fictā eā opinionē quidam respuant, eāmq; velint ingeniosē interpretari, verū hęc quū apud varios varia sortiātur officia, in pręfectorū consultationibus terra ac mari opportunis determinanda erunt. Quot verò in religione sint vel esse debeant, quando, qualiter, quo loco munus & officiū suū exercere debeāt, pręfecti subiectis deferent, vt rerum significationibus datis, pareant audientes

Please note:

These pages were scanned
as they appear in the original
(no pages were skipped
in the scanning process)

